

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TERCÜME-İ FERHENG NÂME-İ SA'DÎ ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

OKAN ÇAKIR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. SEDAT BALYEMEZ

BARTIN-2019

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TERCÜME-İ FERHENG NÂME-İ SA'DÎ ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Okan ÇAKIR

DANIŞMAN

Doç. Dr. Sedat Balyemez

"Bu tez 12/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Doç. Dr. Sedat Balyemez	
Doç. Dr. Enver Kapağan	
Dr. Öğr. Üyesi Anıl Çelik	

KABUL VE ONAY

Okan ÇAKIR tarafından hazırlanan "Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî Üzerine Bir Dil İncelemesi" başlıklı bu çalışma, 12/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

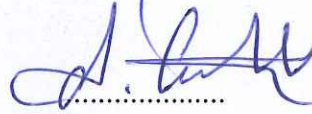
Başkan: Doç. Dr. Sedat BALYEMEZ

Üye : Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Anıl ÇELİK

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve .....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Metin SABAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Sedat BALYEMEZ danışmanlığında hazırlamış olduğum "Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî Üzerine Bir Dil İncelemesi" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

12/09/2019

Okan ÇAKIR

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi temsilcilerinden Hoca Mes'ûd'un Tercüme-i Ferhengâme-i Sa'dî adlı eseri dil özellikleri yönünden ele alınmıştır. Tercüme-i Ferhengâme-i Sa'dî, 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini yansıtan bir tercüme metindir. Eserin transkripsiyonu daha önce Halil Gülenç tarafından Celal Bayar Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak yapılmıştır.

Eldeki çalışmada Eski Anadolu Türkçesi, dönemleri; temsilcileri; Hoca Mes'ûd'un hayatı, eserleri ile Hoca Mes'ûd ve eserleriyle ilgili daha önce yapılan akademik çalışmalara kısaca değinilmiştir. Daha sonra Hoca Mes'ûd'un bu eseri -Halil Gülenç'in transkripsiyonu ve tıpkıbasımını yaptığı çalışması esas alınarak- ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiş; bu konularla ilgili örnekler beyitler halinde alınarak gösterilmiştir. Gerekli görülen yerlerde beyitlerin eski harfli örnekleri de verilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi hakkında akademik kaynaklar göz önünde bulundurularak yapılan bu çalışmayla dönemin diliyle ilgili daha önce ortaya konulan kurallar örneklenmiş, yeni ve farklı özellikler ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla dönemin ses özellikleri ve şekil bilgisiyle ilgili birçok örnek verilmiş pek çok konuyu destekler nitelikte örnekler aktarılmıştır.

Tez konumu seçerken isteklerimi göz önünde bulunduran, her türlü kaynak konusunda benimle bilgilerini paylaşan, tezimi tamamlayabilmem için motivasyonumu sürekli yenileyen danışmanım Doç. Dr. Sedat BALYEMEZ'e; bu zorlu tez sürecinde hep yanımda olan sevgili eşime; tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Okan ÇAKIR

Bartın, 2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî Üzerine Bir Dil İncelemesi

Okan ÇAKIR

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sedat BALLYEMEZ

Bartın-2019, Sayfa: viii + 233

Yüksek Lisans Tezi çalışmasında, Hoca Mes'ûd'un Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî adlı eserinin dil özellikleri, ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Burada amaç eserin, dönemin diliyle ilgili barındırdığı özellikleri ortaya çıkarmaktır.

İncelenen Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî adlı eser 14. yüzyıl şairlerinden Hoca Mes'ûd'un, Sa'dî-i Şirâzî'nin Bostan'ından bazı bölümleri çevirdiği mesnevisidir. Hoca Mes'ûd, 14. yüzyılın önemli isimleri arasındadır. Süheyl ü Nevbahar ve Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî adında iki çeviri eseri vardır.

Yapılan çalışma üç ana başlık üzerine kurulmuştur. İlk bölümde kısaca Eski Anadolu Türkçesi, dönemleri, isimleri ile Hoca Mes'ûd'un hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde eser ses bilgisi açısından ünlü ve ünsüzlerin durumu ve uyumu ile ses değişimleri, düşmeleri, türemeleriyle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde eser şekil bilgisi açısından incelenmiş, kelime türleri ve yapıları ile yapım ve çekim ekleri metinden örneklenmiştir. Sonuç bölümünde ise incelenen eserden elde edilen dil özellikleri ile kaynaklarda geçen Eski Anadolu Türkçesinin genel özellikleri karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi; Hoca Mes'ûd; Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

A Language Study on Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî

Okan ÇAKIR

Bartın University

Institute of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

Thesis Adviser: Assoc. Prof. Sedat BALYEMEZ

Bartın-2019, Page: viii + 233

In this study, the language features of Hoca Mes'ûd's Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî were examined in terms of sound and morphology. The aim here is to reveal the features of the work related to the language of the period.

The work named Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî is the mesnevi of the 14th century poet Hoca Mes'ûd, who translated some parts from the Bostan of Sa'dî-i Şîrâzî. Hoca Mes'ûd is one of the important figures of the 14th century. He has two translation of called Süheyl ü Nevbahar and Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî.

The study is based on three main topics. In the first part, Old Anatolian Turkish, periods, names and life additionally works of Hoca Mes'ûd and his life are discussed. In the second part, the status and harmony of vowels and consonants in terms of phonetics, moreover the phonetic changes such as elision and epenthesis are discussed. In the third chapter, on the work has been examined in terms of morphology, word types and structures, in addition to derivational and inflectional affixes have been sampled from the text. In the conclusion part, it is tried to compare the general characteristics of the Old Anatolian Turkish in the references.

Key Words: Old Anatolian Turkish; Hoca Mes'ûd; Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî

İÇİNDEKİLER

SAYFA

KABUL VE ONAY.....	i
BEYANNAME.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. XIII, XIV VE XV. YY. OĞUZ DİLİ VE EDEBİ ÜRÜNLERİNE KISA BİR BAKIŞ.....	3
1.1. Eski Anadolu Türkçesi.....	3
1.1.1. Eski Anadolu Türkçesinin Dönemleri.....	4
1.1.1.1. Selçuklu Dönemi (13. Yüzyıl).....	5
1.1.1.2. Beylikler Dönemi (14. Yüzyıl).....	5
1.1.1.3. Klasik Osmanlıcaya Geçiş Dönemi (15. Yüzyıl).....	5
1.1.2. Eski Anadolu Türkçesi Temsilcileri ve Eserleri.....	6
1.2. Hoca Mes'ûd'un Hayatı ve Eserleri ile Hoca Mes'ûd ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	10
1.2.1. Hoca Mes'ûd.....	10
1.2.2. Eserleri.....	12
1.2.3. Hoca Mes'ûd ve Eserleri Üzerine Daha Önce Yapılmış Akademik Çalışmalar.....	13
2. SES BİLGİSİ.....	14
2.1. Ünlüler.....	14
2.1.1. a, e Ünlülerinin Yazımı.....	14
2.1.2. ı, i Ünlülerinin Yazımı.....	18
2.1.3. o, ö, Ünlülerinin Yazımı.....	20
2.1.4. u, ü Ünlülerinin Yazımı.....	23
2.1.5. Kapalı e (è) Meselesi.....	26
2.2. Ünsüzler.....	45
2.2.1. Arka Damak Sesi (Nazal n / ñ).....	45
2.2.2. Sızıcı Gırtlak Sesi (h).....	51
2.3. Ses Özellikleri.....	54
2.3.1. Kalınlık-İncelik (Büyük Ünlü) Uyumu.....	54
2.3.2. Düzlük-Yuvarlaklık (Küçük Ünlü) Uyumu.....	55
2.3.3. Ünsüz Uyumu.....	59
2.4. Ses Değişmeleri.....	62
2.4.1. Ünlü Değişmeleri.....	62
2.4.1.1. Yuvarlaklaşma (ı > u, i > ü).....	62
2.4.1.2. Düzleşme (u > ı, ü > i).....	78
2.4.1.3. İncelme (ı > i, u > ü, a > e).....	90
2.4.2. Ünsüz Değişmeleri.....	92
2.4.2.1. k > g değişmesi.....	92
2.4.2.2. t > d değişmesi.....	96
2.4.2.3. k > h değişmesi.....	107
2.4.2.4. b > v değişmesi.....	113
2.4.2.5. g > v değişmesi.....	115
2.4.2.6. ñ > g değişmesi.....	116
2.5. Ses Düşmeleri.....	117

2.5.1. Ünlü Düşmesi (ı >ø, i >ø, u >ø, e >ø).....	117
2.5.2. Ünsüz Düşmeleri.....	119
2.5.2.1. g >ø düşmesi.....	119
2.5.2.2. y >ø düşmesi.....	122
2.5.2.3. l >ø düşmesi.....	124
2.6. Ses Türemesi.....	125
2.6.1. İkizleşme.....	127
2.7. Yer Değiştirme.....	128
3. ŞEKİL BİLGİSİ.....	130
3.1. İsim.....	130
3.1.1. İsim İşletme Ekleri.....	130
3.1.1.1.Çokluk Ekleri.....	130
3.1.1.2. İyelik Ekleri.....	131
3.1.1.3. Aitlik Ekleri.....	135
3.1.1.4. Hal Ekleri.....	135
3.1.2. İsim Yapma Ekleri.....	149
3.1.2.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	149
3.1.2.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	154
3.2. Fiil.....	158
3.2.1. Yapı Bakımından Fiiller.....	158
3.2.1.1. Basit Fiiller.....	158
3.2.1.2. Türemiş Fiiller.....	158
3.2.1.3. Birleşik Fiiller.....	163
3.2.2. Ek Fiil.....	170
3.2.2.1. Geniş Zaman Çekimi.....	170
3.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi.....	171
3.2.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi.....	172
3.2.2.4. Şart Çekimi.....	173
3.2.3. Fiilimsiler.....	173
3.2.3.1. İsim-fiiller.....	173
3.2.3.2. Sıfat-fiiller.....	175
3.2.3.3. Zarf-fiiller.....	177
3.2.4. Fiil Çekimi.....	182
3.2.4.1. Kip Ekleri.....	182
3.2.4.2. Şahıs Ekleri.....	190
3.2.5. Fiillerin Birleşik Çekimi.....	199
3.2.5.1. Hikaye Birleşik Çekimi.....	199
3.2.5.2. Rivayet Birleşik Çekimi.....	200
3.2.5.3. Şart Birleşik Çekimi.....	201
3.2.6. Kuvvetlendirme ve İhtimal Çekimi.....	202
3.2.7. Fiillerde Soru.....	202
3.3. Zamir.....	203
3.3.1. Şahıs Zamirleri.....	203
3.3.2. İşaret Zamirleri.....	205
3.3.3. Dönüşlülük Zamiri.....	206
3.3.4. Soru Zamirleri.....	207
3.3.5. Belirsizlik Zamirleri.....	208
3.4. Sıfat.....	209
3.4.1. Niteleme Sıfatları.....	209
3.4.2. Belirtme Sıfatları.....	210
3.4.2.1. İşaret Sıfatları.....	210
3.4.2.2. Sayı Sıfatları.....	211
3.4.2.3. Soru Sıfatları.....	211

3.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	212
3.5. Zarf.....	213
3.5.1. Zaman Zarfları.....	213
3.5.2. Yön Zarfları.....	214
3.5.3. Miktar Zarfları.....	215
3.5.4. Durum Zarfları.....	216
3.6. Edat.....	218
3.7. Bağlaç.....	221
3.8. Ünlem.....	224
SONUÇ.....	226
KAYNAKLAR.....	231
ÖZ GEÇMİŞ.....	233

GİRİŞ

İnceleme metni Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî, 14. yüzyılda Hoca Mes'ûd tarafından yapılmış bir çeviridir. Hoca Mes'ûd bu çevirisini Sa'dî-i Şîrâzî'nin Bostan adlı eserinden yapmıştır. Eserin tamamı değil içerisinden bazı kısımlar tercüme edilmiştir. Bu tercüme kelimelere bağlı kalınmayıp mâna dikkate alınarak yapılmış bir çeviridir.

Bostan'ın bilinen ilk Türkçe tercümesini Hoca Mes'ûd manzum olarak yapmıştır. Sa'dî, Bostan ismini her ne kadar eserine kendi vermemiş olsa da eser için "güzel kokulu hoş bahçe" anlamına gelen bu isim verilmiştir. Hoca Mes'ûd ise Sa'dî'nin bu eserinden tercümesinin 45. beyitinde şöyle bahseder:

"Okıdumdı Ferheng-nâme sözün
Ki Sa'dî düzüpdür anı aînsuzın"

Hoca Mes'ûd, beyitte de görüldüğü gibi Sa'dî'nin Bostan'ına, hüner, hikmet, marifet kitabı anlamlarına gelen Ferheng-nâme demiştir. Bu sebepten yaptığı çeviriye de Tercüme-i Ferheng-nâme-i Sa'dî adı verilmiştir.

Yöntem

Metin incelenirken kaynakça kısmında da belirtilecek olan Eski Anadolu Türkçesinin temel gramer kitapları esas alınmıştır. Bu gramer kitaplarındaki dönemle ilgili bilgiler karşılaştırılmış, birbirinden farklı olan kısımlar metin üzerinde ayrı ayrı incelenmiş, gerek ses bilgisi gerekse şekil bilgisi kısımlarında bu bilgilerin varsa farklı farklı örnekleri verilmeye çalışılmıştır. Genel kaidelerle ilgili eserde bu kurallara uymayan örnekler varsa bunların da üzerinde durulmuş, bir yazım hatası mı ya da döneme has özellik mi olabileceği yorumlanmaya çalışılmıştır.

Metin incelemesi Halil Gülenç'in Pamukkale Üniversitesi'nde Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğu ve tıpkıbasımını da yaptığı "Ferhengnâme-i Sadî İnceleme-Metin" çalışması üzerinden yapılmıştır. Bu konuda Halil Gülenç'e de bilgi verilmiştir. İnceleme sırasında mümkün oldukça Halil Gülenç'in aktarmasına sadık kalınmıştır. Bunun yanında eldeki tezde ortaya konulan tespitleri etkileyebilecek bölümler, tıpkıbasımdan yeniden okunmuş ve bu yeni okumalar, italik olarak yazılmıştır.

Amaç ve Katkı

Bu tez metninin amacı, Bostan'ın ilk Türkçe manzum çevirisi olan Hoca Mes'ûd'un Tercüme-i Ferheng-nâme-i Sa'dî adlı eserindeki dönemin dil özelliklerini barındıran hususları ortaya çıkarmak, ses ve şekil bilgisi açısından genel kaidelere yeni örnekler eklemek, eserin içinde barındırdığı farklı dil özelliklerini bilim aleminin istifadesine sunmaktır. Bu amaçla hazırlanan tez metni Eski Anadolu Türkçesi dil çalışmalarına dil bilgisiyle alakalı yeni örnekler ve bulgularla katkı sağlayacaktır.

1. XIII, XIV VE XV. YY. OĞUZ DİLİ VE EDEBÎ ÜRÜNLERİNE KISA BİR BAKIŞ

1.1. Eski Anadolu Türkçesi

Türkler; siyasî, ekonomik, coğrafi ve sosyal sıkıntılar sebebiyle Orta Asya'dan farklı kıtalara, ülkelere yayılmış ve farklı medeniyetlere komşu olmuştur. Karahanlı Türkçesinin bitimine kadar tek koldan ilerleyen Türkçe, bu göçler ve Türk nüfusun değişik coğrafyalara yayılması neticesinde Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak iki koldan ilerlemiştir.

"X. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan batıya göç eden Oğuzların, XII. yüzyılın sonlarında kendi lehçelerine dayalı olarak Anadolu'da kurup geliştirdikleri yazı diline Eski Anadolu Türkçesi denilmektedir." (Gülsevin ve Boz, 2013: 1) Eski Anadolu Türkçesi teriminin yerine çeşitli kaynaklarda farklı farklı isimler de kullanılmıştır: Eski Osmanlıca, Eski Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Oğuzcası, Eski Oğuzca gibi isimlerle de Türkçenin bu dönemi adlandırılmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinin yeni bir yazı dili olarak ortaya çıkmasının nedenleri Ercilasun'dan (2009: 433-434) hareketle şöyle özetlenebilir:

- Anadolu'ya gelen ilk Türklerin nüfusu az olduğu için bir yazı dili ihtiyacı yoktu ancak 13. yüzyıldan itibaren Moğol istilasının etkisi ile Türkistan'dan göç devam etmiş ve Anadolu'daki Türk nüfusu artmıştır. Bu durum yeni bir yazı diline ihtiyaç doğurmuştur.

- Moğolların yarattığı göç hareketiyle Kaşgar'daki edebî dil Harezm'e kadar kaymış, Oğuzlara yaklaşmıştı. Anadolu'ya daha uzak bir konum olan Kaşgar ile temas edemeyen Oğuzlar, İlhanlılar döneminde Harezm'le temas etme imkanı bulmuşlardır.

- Anadolu'ya ilk gelen Oğuzlar göçebe kültürün etkisinde olanlardı ve Türkistan'daki edebi dili bilmiyorlardı. Moğol istilası sebebiyle şehirli Oğuzlar da Anadolu'ya gelmişlerdi ve bunların içerisinde oradaki yazı dilini bilenler de vardı.

- Türklerde çok canlı bir din ve tasavvuf hayatının yaşanması ve bunların halka kendi anlayabildiği dille anlatılması lazımdı.

- Oğuzların her ne kadar şekillenmiş bir yazı dilleri olmasa da sözlü edebiyat geleneklerinin olması yeni yazı dilinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

- Anadolu Selçuklularının yıkılıp beyliklerin kurulması, boy beylerinin Farsça ve Arapçaya yabancı olması ve Türkçe yazan bilgin, şair ve edipleri teşvik etmeleri de başka bir etkidir.

Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesinin ilk dönemidir. 13. yüzyılda başlar ve 16. yüzyılın ilk yıllarına kadar sürer. 16. yüzyılda yerini Osmanlı Türkçesine bırakır. Günümüzde ise Anadolu sahasında Türkiye Türkçesi, Azeri sahasında ise Azerbaycan Türkçesi kullanılmaktadır.

Öztürk, Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı (2017: 18) adlı çalışmasında Batı Türkçesinin dönemlerini kısaca açıklamıştır:

"Kaynaklarda Oğuz Türkçesi (Batı Türkçesi) genellikle üç kola ayrılarak incelenmiştir. 13. yüzyıldan 15. yüzyılın 2. yarısına kadar Eski Anadolu Türkçesi, 15. yüzyılın ikinci yarısından 1911'e kadar olan dönem Osmanlı Türkçesi, 1911'den günümüze kadar olan dönem Türkiye Türkçesi dönemidir. Her dönemin dil yapısında kendi şartlarına bağlı olarak farklı gelişmeler vardır. Eski Anadolu Türkçesi başlangıç dönemi Oğuzcası olması sebebiyle saf ve arı bir lehçe, Osmanlı Türkçesi imparatorluk dili olmanın verdiği geniş imkanlarla gelişmiş süslü ve işlenmiş bir lehçe, Türkiye Türkçesi de 20. yüzyılın şartlarına uygun olarak gelişen çağdaş Türk dili devresi olarak ortaya çıkar."

1.1.1. Eski Anadolu Türkçesinin Dönemleri

Genel olarak kaynaklarda Eski Anadolu Türkçesi üç döneme ayrılarak incelenir: Selçuklu dönemi, Beylikler dönemi ve Klasik Osmanlıcaya geçiş dönemidir. Bunların haricinde Eski Anadolu Türkçesinin kuruluş aşamasında yazıldığı düşünülen bazı eserler için "Karışık Dilli Eserler" terimi kullanılmıştır.

"Karışık dilli eserler" sorunu, "Olga-bolga meselesi" olarak da adlandırılmaktadır. Bu eserler kaynaklara göre hem Orta Asya edebi dil özelliklerini hem de Oğuz Türkçesinin özelliklerini göstermektedir. Karışık dilli eserler konusunda akla gelen ilk örneklerden biri Behçetü'l Hadayik'tir. "Dilinde hem Orta Asya Türk edebi yazı dilinin hem de Oğuzcanın özelliklerini bir arada barındıran bu eser, Türk dili tarihinde 'karışık dilli eserler' ya da 'olga-bolga sorunu' denilen bir tartışmayı da meydana getirmiştir." (Gülsevin ve Boz, 2013: 5) Kıssa-i Yusuf, Kudurî Tercümesi, Kitab-ı Güzide ve Ferâiz Kitabı da diğer karışık dilli eserlere örnektir."

1.1.1.1. Selçuklu Dönemi (13. Yüzyıl): Öztürk'ün (2017: 21) Mazıoğlu 2009'dan aktardığına göre Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış ilk metinler 13. yüzyılda Konya'da Hz. Mevlana tarafından yazılmış şiiirlerdir.

13. yüzyılda Selçukluların, İran ile yoğun temas halinde olması bu kültürden fazlaca etkilenmelerine yol açmıştır. Devletin resmi dili olarak Farsça, din ve bilim dili olarak Arapça kullanılırken Türkçe günlük hayatta halk tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde yazılan eserin çoğu Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmıştır. "Anadolu'da kurulup gelişmeye başlayan Oğuz Türkçesi bir yandan konuşma diline dayalı bir yazı dili oluşturma mücadelesi verirken bir yandan da birer kültür dili durumundaki Arapça ve Farsçaya karşı varlık mücadelesi vermiştir." (Korkmaz, 2013: 81)

Öztürk (2017: 22), "Selçuklu dönemi eserlerinin yazılış özellikleri bakımından düzensiz oldukları görülür. İmlaları henüz standartlaşmamıştır. Dilleri sade olup 14. ve 15. yüzyıl eserlerine nazaran daha az Arapça-Farsça kelime ihtiva ederler." şeklinde Eski Anadolu Türkçesinin bu döneminin dil özelliklerini belirtir.

1.1.1.2. Beylikler Dönemi (14. Yüzyıl): 1243 yılında Anadolu Selçuklu Devleti, Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmiş ve ardından Anadolu'da birçok beylik bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu döneme Beylikler Dönemi denir. 14. yüzyıl Anadolu beyliklerinin birbirleri arasında üstünlük kurma mücadelesi ile geçmiştir. Bunun yanında kültür ve edebiyat alanındaki gelişmeler ise yeni yazı dilinin 13. yüzyıla göre daha fazla kullanılan bir dil olmasını sağlamıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri de Arapça ve Farsçaya uzak olan boy beylerinin Türkçe yazmayı teşvik etmeleridir. Burada akla gelen ilk örnek Karamanoğlu Mehmet Bey'in 1277'de söylediği fermanı "Bundan sonra hiç kimse divanda, dergâhda, bargâhda, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşmaya!" gelmektedir.

Özkan (1995: 67-68), "Anadolu Selçuklularında sadece basit muhtevalı eserlerde görülen Türkçe, Beylikler zamanında şuurlu olarak bir yazı dili olma hedefine doğru ilerleme kaydetmekteydi. Bunda da başta bulunan beylerin tutumları büyük rol oynamaktaydı. Yıkılan Selçuklu Devleti'nin yerini almak isteyen her beylik, kendi hükümet merkezini bir kültür ve sanat merkezi haline getirmek için uğraşmaktaydı. Bu devir Selçuklular'daki dil tutumuna karşı bir uyanma, millî dile dönüş ve gelişme devri olarak değerlendirilebilir." şeklinde dönemin diliyle ilgili yorumunu yapmıştır.

1.1.1.3. Klasik Osmanlıcaya Geçiş Dönemi (15. Yüzyıl): 15. yüzyılda Osmanlı Beyliği Anadolu'daki siyasi birliği büyük oranda sağlamıştır. Birliğin sağlanması ve devletin güçlenmesi dil ve edebiyatta da kendini göstermiş, eserlerin sayısı artmaya başlamıştır. Manzum ve mensur olarak pek çok eser meydana getirilmiştir. Dede Korkut Kitabı,

Vesiletü'n-Necat, Harname, Hüsrev ü Şirin gibi önemli eserler verilmiştir. Bu dönemde Divan Edebiyatının kuruluşu da tamamlanmış, eserlerde konular zenginleşmiş, Arapça-Farsça unsurların çoğaldığı görülmüştür.

1.1.2. Eski Anadolu Türkçesi Temsilcileri ve Eserleri

Çalışmanın bu bölümünde Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli temsilcileri hakkında kısa bilgiler verilecektir. Bu bölümün hazırlanmasında genel olarak Ercilasun 2009, Öztürk 2017, Köprülü 2013, İslam Ansiklopedisi 1998 ilgili cildleri, Akar 2014, Merhan ve Şan 2016, Şahin 2018'den yararlanılmıştır.

Mevlana: 1207 yılında Afganistan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Anadolu'nun ünlü evliyalarından sayılan ve hoşgörü felsefesiyle tanınan Mevlana Celaleddin Rumi Konya'da yaşamıştır. Lakabı olan Mevlana, "efendimiz" anlamına gelir ve ismindeki "Rumî" ise Anadolu'da yaşayan kişi demektir. Belh şehrinde hocalık yapan Bahaeddin Veled'in oğludur. Mevlana, Şemsi Tebrizi ile olan manevi dostluğuyla da tanınır. Sadreddin Konevi, Burhaneddin Tirmizi gibi mutasavvıf alimlerle de bir arada bulunmuş; onlar sayesinde sıradan bir din alimi olmaktan çıkıp hal sahibi, ilahi aşkın sırlarına vakıf bir gönül adamı vasfına ulaşmıştır. Düşünceleri Mevlevilik adıyla Osmanlı coğrafyasında uzun yıllar etkisini sürdürmüş, her seviyeden çok sayıda insanı etkilemiştir.(Öztürk, 2017: 23)

Hayatını "Hamdım, piştim, yandım." sözleri ile özetleyen Mevlana Celaleddin Rumî, 17 Aralık 1273'te Konya'da hayata gözlerini yummuştur. Onun insan sevgisi ve hoşgörü anlayışı yüzyıllardır insanlara kılavuzluk etmiştir.

Eserleri: Mesnevi, Divan-ı Kebir, FihiMaFih, Mecâlis-i Sebâ, Mektubat.

Sultan Veled: Genel kanı olarak 1226-1312 yılları arasında yaşadığı sanılan Sultan Veled, Mevlana'nın oğludur. Farsça eserler yazmış; ancak aralarına Türkçe şiirler de eklemiştir.

Mevlevilik tarikatını sistemli bir hale getiren Sultan Veled'dir. Mevlevilik zamanla yayılmış, Osmanlı Devleti içinde itibar görerek gelişmiş ve hatta padişahların ilgisini, yardımını ve desteğini görmüştür.

Eserleri: Divan, İbtidanâme, Rebabnâme, İntihanâme.

Yunus Emre: Eski Anadolu Türkçesinin en büyük ismi, Türk Edebiyatının en büyük mutasavvıflarından biridir Yunus Emre. 1240-1320 yılları arasında yaşadığı düşünülmektedir. Gerçek hayatı çok iyi bilinmemekle birlikte ancak menkıbevî hayatı takip edilebilmektedir.

"Şiirlerini aruz ve heceyle yazan Yunus, tasavvuf heyecanını en derinden duyan ve hissettiren; duygu ve heyecanlarını çok sade ve akıcı bir dille anlatan Türk dil ve edebiyatının müstesna şahsiyetidir. Türkçe onun dilinde dupduru bir su gibidir: Parlak, anlaşılır; fakat coşkun" (Ercilasun, 2009: 439).

Eserleri: Risaletü'n-Nushiyye, Divan.

Seyyad Hamza: 13. yüzyılda Anadolu Selçukluları döneminde yaşamıştır. Anadolu'yu dolaşarak halka dinî-tasavvufî şiirler söyleyen gezici bir derviş olduğu sanılmaktadır.

Eserleri: Yusuf u Züleyha, Dâsitân-ı Sultan Mahmud.

Hoca Dehhani: Horasan'dan Anadolu'ya gelmiştir. Sarayda sultanların meclislerinde şiirler söylemiştir. Sanat yönü güçlü din, edebiyat, tasavvuf gibi alanlarda pek çok bilgiye sahip şairlerden biridir. Şiirlerinde din dışı konuları işlemeyle öne çıkmıştır. Divan şiirinin temellerini atan şair, bu şiir geleneğinin de ilk temsilcisi olarak kabul edilir.

Eserleri: Selçuklu Şehnamesi.

Ahmet Fakih: Ahmet Fakih'in yaşamı hakkında farklı kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Kaynaklar birden fazla Ahmet Fakih'in varlığından söz eder. Hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanır. 13. yüzyıl Türk Edebiyatı temsilcilerindedir. Mevlana'nın babasından fıkıh dersleri aldığı için "fakih" olarak anılmıştır.

Eserleri: Çarhname, Kitab-ı Evsaf-ı Mesacidi'ş-Şerife

Gülşehri: 14. yüzyılın başlarında Kırşehir'de yaşamış mutasavvıf şairdir. Sade bir dil kullanmış, Türkçeyi edebiyat dili haline getirmeye çalışmıştır. Feridüddin Attar'dan etkilenmiş ve onun Mantiku't-Tayr isimli eserine nazire yazmıştır. Bu eser 4300 civarında beyit sayısı ile hikayelerden oluşan tasavvufî bir eserdir.

Eserleri: Mantiku't-Tayr, Kerâmât-ı Ahi Evran.

Aşık Paşa: 1272 yılında Kırşehir'de doğmuş mutasavvıf bir Divan şairidir. Eserlerini sade Türkçeye yazmış, Türkçenin edebiyat dili olmasında katkıları olmuştur. En önemli eseri 12 bin civarında beyitten oluşan Garibname adlı mesnevisidir. Bu eserinde Aşık Paşa, Türkçenin ihmal edillip geri planda tutulduğunu eleştirmektedir.

Eserleri: Garipname, Fakrname, Vasef-ı Hal.

Kul Mesud: Hayatı hakkında yeterli bilgiler olmayan Kul Mesud'un adına tezkirelerde de rastlanılmamaktadır. 14. yüzyılın ilk yıllarında yaşadığı düşünülmektedir. Aydınöğlü Umur Bey'in isteğı üzerine Farsçadan Kelile ve Dimne'yi Türkçeye çevirmiştir.

Eserleri: Kelile ve Dimne

Hoca Mesud: Tez çalışmasında incelenen Tercüme-i Ferhengenâme-i Sa'di eserinin yazarı Hoca Mesud aşağıda daha detaylı ele alınacaktır.

Ahmedî: Türkçeyi iyi kullanan, tasavvufu iyi bilmesine rağmen şiirlerinde daha çok aşk, tabiat, eğlence gibi konulara yer vermiş bir şairdir. 14. yüzyıl Divan şiiri temsilcilerindendir. Her konudaki geniş kültürü, şark mitolojisi ve İran edebiyatı üzerindeki bilgisi ona kolay ve çok yazma imkanı vermiştir.

Eserleri: İskendername, Cemşid ü Hurşid, Tervihü'l-Ervah, Divan.

Ahmed-i Dai: Germiyan sahasında yetişen Divan şairlerindendir. Mahlasındaki dai "dua edici" anlamına gelmektedir. Bir süre Germiyan Beyliğinde kadılık da yapmıştır. Çengname adlı mesnevisini Emir Süleyman'a sunmuştur.

Eserleri: Çengname, Divan.

Erzurumlu Darir: 14. yüzyılda yetişen şair ve yazarlardan biridir. Doğuştan kör olduğu için şiirlerinde darir mahlasını kullandığı söylenmektedir. Anadolu'da siyer yazma geleneğini başlatan isimdir. Mısır'a gitmiş, burdada ilminin genişliği hoş sohbeti sayesinde sultanın meclisine kabul edilmiştir.

Eserleri: Yusuf u Zeliha, Siyer-i Nebi.

Seyhoğlü Mustafa: 14. yüzyılda Germiyan (Kütahya) bölgesinde yetişen şairlerdendir. Hurşidname adlı eserinde adının Mustafa olduğunu söyler. Kenzü'l-Kübera

ve Muhekkü'l-Ulema'yı 1401'de tamamladığında 62 yaşında olduğunu söylemesi 1340 yılında doğduğunu gösterir. Eserlerinde Şeyhoğlu mahlasını kullanmıştır.

Eserleri: Hurşidname, Marzubanname, Kenzü'l-Kübera ve Muhekkü'l-Ulema.

Nesimi: Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Suriye sahalarında sofıyane şiirler söyleyen Nesimi, tam bir Hak aşığıdır. Bağdat'ta doğmuş 1418 yılında idam edilmiştir. Şiirlerinde Hallac-ı Mansur'u andıran ifadeler kullandığı için dönemin yöneticilerinin tepkisini üzerine çok çekmiştir.

Eserleri: Türkçe ve Farsça divanlar, Mukaddimetü'l-Hakayık.

Kadı Burhaneddin: Doğuda devlet yöneticisi, bilim adamı ve şair olan Kadı Burhaneddin sade ve coşkulu şiirleriyle, Azerbaycan Türkçesine yakın bir dille yazmıştır. Gazel, tuyuğ, rubailerle dolu büyük bir divanı vardır. 1399'da Akkoyunlularla yaptığı savaşta yenilince idam edilmiştir.

Eserleri: Divan.

Seyhî: 15. yüzyılın ilk yarısında eserler vermiştir. İranda tasavvuf ve edebiyatın yanında tıp eğitimi de almıştır. Sultan Çelebi Mehmet'i tedavi etmiş ve bunun neticesinde ona bir köy tımar olarak verilmiştir. Köyün eski sahiplerince saldırıya uğramış ve durumu sultana "Harnâme" adlı mesnevi tarzıyla kaleme aldığı hicviyesi ile anlatmıştır.

Eserleri: Harname, Hüsrev ü Şirin, Divan.

Süleyman Çelebi: Bursa'da doğmuştur. Küçük yaşından itibaren iyi bir din eğitimi aldığı anlaşılmaktadır. Bursa Ulu Camiinde imamlık yapmıştır. İsminin sonundaki çelebi unvanı onun bilgin, kamil bir insan olduğunu göstermektedir. Süleyman Çelebi'nin edebi kişiliğini yaratan eseri Mevlid'idir. Ayrıca edebiyatımızda mevlid yazma geleneğini de başlatan isimdir.

Eserleri: Vesiletü'n-Necat (Mevlid)

Kaygusuz Abdal: Türk edebiyat tarihinde tasavvufa ve Alevi-Bektaşilik geleneğine gönül vermiş mutasavvıf halk ozanıdır. Abdal Musa'nın yanında uzun süre ona bağlı kaldıktan sonra Mısır, Suriye ve Irak'a gider. Eserlerinin hemen hepsi tasavvuf konusundadır.

Eserleri: Divan, Gevhername, Minbername, Vücutname.

Necati: 15. yüzyılın ikinci yarısında yetişen şairlerin en önemlilerindedir. Sarayda divan katipliği yapmıştır. Divan şiirine atasözleri ve deyimleri katarak bu edebiyatı renklendirmiştir. Kendinden sonra gelen pek çok şairi etkilemiş, şiirlerine nazireler yazılmıştır.

Eserleri: Divan.

Ahmet Paşa: 15. yüzyılda kazaskerlik, vezirlik, kadılık gibi yüksek devlet görevlerinde bulunmuş ulema sınıfı mensubu ve çok tanınmış bir Divan Edebiyatı şairidir. 15. yüzyıl şultanü'ş-şuarası olarak anılır. Fatih Sultan Mehmet'in paşa ve vezirleri arasında kendine yer bulmuş daha sonra zindana atılmış ve idam edilmek üzereyken yazdığı "kerem" redifli kasidesi ile ölümden kurtulmuştur.

Eserleri: Divan.

Sinan Paşa: 15. yüzyıl Divan sanatçısı olan Sinan Paşa, İstanbul kadısı Hızır Bey'in oğludur. Genç yaşta derin bilgi birikimine sahip olmuş, medrese eğitimi görmüştür. Müderrislik, kadılık yapmış ve sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Divan Edebiyatında süslü nesrin temsilcisi sayılır.

Eserleri: Tazarrunname, Tezkiretü'l-Evliya.

1.2. Hoca Mes'ûd'un Hayatı ve Eserleri ile Hoca Mes'ûd ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.2.1. Hoca Mesud

Hoca Mesud'un hayatı hakkında yeterli ve kesin bilgiler yoktur. Asıl adı Mesud ibni Ahmed'dir. Farklı kaynaklardan edinilen bilgilere göre 1300 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Babasının adının Ahmed olduğu, Süheyl ü Nevbahar'daki şu beyitten anlaşılmaktadır:

"Velî ben ki Mes'ûd ibni Ahmedem
Şunuñ bigi ğark olmışam veh ni'dem"

Hoca Mes'ûd'un hayatıyla ilgili bilgiler TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki çalışmalardan özetlenecektir:

Hoca Mes'ûd, Süheyl ü Nevbahar adlı eserini 1350 yılında kaleme aldığı sırada artık çağının geçmiş ve kocamış olduğunu söylemesi bu tarihte ileri bir yaşta olduğunu gösterir. Şeyhoğlu Mustafa'nın 1400'de tamamladığı Kenzü'l-Kübera'sında onu rahmetle anmasına dayanarak ölüm tarihinin 14. yüzyılın ikinci yarısında olduğu söylenebilir.

J.H. Mordtmann, Farsçadan yaptığı tercümelemlerle tanınması ve Süheyl ü Nevbahar'da olduğu gibi Kelile ve Dimne tercümesinde de Farsça için "Tât dili" ifadesinin kullanılmasından hareketle Hoca Mes'ûd'un, Aydınoğlu Umur Bey adına Kelile ve Dimne'yi Farsçadan tercüme eden Kul Mes'ûd'la aynı kişi olabileceğini söylemiştir. Ayrıca Mordtmann'ın bahsettiği şekilde incelediğimiz eser Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî'de de Hoca Mes'ûd, bu tercüme-yi "Tâtçadan" (Fars dili) yaptığını söylemektedir:

"Ki her beyti yirlü yirince dürüst
Nite Tâçadan Türkîye geldi cüst"

Tercüme-i Ferhengnâme'nin 55. beytinde Hoca Mes'ûd eserinin "her beytinin yerli yerinde doğruca yazıldığını ve nasıl araştırmalardan sonra Farsçadan Türkçeye çevrildiğini" belirtiyor. Eser içerisinde daha başka beyitlerde de "Tatca" ifadesi kullanılmaktadır.

Yukarda paylaştığımız Mordtmann'ın görüşünün aksine Fuat Köprülü ve Kilisli Muallim Rıfat ise kendisi için hiçbir zaman "kul" lakabını kullanmayan Hoca Mes'ûd'un kimseye eser sunma âdetinin bulunmadığını ve Kul Mes'ûd ile kıyas edilmeyecek derecede yüksek bir şair olduğunu söyleyerek bu görüşü reddetmişlerdir.

Eserlerinden hareketle Hoca Mes'ûd'un İran Edebiyatını yakından tanıdığı, Farsça ve Arapçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Süheyl ü Nevbahar'a Şehnâme'den aldığı beyitler, Bostan'ın bazı kısımlarını tercüme etmesi (Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî) onun İran Edebiyatına olan ilgi ve alakası ile Firdevsi ve Sa'dî-i Şirâzî'ye duyduğu hayranlığı bize gösterir.

Fuat Köprülü, Hoca Mes'ûd'un Germiyan Beyliği'nde yaşayan IV. yüzyıl şairlerinden Şeyhoğlu'nun hocası olması ihtimalini dikkate alarak onun da Germiyan sahasında yaşamış olabileceğini ileri sürer. Öyle ki Şeyhoğlu, Kenzü'l-Küberâ adlı eserinde Hoca Mes'ûd'dan "üstat" ve "hoca" diye bahseder. Ayrıca Hoca Mes'ûd'un eserlerinden beyitlerle kendi fikirlerini desteklemek istemesi onun, kendisinden istifade edilebilecek bir şahsiyet olduğunu gösterir.

Hoca Mes'ûd'un tercümeleri IV. yüzyıl Türkçesinin kelime hazinesi ve gramer yapısı bakımından son derece önemlidir. Döneminde kullanılan deyimleri ve atasözlerini nazma geçiren şairin dili sade olup Arapça ve Farsça kelimelere oldukça az yer vermiştir. Bazı vezin kusurları bulunmakla beraber onun nazma hakim olduğu göze çarpmaktadır. (İslam Ansiklopedisi, 18. cilt, 1998: 189-191)

1.2.2. Eserleri

Süheyl ü Nevbahâr: Hoca Mes'ûd'un, 1350'li yıllarda adı bilinmeyen İranlı bir şairin eserinden çevirdiği mesnevisidir. Bu eserin asıl yazarının adı ve yazılış tarihi bilinmemektedir. Çevirinin içerisinde de Hoca Mes'ûd bu konuyla ilgili bilgi vermemektedir.

"Süheyl ü Nevbahar, 5703 beyitten meydana gelen bir aşk mesnevisidir. Bizzat Hoca Mes'ûd'un belirttiğine göre eserin ilk 1000 beytini yeğeni İzzeddin Ahmed kaleme almış, sonraki kısım ve giriş bölümünü kendisi yazmıştır. Eserde Yemen padişahının oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı Nevbahar arasındaki aşk mecarsını anlatır. Bu konu etrafında çeşitli olayların yer aldığı eser dini, ahlaki nasihatlerle örülü fikrî ve didaktik bir muhteva taşımaktadır.

Eserin bilinen iki nüshası vardır: Birincisi Mordtmann'ın bulup yayınladığı ve Berlin Devlet Kitaplığında olan Berlin Nüshası'dır. İkincisi ise Ahmet Talat Onay tarafından 1925'te Çankırı'da bulunan ve şu an Cem Dilçin'in özel kitaplığında yer al Dehri Dilçin Nüshası'dır." (İslam Ansiklopedisi, 18. cild, 1998: 190-191)

Tercüme-i Ferhengenâme-i Sa'dî: Miladi 1354 yılına tekabül eden Hicrî 755 yılında kaleme alınan bu mesnevi, Sa'dî'nin Bostan'ından seçilmiş şiirlerin tercümesidir. Tercüme-i Ferhengenâme'de geçen şu beyitler eserin yazılma tarihini bize açıkça vermektedir:

"Şu yılda ki düzildi iş bu kitâb
Nebî hicretinden sorılsa hisâb

Yedi yüz elli bişinde temâm
Ki târîh yazılı dutar has u 'âm"

Hacim bakımından Bostan'ın dörtte biri kadar olan Ferhengenâme, dinî, ahlakî konularda öğütler veren ve bunlarla ilgili hikayelerin yer aldığı bir eserdir. Türkçeye Sa'dî-i Şirâzî'den yapılmış ilk manzum tercümedir. Bostan'daki sırasıyla verilen bölümlerde fikirler yer yer genişletilmiştir. Eserin ikisi özel ellerde olmak üzere toplamda beş nüshası vardır. Bunlardan üçü Millet Kütüphanesi Nüshası, Kopenhag Krallık Kütüphanesi Nüshası ve Manisa Muradiye Kütüphanesi nüshasıdır. (İslam Ansiklopedisi, 18. cild, 1998: 180-191) Diğer iki nüshadan ise Köprülü bahsetmektedir. Köprülü, bunlardan birinin

İstanbul kitapçılarından Nasrullah Efendi'nin oğlu Rıza Efendideki bir mecmuada, diğersinin ise İsmail Ertaylan'da olduğunu bildirir. (Gülenç, 2010: 18)

1.2.3. Hoca Mes'ûd ve Eserleri Üzerine Daha Önce Yapılmış Akademik Çalışmalar

Bu başlık altında doğrudan Hoca Mes'ûd ile eserleri üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiş ve bir kaynakça oluşturulmaya çalışılmıştır.

Gülenç, H. (2010). *Ferhengnâme-i Sadî İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Gaddar, Z. (2012). *Süheyl ü Nevbahâr'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini*. Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Ocak, F. (2006). *Süheylü Nevbahar'daki Kelime Grupları*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Cankul, K. (1999). *Roman Tekniği Açısından Süheyl ü Nevbahar*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Altunay, N. (2017). *Süheyl ü Nevbahar'ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Kardak, N. (1994). *Süheyl ü Nevbahar'da Filler*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Dilçin, C. (1991). *Mes'ûd b. Ahmet Süheyl ü Nevbahâr İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

Mordtmann, J.H. (1925). *Süheil und Nevbehâr, Romantisches Gedichtdes Mes'ûd b. Ahmed*. Hannover:

Banguoğlu, T. (1938). *Altosmanische Sprachstudienzu Süheyl ü Nevbahar*, Breslau

2. SES BİLGİSİ

Çalışmanın bu bölümünde Eski Anadolu Türkçesindeki ünlü ve ünsüzlerin yazımı, uyumu ve ses özellikleri ile dönemde görülen ses olaylarının metin üzerinden incelenmesi yapılacaktır. Burada, daha önce yapılan gramer çalışmaları ışığında eser incelenerek bu çalışmaları destekleyen örneklerin yanında aykırı örneklerin de olabileceği düşüncesiyle yeni gelişmeler ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

2.1. Ünlüler

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sekiz ünlü vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü. Bu sekiz ünlü, Arap alfabesindeki üç harf ile karşılanmaktaydı. "a, e" sesleri elif (ا), "ı, i" sesleri ye (ي), "o, ö, u, ü" sesleri de vav (و) ile gösterilmiştir. Bu ünlülerin dışında bazı araştırmacılar e-i arasındaki kapalı e (è) sesinden de bahsetmektedirler. Ancak bu ses için müstakil bir harf karşılığı metinlerde yoktur.

2.1.1. a, e Ünlülerinin Yazımı

Söz başında elif ile a, e:

Beyit no: 8

"Eger suçluya qahr u hışm oladı
Kim anuñ elinden **emān** buladı"

Beyit no: 21

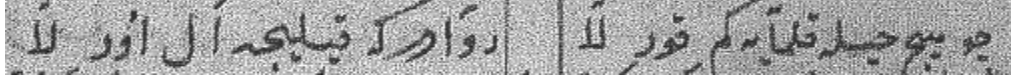

"Bu yolda **azıtmaya** ol gendüzin
Ki elden qomaya qılavuz izin"

Söz başında üstünlü elif ile e:

Beyit no: 244

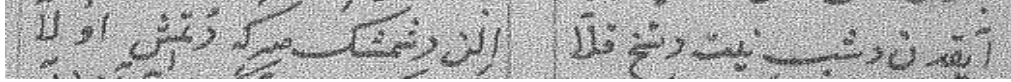

"Çü hiç hîle kılmaya kim qırıla
Revâdur ki kılıca **el** urıla"

Söz başında medli elif ile a:

Beyit no: 323

"**Ayağ**dan düşüp nite dutsah qala
Elin düşmişüñ her ki dutmuş ola"

Söz içinde elif ile e:

Beyit no: 376

"Meseldir bu bir sözi itme iki
Depegen tavaruñ ağır yig yüki"

Söz içinde medli elif ile a:

Beyit no: 427

"Elin çekmege 'aşğdan çäre yok
Yağarsa yağmurlayın taş u oğ"

Söz içinde üstün ile a, e:

Beyit no: 337

"**Yavuz** itme görmeyesin yavuz iş
Eyü tohum virmeye yavuz yemiş"

Beyit no: 340

"Nite pars ol kişiyē diş **biler**
Ki bir iki gün **peynirini** yalar"

Söz içinde harekesiz a, e:

Beyit no: 393

"İçerler belā cāmını nūş a nūş
Görürler acıdur **yudarlar** uş"

Söz içinde üstünlü he ile e:

Beyit no: 218

"Çü zılm **idesin** sen gözetme anı
Ki eylülkü kimse aña seni"

Söz sonunda elif ile a, e:

Beyit no: 504

"Tefāvüt ider mi şu **olsa** zülāl
Kabi altun olduğ-çün ya sifāl"

Beyit no: 521

"Her eylük **yirince** gerek düşē düz
Yavuzlara eylükdür igen yavuz"

Söz sonunda medli elif ile a, e:

Beyit no: 539

"Ne halkuñ **gözinesığa** ol kişi
Ki kendüzin ululamağdur işi"

Söz sonunda he ile a, e:

Beyit no: 334

"El **urmağa** baş **kaşuma** ger koşasın
Ki gün ola **ayaqlara** düşesin"

Beyit no: 508

"Çü şāh münker **işlere** ura qadem
Kim urubile emr-i ma' rûfa dem"

Söz sonunda üstünlü he ile a, e:

Beyit no: 165

"Saşın **varma** egri yola ey yigit
Sözüñ doğrusın Sa' dîden key işit"

Beyit no: 170

"Ne didi işitdüh mi ol gelleyi
Çıkaru iken ' **ābide** çilleyi"

2.1.2. ı, i Ünlülerinin Yazımı

Söz başında esreli elif ile ı, i:

Beyit no: 337

"Yavuz **itme** görmeyesin yavuz iş
Eyü tohum virmeye yavuz yemiş"

Beyit no: 501

"Ulu başludur ululukdan ırak
Başı ulu beyinsizdür kabağ"

Söz başında elif-ye ile i:

Beyit no: 218

"Çü zulm **idesin** sen gözetme anı
Ki eylükle kimse aña seni"

Söz içinde ve ile ı, i:

Beyit no: 519

"Yimek haram ol **kişinūn** aşın
Ki sofrā bigi büze karşı kaçın"

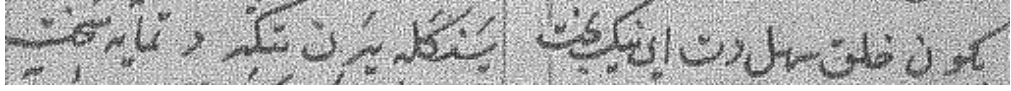
Beyit no: 525

"İrileş **katılarla** öldür yigi
Şığınmaz it arkası çatuñ bigi"

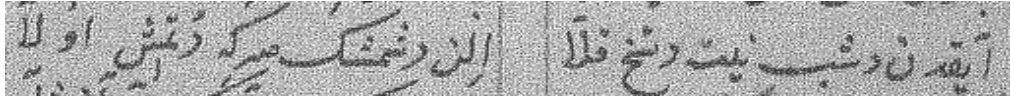
Söz içinde esre ile ı, i:

Beyit no: 322

"Bugün halkı sehl dut iy nîk-baht
Senüñle **yarın** Teñri dutmaya saht"

Beyit no: 323

"Ayakdan düşüp nite dutsağ kala
Elin düşmişüñ her ki tutmuş ola"

Söz içinde harekesiz ı, i:

Beyit no: 366

"Ağaç odun olmağa yir balta hem
Kesilmez **yemiş** viren elbetde hem"

Beyit no: 368

"Yavuz kişinüñ dök **kanınmalın** al
Yavuz kuşda olmasa yek perre vebāl"

Söz sonunda ve ile ı, i:

Beyit no: 505

"Kişidür **kişi** olmasa bir **pulu**
Eşekdür eşek atlas olsa **çulu**"

Söz sonunda esre ile ı, i:

Beyit no: 551

"Zebun **düşdi** toprakda **dolandı** ol
Çü ger yil bigi çevre **tolandı** ol"

Söz sonunda esreli ve ile ı, i:

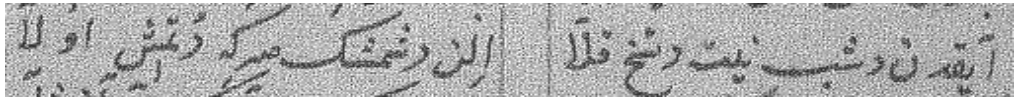
Beyit no: 473

"**Didi** düdüge ben od **urdumidi**
Bu kez uş düdük urdu baña **odi**"

Söz sonunda esreli he ile i:

Beyit no: 323

"Ayakdan düşüp nite dutsah **kıala**
Elin düşmişün her **ki** tutmuş ola"

2.1.3. o, ö Ünlülerinin Yazımı

Söz başında ötreli elif ile o, ö:

Beyit no: 428

"Hele kaçma bu hamleden Sa'dî sen
Ki 'aşk **öldüricek** olırsın esen"

Beyit no: 468

"Göresin çü iş'ār **o**қыя' Arab
Deve niyete raqş urup eyler țarāb"

Söz başında elif-vav ile o, ö:

Beyit no: 126

"Ger **ol** duta uzun gıceyi diri
Ĥalāyık yata uyuya her biri"

Beyit no: 511

"Eger gelmez ise dilüñle düriş
Ki **ögü**dle ĥalkıla biter iş"

Söz başında ötreli elif-vav ile o, ö:

Beyit no: 398

"Yanında dilārām u dilber umar
Susarlık geçirür **öñ**inde bıñar"

Beyit no: 399

"Düşer **oda** pervāne bigi sızar
Yoğ **ol** kırt bigi ibrişim çözer"

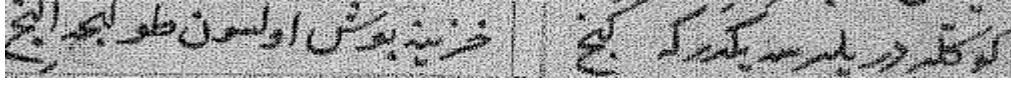
Söz içinde vav ile o, ö:

Beyit no: 123

"Periṣān **göñüllü** çü **gögsin** kaçar
Nice şehirlerüñ dernegini yıkar"

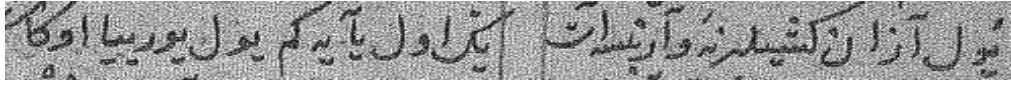
Beyit no: 145

"Göñüller dirilse yigdür ki genc
Ḥazîne **boş** olsun **ṭolınca** ilenç"

Söz içinde ötreli vav ile o, ö:

Beyit no: 183

"Yol ezen kişiler ne var biñse at
Yig ola yaya kim yol yürüye oñat"

Beyit no: 186

"Bir ādem anı **gördi** kim anda deyi
Bırağdı taşı üstine hem dedi"

Söz sonunda ötreli vav ile o: (Birden fazla heceli Türkçe kelimelerin sonunda o, ö ünlüleri bulunmadığından genelde tek heceli kelimelerinin sonunda)

Beyit no: 283

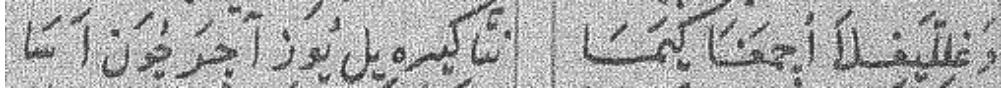

"**Qo** meydānı uğurlayın ḥasmı öp
Kim ayaguña düşe nite ki top"

2.1.4. u, ü Ünlülerinin Yazımı

Söz başında ötreli elif ile u, ü:

Beyit no: 593

"Dağallığıla **ucmağa** kimseye
Nite gire yil yüz açar çün ese"

Beyit no: 598

"Yüri toğrı yol menzili alasın
Ve ger ümidüñ **üzüp** qalasın"

Söz başında elif-vav ile u, ü:

Beyit no: 345

"Av avlamağa düriş aşlanleyin
Sökel dilgü bigi **uzatma** boyın"

Beyit no: 684

"Sen **üşenme** zulmetden iste necāt
Ki zulmetde bulınur āb-ı ḥayāt"

Söz başında ötreli elif-vav ile u:

Beyit no: 491

"**Ululuk** bula aşahlık qovan
Anuñ bigi tamā budur nerdübān"

Söz içinde ötre ile u, ü:

Beyit no: 383

"**Dutup** qurdi öldür çü atduñ kemend
Dilersen de görmeye qoyun güzend"

Beyit no: 399

"**Düşer** oda pervāne bigi sizar
Yoq ol qurt bigi ibrişim çözer"

Söz içinde vav ile u, ü:

Beyit no: 218

"Çü zulm idesin sen gözetme anı
Ki eylükle kimse aña seni"

Beyit no: 425

"Nice kızıl **altun** virdüm yile
Ki bir baqırı **altun** idibile"

Söz içinde ötreli vav ile u, ü:

Beyit no: 252

"Çü inin yaqasın aru üşir
Saña kaçmağa bellü iş **düşir**"

Beyit no: 254

"**Budur** Sa'dī ögüdi gözünü aç
Duvaruñ dibin qazıcaq çırma kaç"

Söz içinde harekesiz u, ü:

Beyit no: 122

"Uyursun hunuk yirde her gün peşe
Ġarīb ıssıdan **yaqulur** güneşe"

Beyit no: 123

"Perīşān **göñüllü** çü gögsin kaçar
Nice şehlerüñ dernegini yıkar"

Söz sonunda vav ile u, ü:

Beyit no: 517

"İşit Sa'dīnūñ **tatlu** sözini bul
Türüş yüzler olunca açlıqdan öl"

Beyit no: 616

"Diken **ötrü** gezme her bir yaña
Ki yuvalansa taş ot yapışmaz aña"

Söz sonunda ötreli vav ile u, ü:

Beyit no: 428

"Hele kaçma **bu** hamleden Sa'di sen
Ki 'aşk öldüricek olursın esen"

Beyit no: 469

"Devede bu şüriş **çü** vardur ne şek
Ki âdemde olmaya ola eşek"

2.1.5. Kapalı e (è) Meselesi:

Türkçe ünlülerin, dönemde kullanılan Arap alfabesindeki elif (ا), ye (ي), vav (و) sesleriyle karşılanması Eski Anadolu Türkçesi ses bilgisinin önemli problemlerinden birini teşkil eder. Kapalı e meselesi de üzerinde uzlaşamayan ayrı bir husustur. F. Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin gibi araştırmacılara göre kapalı e'nin varlığını kabul etmek için yeterli delil yoktur. (Öztürk, 2017: 43) V. Thomsen, K. Foy, W. Radloff, Gy. Nemeth ve A. von Gabain'in yayınlarında ise /e/ ünlüsünün yanında kapalı e de gösterilmiştir. (Korkmaz, 1995: 496)

Kapalı e meselesiyle ilgili Timurtaş'ın görüşü şu şekildedir: "Aynı kelimenin i ve e'li şekli bulunması göz önünde tutularak, her iki sesi kendinde toplayan bir kapalı e'nin varlığı ve bunun sonradan e ve i şeklinde inkişafı ileri sürülmüştür." (Timurtaş, 2012: 19)

Döneme ait metinlerde kapalı e sesi için ayrı bir işaret yoktur. Metin çevirilerinde çalışmaların bazılarında è, bazılarında ise e ya da i ile gösterilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde i>e, i>è, e>i, e>è, è>i, è>e değişmeleriyle ilgili olan kelimelerin incelenen metinde hangi kısımda yer aldığı örneklerle ele alınmıştır. Bazı örneklerin bu metinde iki farklı şekilde de kullanıldığını görülmüştür.

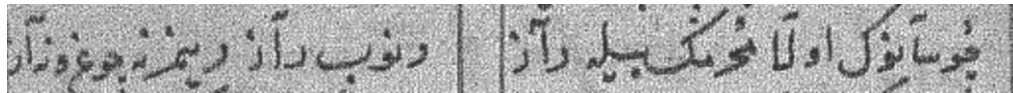
di- / de-

Beyit no: 1(Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

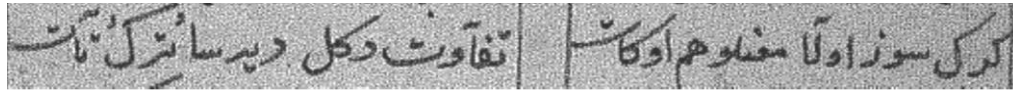
"*Derem* ādın anuñ ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

Beyit no: 19 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Çü senüñ ola mahremüñ bile rāz
Dönüp rāzı **dimez** ne çoku ne az

Beyit no: 35 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Gerek sözi ola ma'nilü hem oñat
Tefāvüt degül **dirse** Türk ü Tāt"

Beyit no: 44 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Biraz fikre ögüm dirilsün **deyü**
Dağılmağičün hātırımdan kayu"

Beyit no: 54 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Göresin ki eyle midür **didigüm**
Belüre ne deñlü emek yidigüm"

Beyit no: 161 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiştir.)

"*Dedi* bu kişi gerçi itmez eyü
İder kendüzi yine baña ne kayu"

Beyit no: 170 (Bu beyitte hem *ي* ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Ne **did**i işitdiñ mi ol gelleyi
Çıkaruiken zâhide çilleyi"

Beyit no: 222 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmiştir.)

"İşit düşmenüñ **dise** yavuzluğun
Ki yindek görür dostlarun azluğun"

Beyit no: 225 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiştir.)

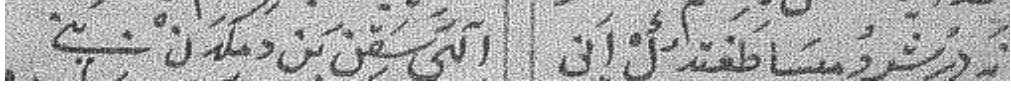
"*Demezse* kişi 'aybıñı yüziñe
Şanırsun hüner anı kendüziñe"

Beyit no: 417 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmiştir.)

"Eger 'âşık isen ata kin koma
Cānuñ qanı dir olursa **di** uş ma"

Beyit no: 1077 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Ne durişürdüm-ise tağıtduñ anı
İlāhī saķın ben **demekden** beni"

Kapalı e (è) açısından ele alınan ilk kelime olan "di- / de-" fiilinde bazı örneklerde ي kullanılmış, bazılarında kullanılmamış, bazılarında ise hem ي hem de esre kullanıldığı gibi bir örnekte de üstün kullanıldığı görülmüştür. Burada dikkat çekici husus 19 ve 225. beyitler (dimez / demezse) ile 161 ve 170. beyitlerde (dedi / didi) aynı kullanım olmasına rağmen farklı yazım şekillerinin olmasıdır. Beyitlerin birinde ي'li kullanım varken diğerinde yoktur. Ayrıca 170. beyitte nadir şekilde görülen hem ي hem de esreli kullanım vardır.

Bu incelemede en önemli nokta "di-" fiilinin 417. beyitte kök halinde kullanımında ي ile yazılmış olması ve 1077. beyitte ise üstünle belirtilmesidir.

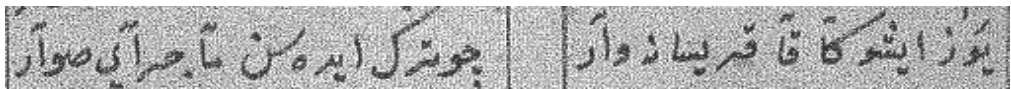
it- / et-

Beyit no: 1 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Direm ādın anuñ ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden **itdi** revān"

Beyit no: 6 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Yavuz işüñe kaçurısa ne var
Çü terk **idesen** mācerāyı şavar"

Beyit no: 25 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

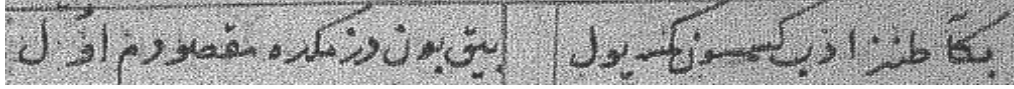
"Ne hoş tıfl okumadan şarf u nahf
Niçe milletüñ'ilmmini **etdi** maḥv"

Beyit no: 30 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

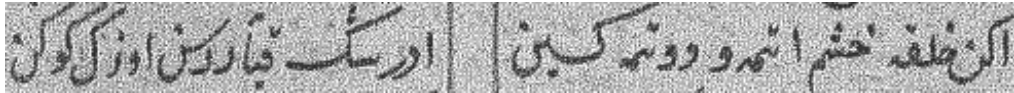
"Ne vasf **ide** Sa'di ki ola temām
'Aleyke-ş-şalāt iy nebī ve's-selām"

Beyit no: 67 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

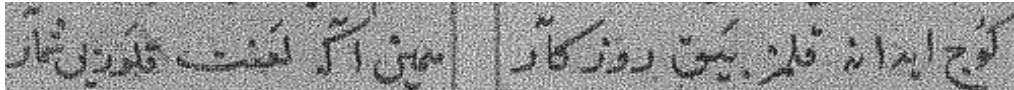
"Baña tanz **edüp** kesmesün kimse yol
Bayık bunı düzmekde maqşūdum ol"

Beyit no: 86 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"İgen halka hışm **etme** dutma kin
Ederseñ qoparursun özün kökin"

Beyit no: 98 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Güç **idene** qalmaz bayık rüzgār
Hemin aña la'net qalur bī-şümār"

Beyit no: 107 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Sen ol zulm **eden**'āmile eyle zulm
Ki 'adle berāber olur zulm"

Beyit no: 226 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Keremdür kalan qalmıyan tãc ü taht
Kerem *et ederseñ* iy nãk-baht"

Beyit no: 306 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

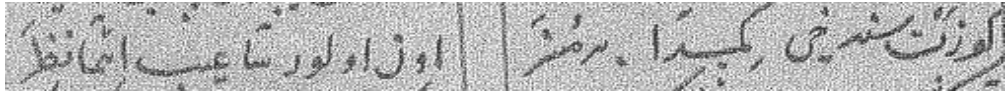
"Qapulara varmadıguñ şükrin *it*
Qapuña geleni qovup dime git"

Beyit no: 674 (Bu beyitte iki farklı örnekte esre ve üstün ile belirtilmiştir.)

"Kerimüñ ne var olmasa *itmegi*
Anuñ nefsi qomaz kerem *etmegi*"

Beyit no: 879 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Gözet sen dahı kimsede bir hüner
On olursa 'ayb *itme* nazãr"

"it- / et-" fiili bu eserde farklı şekillerde yazılmıştır. *ي*'li ve *ي*'siz kullanım ile esre ve üstünlü (bir beyitte) kullanımları da karşımıza çıkmıştır. 1 ve 25. beyitler (itdi / etdi), 98 ve 107. beyitler (iden/ edene) ve 86 ile 879. beyitlerde (etme / itme) aynı kullanımlar farklı şekilde yazılmıştır. 226 ve 306. beyitlerde kök halinde olan "it- / et-" fiili her iki beyitte de *ي* ile gösterilmemiş; ancak 306. beyitte esre kullanılmıştır. Bu kelimenin incelenmesinde karşımıza çıkan en önemli husus 674. beyitte üstün kullanılmış olmasıdır. Hatta aynı beyitte iki kez tekrar edilen bu kelime iki farklı şekilde yazılmış; ilk satırda esre, ikinci satırda üstün kullanılmıştır.

girü

Beyit no: 5 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmiştir.)

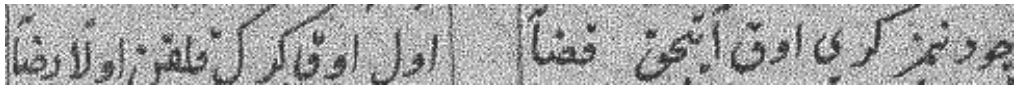
"Ne 'āsi olanlar atı dutar
Ne Őuını bilenler **girü** yiter"

Beyit no: 7 (Bu beyitte  ile gsterilmemiŐtir.)

"Görür perde altında suçları bol
Gerü 'afv perdesile örter ol"

Beyit no: 573 (Bu beyitte  ile gsterilmemiŐtir.)

"Çü dönmez **geri** o atıcak azā
Ol oa gerek alkān ola rızā"

"girü" kelimesinde de farklı yazımlar söz konusudur.  ile yazılan ve yazılmayan Őekiller vardır. 573. beyitte ise ikinci hece 'ü' değil 'i'dir. Diğer iki örnekte  kullanılmamasına karŐın bu beyitte ikinci hecede  kullanılmıştır. Günümüzdeki kullanımını almıştır.

yit-

Beyit no: 5 (Bu beyitte  ile gsterilmemiŐtir.)

"Ne 'āsi olanlar atı dutar
Ne Őuını bilenler girü **yiter**"

Beyit no: 938 (Bu beyitte  ile gsterilmemiŐ fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Gel iy kim yitmişe **yitdi** 'ömür
Meger uyur idüñ yile gitdi 'ömür"

Beyit no: 1008 (Bu beyitte  ile gsterilmemiŐtir.)

"Senüñdür ki kâfdan kâfa itdi hükm
Şol uhtın kim gitmeñe **yitdi** hükm"

"yit-" fiili, karşılaşılan örneklerde ي ile gösterilmemiştir. Bazı örneklerde esreli kullanımı vardır.

vir- / ver-

Beyit no: 4 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Boyun *vermeyen* pāzişahlar başı
Eşiğinde sürünmek olur işi"

Beyit no: 97 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Ne bünyāzı varısa yile *verür*
Şu kim bir yavuz işe bünyāz urur"

Beyit no: 188 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Çü yavuzluğuñ tohmın ekdüñ yire
Getüresin vaktini hem anı **vire**"

Beyit no: 300 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Her altun ni'met ki tıldı yanuñ
Vir imdi ki soñra degüldür senüñ"

Beyit no: 302 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Bu dünyāda devlet topın ol öre
Kim ol 'āleme bahşin alup **vere**"

Beyit no: 303 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Key içiyi bağışla şuyın yun arın
Ne gizlersin ayruklar için **verin**"

Beyit no: 327 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Ziyana **virür** harman ıssı için
Ki başahcıya karşı şalar başın"

Beyit no: 488 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Çü kendüzini bakuben gördi ħor
Şadef perveriş **virdi** ħak nite ħor"

"vir- / ver-" fiilinin örneklerde de görüldüğü gibi eserde farklı yazılışları vardır. 97 ve 327. beyitlerde (verür / virür) aynı kelime farklı şekillerde yazılmıştır. 300. beyitte kelimenin kök hali vardır ve ي kullanılmadan sadece esreyle belirtilmiştir. Bu fiille ilgili dikkat çekici nokta 302 ve 303. beyitlerde kelimenin üstünlü olarak belirtilmesidir.

nice

Beyit no: 12 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Ĥalīline odı gülistān ider
Bir **niceye** ħurı suyu ħan ider"

Beyit no: 27 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Ne eksile ululuğundan 'aceb
Şorarvan **niceme** degüldür edep"

Beyit no: 509 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Yiñer sarımsak **nice** qokarsa gül
Başar cenk ünün çalıncaq dühül"

Eserde az sayıda örneği bulunan "nice" kelimesinin 'li ve 'siz olarak iki farklı şekilde yazıldığı görülmüştür.

yir / yer / yèr

Beyit no: 23 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Yol izleyici enbiyā serveri
Emīn Cibrilūñ inecek **yeri**"

Beyit no: 307 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Yetimi göricek **yere** depmegil
Aña qarşu oğlançuğñ öpmegil"

Beyit no: 347 (Bu beyitte ي ile gösterilmiş ve gösterilmemiş iki örnek vardır.)

"Çalab **yerlü yirince** kuvvet kodı
Qarıncaya yükdür çekürge budı"

Beyit no: 434 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de üstün ile belirtilmiştir.)

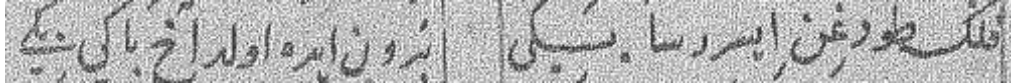
"Nice 'aql dūrişse güce göre
Anı 'aşk sevdâsı urur *yère*"

Beyit no: 484 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Boyn dartuben od kaldurdu baş
Düşüp *yire* toprak oldu yavaş"

Beyit no: 812 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Kulun tudağın ısırsa begi
Yerün ide ol daği begi bigi"

"yir, yer, yèr" kelimesinin eserde çok farklı yazılışları söz konusudur. 'li ve 'siz kullanımlar ile üstün ve esreli kullanımlar da vardır. Hatta bu ayrımlar 347. beyitte olduğu gibi aynı beyitte bile göze çarpar. Ayrıca kapalı e konusunda önemli bir kullanım da vardır. 434. beyitte bu kelime ünlü harfî belirten ي ile gösterilmiş ve sessiz harf 'nin üzerine üstün konulmuştur. Müellifin yazım yanlışlığı olmaması durumunda tam da kapalı e'nin kullanımına çok güzel bir örnektir. Bahsedilen beyitteki yazım, bu sesin, e ve i arasında bir ses olduğunu göstermektedir.

ir-, iriş- / eriş-

Beyit no: 62 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Taṭārī at *erişimez* tāziyā
Şoyınca yiler düşüben yazıya"

Beyit no: 234 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

"Tekellüf nite **ire** dervîş olan
Dutar bir sözi ana 'aql işi olan"

Beyit no: 815 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Görür yükde hurma şarılı ipin
Koyun **iremez** yir hurma çöpin"

Beyit no: 978 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Çalabdur devâ dünbegin kar ü vān
Erişmes durur menzile kârbān"

Beyit no: 1015 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Ulular kıyâmetde dürişeler
Serâdan süreyyâya **irişeler**"

"ir-" ve "iriş- / eriş-" fiilinin bu metinde ي'li ve ي'siz iki farklı şekilde yazımı vardır. Ayrıca ي kullanılmadan esre ile yazılmış ve ي yazıldığı halde esre kullanıldığı da olmuştur.

yi- / ye-

Beyit no: 54 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

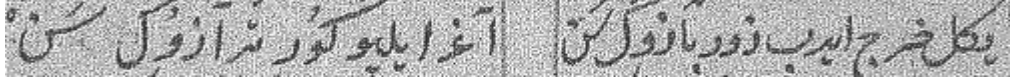
"Göresin ki eyle midür didügüm
Belüre ne deñlü emek **yidigüm**"

Beyit no: 341 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Kerāmetdür atmak **yedürmek** bil uş
Quru ma'rifetdür duhul içi boş"

Beyit no: 346 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"**Yegil** harc idüp zür-ı bāzuñı sen
Ağır eyleyü gör derāzuñı sen"

Beyit no: 348 (Bu beyitte bir örnekte ي ile gösterilmiş diğerinde gösterilmemiştir.)

"Erenler bigi **yi** elüñ rencini
Muḥannes **yer** ayruklar ilencini"

"yi- / ye-" fiili eserde farklı şekillerde yazılmıştır. 'li ve 'siz yazılmasının yanı sıra bir örnekte de üstünle yazılmıştır. Kelime kök halinde iken 'li yazılmıştır.

nite

Beyit no: 26 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"**Nite** tuta 'isyān obasında ev
Şu kim sen aña olasın pīş-rev"

Beyit no: 217 (Bu beyitte ي ile gösterilmiştir.)

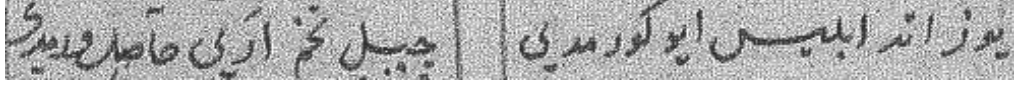
"Senüñ gözüñe **nite** uyḥu girür
Ki mazlum uyımaz zaḥmet görür"

"nite" kelimesinin eserde ي'li ve ي'siz olmak üzere iki farklı şekilde yazımı vardır.

eyü / eyi

Beyit no: 192 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Yavuz itdi iblis eyü görmedi
Çepel tohum iri hasil virmedi"

Beyit no: 299 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiş ve ikinci hece düzdür.)

"Yeñil kaygı ki dirliğünde eyi
Öliceğ olur kavmi başı kayı"

Beyit no: 338 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiş ve ikinci hece yuvarlaktır.)

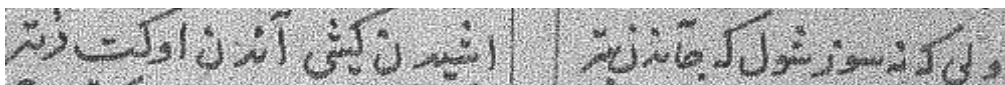

"Kişi kim ider düşmene hulğ eyü
Olur düşmeni dost kalmaz kayu"

"eyü / eyi" kelimesinin ilk hecesini 'i' şeklinde okutacak bir örnekle eserde karşılaşılmamıştır. Ancak ikinci hecesi kimi yerlerde yuvarlak kimi yerlerde ise düzdür. "eyi" şeklinde yazılmasına birkaç yerde satır sonunda rastlanmıştır. Bu kullanımın daha çok kafiye için olduğu düşünülmektedir. "eyü" şeklinde yuvarlak kullanıma ise daha çok rastlanmıştır. 338. beyitte ikinci hece hem و ile yazılmış hem de ötre ile pekiştirilmiştir. Yaygın kullanımının bu olduğu görülmektedir.

işit- / eşit-

Beyit no: 41 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Velī ki ne söz şol ki candan biter

Eşiden kişi andan öğüt dutar"

Beyit no: 165 (Bu beyitte *ی* ile gösterilmemiştir.)

"Sakın varma egri yola iy yigit
Sözün togrusın Sadi'den key *eşit*"

Beyit no: 174 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Kulağdan çıkar panbuķı ey yigit
Diriyseñ ölüden öğüt *eşit*"

Beyit no: 424 (Bu beyitte *ی* ile gösterilmiştir.)

"Gerek 'aşık ola şabūr u hamūl
Ben *işitmedüm* kimyācı melūl"

Beyit no: 581 (Bu beyitte *ی* ile gösterilmiştir.)

"Aña tab қо қарулары *işit* beni
Eger ol kova kim okıya seni"

"işit- / eşit-" kelimesi metinde *ی*'li ve *ی*'siz olarak iki farklı şekilde yazılmıştır.

Ayrıca 174. beyitte üstün harekeli olarak kullanımı vardır.

biş / beş

Beyit no: 215 (Bu beyitte *ی* ile gösterilmemiştir.)

"Tena'um hemīn *beş* gün idibile
Ki ayruķ yeründüğine şād ola"

Beyit no: 257 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Dün içinde elli kişi ańsızun
Bozar **biş** yavuz biñ yaruñ yüzün"

Beyit no: 944 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Elüñden gider elli yıl 'ömür uş
Ganîmet bilüp **biş** günü ol bāri hoş"

"biş / beş" kelimesi bu metinde iki farklı şekilde yazılmıştır. Birincisi ي olmadan harekesiz bir şekilde ikincisi ise yine ي olmadan ancak harekeli (esre) şekildedir.

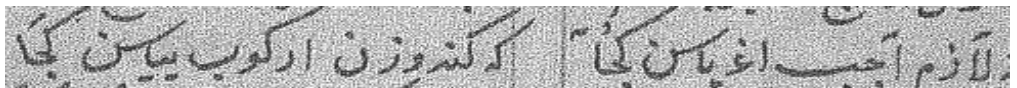
gice

Beyit no: 126 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Ger ol duta uzun **geceyi** diri
Halāyık yata uyuya her biri

Beyit no: 318 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Ne lāzım açıp uğrayasın güce
Ki kendüzin irküb yiyesün **gice**"

"gice / gece" kelimesinin metinde 's'iz ve esreli şekilde yazılmıştır.

bisle- / besle-

Beyit no: 309 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Ki gölgesi gitti sözüm eslegil
Bırak köleñi üstine **beslegil**"

Beyit no: 369 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Diken kökünü koparıgör dürüş
Ol ağacı **besle** ki vire yemiş"

Beyit no: 621 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Hüner **besler** olur ögüd esleyen
Hüner semirtmeye ten **bisleyen**"

Beyit no: 624 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Teni **besleyenler** bilimezler uş
Ki hikmetden olur tolu mi'de boş"

Beyit no: 921 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Ta'āmiyla şanma berinür teni
Ki luţfiylaTengri **bisler** seni"

"bisle- / besle-" fiili de farklı şekillerde yazımıyla eserde karşımıza çıkan bir örnektir. İki farklı okumaya (bisle- / besle-) imkan verecek örnekler vardır. 's'iz yazımı yaygındır. Harekeli örneklerde daha çok esre kullanılmıştır.

imdi

Beyit no: 300 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Her altun ni met ki ʔoldı yanuñ
Vir **imdi** ki soñra degüldür senüñ"

Beyit no: 982 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Sen uyħudan **imdi** uyan ey ölüm
Ne işşı sordum key uyara ölüm"

Beyit no: 1049 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Günāhlarıñı añ ƙorƙ **imdi** ƙok
Ƙıyāmet gūni kimseden ƙorqu yok"

"imdi" kelimesinin 'i'li şekliyle yazılışına metinde rastlanmamıştır. Bir örnekte esre kullanılmamış, diğerlerinde kullanılmıştır.

il (yabancı)

Beyit no: 808 (Bu beyitte hem ي ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"İl oğlanına hiç yavuz bakma sen
Ki öz oğlanuñ ƙala sağ u esen"

"il" (yabancı) kelimesi eserde bir örnekle karşımıza çıkar. Yazımında hem sesli harfi belirten ي kullanılmış hem de bunun yanında esreyle belirtilmiştir.

dir- / der-

Beyit no: 353 (Bu beyitte ي ile gösterilmemiştir.)

"Yimegiçün olur her altun kımāş
Derüp yıgmaq için çe altun çe dāş

Beyit no: 540 (Bu beyitte hem *ي* ile gösterilmiş hem de esre ile belirtilmiştir.)

"Aşahlık idegör ögüñi **dir**
Aşah budaguñ yemişin kimse yir"

Beyit no: 937 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"**Dirüb** şāha teründe tuhfe kıla
Velī bite şāh bostanından ala"

"dir- / der-" fiili de farklı şekillerde yazımıyla eserde karşımıza çıkan bir örnektir.

İki farklı okumaya (dir- / der-) imkan verecek örnekler vardır.

iy / ey

Beyit no: 87 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiştir.)

"Bildüñ sen *ey* Sa 'di sözüñde üş
Elüñde kılıç var u fetḥ eyle hoş"

Beyit no: 174 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiştir.)

"Kulağdan çıkar panbuķı *ey* yigit
Diriyseñ ölüden ögüt eşit"

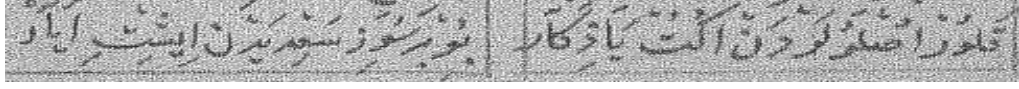
Beyit no: 276 (Bu beyitte *ي* ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Çü görmeyesin kim saña kum oyar

Ganīmet olur anda kaçmak **iy** yār"

Beyit no: 498 (Bu beyitte üstün ile belirtilmiştir.)

"Kalur uşlulardan ögüt yādigār
Bu bir sözi Sa'diden işit **ey** yār"

Beyit no: 938 (Bu beyitte **ي** ile gösterilmemiş fakat esre ile belirtilmiştir.)

"Gel **iy** kim yitmişe yitdi 'ömür
Meger uyurduñ yile gitdi 'ömür"

"iy / ey" seslenme edatının da eserde değişik şekillerde yazımı vardır. Harekeli kullanımlarda bir kez üstünle gösterilmiş diğerlerinde esrelidir.

Kapalı e ile ilgili incelenen bu örneklerden hemen hepsinin eserde standart bir yazımı yoktur. Aynı kelimenin ünlü harfi belirten **ي** ile yazıldığı gibi **ي**'siz de yazıldığı görülmektedir. Harekeli yazımlarda ise yine bir kelimenin esreli ve üstünlü olarak karşımıza çıkan örnekleri vardır. Bu denli farklılıklara aynı eserde rastlamanın nedeni, kendi görüşümüzce, kapalı e sesinin dönemde var olup e-i arasındaki bir sesi teşkil edecek müstakil bir harf karşılığının alfabede olmamasıdır. Dolayısıyla bu dönemde e ya da i olarak bir tarafta netlik kazanamamış kelimelerde kapalı e sesinin varlığı bu farklı yazımları doğurmuştur.

2.2. Ünsüzler

Eski Anadolu Türkçesinde standart Türkiye Türkçesinin ünsüzleri bulunmaktadır. Bunların ünsüzlerin dışında arka damak sesi ñ (nazal n) ve sızıcı gırtlak sesi ħ vardır. Çalışmanın bu bölümünde ünsüzlerin yazımı tek tek ele alınmayacak olup yalnızca döneme has olan nazal n ve ħ sesinin metinde kullanımı incelenecektir.

2.1.1. Arka Damak Sesi (Nazal n / ñ)

Eserde Nazal n'nin Görüldüğü Örnekler:

Beyit no: 6

"Yavuz **işüñe** kaçurısa ne var
Çü terk idesen mâcerâyı şavar"

Bu beyitte nazal n 2. teklik iyelik çekiminde kullanılmıştır.

Beyit no: 8

"Eger suçlıya kahr u hışm oladı
Kim **anuñ** elinden emân buladı"

Bu beyitte nazal n ilgi hali çekiminde kullanılmıştır.

Beyit no: 11

"**Kimüñ** başına tac urur bahtdan
Kimini toprağa bırakur tahtdan"

Bu beyitte nazal n ilgi hali çekiminde kullanılmıştır.

Beyit no: 16

"Bu **deñizde** yüz **biñ** gemiler batar
Ki her tahtası bir **kırañda** yiter"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: deñiz > deniz, biñ > bin, kırañ
(kenar) > Ø

Beyit no: 20

"Şıgub kişi **añlayınca** sözi
Toğan biñ **öñdin** dökilür gözi"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: añla- > anla, öñ > ön

Beyit no: 29

"**Sañā** ʿizz-i levlāk temkīn yeter
Senā daħi Ṭāhā vü Yāsīn yeter"

Bu beyitte nazal n 2. teklik şahıs zamirindedir: saña > sana

Beyit no: 31

"Söz **añlayanuñdur** katında ʿazīz

Bu ma'nîyi key bilür ehl-i temîz"

Bu beyitte nazal n kelime kökü ve 2. teklik çekiminde kullanılmıştır.

Beyit no: 32

"Ki söz yüce göklerden inmiş durur"
Göñülden geçüp dilde dinmiş durur"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: göñül > gönül

Beyit no: 35

"Gerek sözi ola ma'nilü hem **oñat**
Tefävüt degül dirse Türk ü Tāt"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: oñat (iyi, güzel) > Ø

Beyit no: 37

"Ecel erse n'ola Çalab emridür
Kişinüñ **soñunda** sözi 'ömrüdür"

Bu beyitte nazal n ilgi çekimi ve kelime kökünde kullanılmıştır: soñ > son

Beyit no: 39

"**Aña** ölü diyen kişi **yañılur**
Ki sözi okınur adı **añılur**"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: aña > ona, yañıl- > yanıl-, añıl
> anıl-

Beyit no: 49

"Bu endîşeye **göñlümi** bağladum
Olasını oranladum çağladum"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: göñül > gönül

Beyit no: 52

"Çü fikrüm tamarında kan etdi cüş
Temām eyledüm **Tengri** fazlında uş"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: Tengri > Tanrı

Beyit no: 53

"Ey söz bilen **inanmazısañ** sına
Muqābil getür anı taçcasına"

Bu beyitte nazal n 2. teklik şahıs şart çekiminde kullanılmıştır.

Beyit no: 54

"Göresin ki eyle midür didigüm
Belüre ne **deñlü** emek yidigüm"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: deñlü > denli

Beyit no: 66

"Benüm dañi hem **aña beñzer** işüm
‘Ayıblamasun yādım u bilişüm"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: beñze- > benze-

Beyit no: 67

"**Baña** tanz edüp kesmesün kimse yol
Bayıķ bunı düzmekde maķşūdum ol"

Bu beyitte nazal n 1. teklik şahıs zamirindedir: baña > bana

Beyit no: 74

"**Soñ** ucı eşitdün ki verdi yile
Ne bahtlu ol kim bu sırrı bile"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde ve 2. teklik şahıs çekiminde kullanılmıştır: soñ
> son

Beyit no: 79

"Eşitdüm şol uhtun ki dartardı cān
Dedi Hürmüz **öñünde** Nüşirevān"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: öñ > ön

Beyit no: 91

"Ne **geñişlik** olısar ol ilde ey yār

Ki şahdan ola **yohşuluñ göñli** tar"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde ve ilgi çekiminde kullanılmıştır: geñiş > geniş

Beyit no: 110

"Çü mazlūm **iñileye** Allah'ına
Tuş olmağıl āh-ı sehergāhına"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: iñile- > inle-

Beyit no: 114

"Eşitdüm ki Cemşid düzmişidi
Bñar üzre bir taş a yazmışidi"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: bñar > pınar

Beyit no: 142

"Gel iy ulu eyleme giceye göç
Ki bir resme qalmaz bu 'ālem **soñuç**"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: soñuç > sonuç

Beyit no: 156

"**Yeñilür** diyen kim göç etmek gerek
Çü 'adlile māl irkilür yigrek"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: yeñil- > yenil-

Beyit no: 178

"**Yañıldum** bu sözi dimedüm **oñat**
Taş ola kim anda ola menfa'at"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: yañıl - > yanıl-

Beyit no: 183

"Yol ezen kişiler ne var **biñse** at
Yig ola yaya kim yol yürüye **oñat**"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: biñ- > bin-

Beyit no: 195

"Şu resme diril ki seni öğeler
Yok eyle kim ölicegez **şuñalar**"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: şuñ- > sun-

Beyit no: 231

"Ki hayr işde kullıkda dutdı seni
Komadı mu'aţtal ki **añla** bunı"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: añla - > anla-

Beyit no: 260

"Feragatde düzgil **çerinüñ** işin
Ki oynaya **buñ** gün olıcak başın"

Bu beyitte nazal n ilgi çekiminde ve kelime kökünde kullanılmıştır: buñ (gam, keder) > Ø

Beyit no: 311

"Vücūduma kondurmamağa **siñek**
Çekerlerdi nice kişiler emek"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: siñek > sinek

Beyit no: 375

"Kişi nitesi dōke hūnī ite
Buyur kim it **öñine süñük** dōke"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: süñük (kemik) > Ø

Beyit no: 412

"Kimesneyle sözleri şavları yok
Yaluñuzca ölürler evleri yok"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: yaluñuz > yalnız

Beyit no: 433

"Kişi tohm ekerken uşansa ne var"

Yatur **diñlenür** hırmeni çün şavar"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: diñlen- > dinlen-

Beyit no: 716

"Eger gonca gibi **yumıduñ** ağız
Yaqañ yırtuben **dökmeseydüñ beñiz**"

Bu beyitte nazal n 2. teklik şahıs ile iyelik çekimlerinde ve kelime kökünde kullanılmıştır: beñiz > beniz

Beyit no: 961

"İder cilve tāvūs hem öldür **yeñi**
Toğan neylesün yolıncaç **yüñi**"

Bu beyitte nazal n kelime köklerinde kullanılmıştır: yeñi > yeni, yüñ > yün

Beyit no: 1024

"Yavuz nefsimüzden **deñedüm** hele
Ki iblis şanusı toğru ola"

Bu beyitte nazal n kelime kökünde kullanılmıştır: deñe- > dene-

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere metinde nazal n kullanımı oldukça fazladır ve farklı kelime örnekleriyle de karşılaşılmaktadır. 2. teklik çekimin örneği oldukça yaygındır. İsim ve fiil çekimlerinde eklerde karşımıza çıkmasının yanı sıra kelime kök ve gövdelerinde de nazal n'nin kullanımı yaygındır. Eserde geçen bu örneklerin bir iki tanesinin dışında günümüzde de ağızlarda nazal n'li, standart Türkçede ise 'n' sesi ile kullanıldığı görülmektedir.

2.2.2. Sızıcı Gırtlak Sesi (ħ)

Eserde ħ Sesinin Görüldüğü Örnekler:

Beyit no: 42

"**Yoħ** ol kim hemīn herze vū hezl ola
Anuñ bigi qalmasa yig kim qala"

yoħ > yok

Beyit no: 79

"Eşitdüm şol **uhtun** ki dartardı cān
Dedi Hürmüz öñündeNüşirevān"

uht > vakit

Beyit no: 91

"Ne geñişlik olısar ol ilde ey yār
Ki şāhdan ola **yohşuluñ** göñli țar"

yohşul > yoksul

Beyit no: 122

"Uyursın **hunuk** yerde her gün peşe
Ġarīb ıssıdan yaqılur güneşe

hunuk (soğuk, serin) > Ø

Beyit no: 167

"Gedā içün oyun bula **ağşāmda**
Yatur şöyle kim pāzişāh Şam'da"

ağşām > akşam

Beyit no: 188

"Çü yavuzlıguñ **toħmın** ekdüñ yire
Götüresin vaqtini hem anı vire"

toħum > tohum

Beyit no: 197

"Gehī döke gösterivire işin
Ki **ohşayuben** sile gözyaşın"

ohşa- > okşa

Beyit no: 214

"Güci yitdügince yiceldür țamın
Aşah țamlınuñ hiç yimez ğamın"

aşah > Ø

Beyit no: 217

"Senüñ gözüne nite **uyhu** girür
Ki mazlüm uyımaz zaħmet görür"

uyhu > uyku

Beyit no: 327

"Ziyāna virür hırmen ıssı işin
Ki **başahcıya** karşı şalar başın"

başah > başak

Beyit no: 367

"Yatub uyıma ğaflet ile temām
Ulular gözinedür **uyhu** ħarām"

Beyit no: 558

"Eger'ömrüñ olursa ğuşsa yok
İlen **soħmaya** seni geçmeye ok"

soħ- > sok-

Beyit no: 577

"Elimdemise didi **boyunduruħ**
Ne yük dartdum ne oladum **aruħ**"

boyunduruħ > boyunduruk, aruħ > arık

Beyit no: 650

"Öküş yiyici ħarın yükini çeker
Yüzi şuyın **açıħsa** kayğu döker"

açıħ> açık

Beyit no: 754

"Yiseñ ğuşsa kendüzi ħayu **yoh** ey yār
Gice çün yanuñda ola ğam-ğüsār"

yoh > yok

Beyit no: 786

"Geçecek igen öğredigör huyı
Eyü yavuz añlasu **korhuyı**"

korhu > korku

Beyit no: 792

"Eyü dut ki yavuzlara **baħmaya**
Verüp kimsenüñ avcına aħmaya"

baħma- > bakma-

Beyit no: 963

"Şaru çigdem oldı yañağum güli
Güneşüm **uyahmağa** dutdı yolu"

Sızıcı gırtlak sesiyle ilgili de eserde pek çok örnek bulunmuştur. Bu kelimelerden günümüzde kullanılanları daha çok h > k değişmesine uğramış haldedir. Verilen örnekler içinde "yoh" kelimesinin üç farklı yazımına rastlanmıştır: yoħ, yoğ ve yoħ. Örnek verilecek olursa:

Beyit no: 80

"Ki **yoħsulı** gözetmek olsuñ işüñ
Yoğ ol kim gözedesin asayışüñ"

"yoħ" şeklinde daha önce örnekleri verilen kelimenin 80. beyitte iki farklı yazımı daha karşımıza çıkmıştır.

2.3. Ses Özellikleri

2.3.1. Kalınlık - İncelik (Büyük Ünlü) Uyumu

Eski Türkçe ve standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkçenin aslı kurallarından olan kalınlık - incelik uyumu hemen hemen Eski Anadolu Türkçesinde de

tamdır. "i- fiiline eklenen -ken eki metinlerde damak uyumuna aykırı bir biçimde kullanılır. Bugün uyuma aykırı bir durum sergileyen -ki ilgi eki Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde uyuma uyar" (Şahin, 2018: 42).

Beyit no: 43

"**Otururiken** bir gün evümde ben
Hem igen melül idüm ol demde ben"

Bu beyitte -(i)ken zarf-fiil eki uyumu bozmuştur.

Beyit no: 747

"Sen ol hem-nişinden kaçagör eyi
Ki **uyuriken** uyara fitneyi"

Bu beyitte -(i)ken zarf-fiil eki uyumu bozmuştur.

Beyit no: 954

"Yaraşmaz yigitlerle uyanmak
Tulunumdağı kara kıl oldu ak"

Bu beyitte -ki aitlik eki uyuma uymuş ve kalın sıradan şekilde kelime devam etmiştir. Ayrıca ünlü ile biten bir kelimeye eklendiği için tonlularak -gı şeklini almıştır.

Kalınlık - incelik uyumunda dönemle ilgili uyuma uyan ve uymayan bu ekler incelenmiş ve örnekleri verilmiştir.

2.3.2. Düzlük - Yuvarlaklık (Küçük Ünlü) Uyumu

Küçük ünlü uyumu, dudak uyumu olarak da bilinen düzlük - yuvarlaklık uyumunun Eski Anadolu Türkçesindeki durumundan Timurtaş (2012: 27) şöyle bahseder:

"Yuvarlaklık - düzlük bakımından vokal uyumunun Türkçenin ilk devirlerinden beri umumîleşip sağlam kaideler olarak ortaya çıkmadığı malûmdur. Eski Anadolu Türkçesinde ise, bu hâl devam etmekte, ayrıca eski ve yeni yazı dilimizden farklı olarak birçok kelimelerde bir yuvarlaklaşma kendini göstermektedir."

Düzlük- Yuvarlaklık Uyumuyla İlgili Metinden Örnekler:

Eserdeki düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırı kelimeler beyitler halinde alınarak sıralanmıştır. Mümkün olduğunca farklı örneklere yer verilmeye çalışılmıştır. Aynı

örneklerin tekrarından kaçınılmış, farklı kelimelerle bu uyumun dönemdeki durumu örneklenmiştir.

Beyit no: 1

"Direm adın **anuñ** ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

Bu beyitte "anuñ" ve "sözi" kelimelerine eklenen ekler düzlük - yuvarlaklık açısından uyumsuzdur.

Beyit no: 3

"Azīz ol durur **ķapusın** her ki ķor
Ne **ķapuya** vardıysa **oldı** ķor"

Bu beyitte "ķapu" kelimesi yuvarlaklaşmadan dolayı düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırıdır. "oldı" kelimesinde ise yuvarlak başlayan kelime ekin dar olması nedeniyle uyum dışında kalmıştır.

Beyit no: 5

"Ne 'āşi olanları ķatı dutar
Ne **şuçını** bilenler **giri** yiter"

Bu beyitte "şuçını" ve "giri" kelimeleri düzlük - yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır.

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmaga kimse dil
Sözinüñ yolu **bağlanur** eyle bil"

Bu beyitte, dönemdeki eklerin sadece düz ve yuvarlak şekillerinin olması düzlük - yuvarlaklık uyumunu bozmuştur. "uzat-" ve "bağlan-" fiillerine gelen geniş zaman ekinin yardımcı ünlüsü yuvarlaktır. Örneklerde de olduğu gibi yazımda bazen gösterilmiş (bağlanur) bazen de gösterilmemiştir (uzadursa). İlgili ekinin sadece

yuvarlak, 3. tekil iyelik ekinin de sadece düz seslerden oluşması bu beyitteki kelimelerde düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırılık ortaya çıkarmıştır.

Beyit no: 27

"Ne eksile **ululuğundan** 'aceb
Şorarvan niceme **degüldür** edep"

Beyitteki "ululuğundan" ve "degüldür" kelimeleri düzlük - yuvarlaklık uyumunu bozan örneklerdir.

Beyit no: 32

"Ki söz yüce göklerden inmiş durur
Gönülden **geçüp** dilde dinmiş durur"

Beyitte "geçüp" kelimesi uyum dışındadır.

Beyit no: 80

"Ki **yoğsulı** gözetmek olsun **işün**
Yoğ ol kim gözedesin asayişün"

"yoğsulı" ve "işün" kelimeleri uyum dışındadır.

Beyit no: 89

"Ġaraż o ne **bilüriseñ** eylegil
ama' kes ne dilerseñ söylegil"

"bilüriseñ" kelimesi bu beyitte uyum dışında kalan kelimedir.

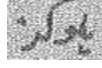
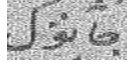
Beyit no: 152

"aa gör ki **kendüye** zālim eder
Cihān **alur** ol mazlemeyle gider"

Bu beyitteki "kendüye" ve "alur" kelimeleri düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymaz.

Beyit no: 256

"Yanuñdan çeri çün tağıla gide
Yaluñız varup atma cānuñ oda"

"yanuñdan" , "yaluñız" , "varup" ve "cānuñ"

kelimleri düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymaz.

Beyit no: 267

"Turur qaplana av bilen it temām
Kaçar dīlküden aslan olursa hām"

Bu beyitteki "dīlküden" kelimesinde düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırılık vardır.

Beyit no: 275

"Şol atlu ki kaçar göricek çeri
Degül kendüyi kōrqudur çokları"

"atlu" , "göricek" , "degül" , "kendüyi" ve

"kōrqudur" kelimeleri düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimelerdir.

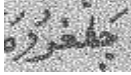

Beyit no: 379

"Şıgansa çetük serçe dutar şafi
Semiz olıcaq kurt yir Yūsufı"

Bu beyitteki "çetük" ve "olıcaq" kelimelerinde düzlük - yuvarlaklık uyumu yoktur.

Beyit no: 458

"Ne var añlamaz çalguda bemm ü zīr
Kuş ünin eşitse iniler fakīr"

Bu beyitteki "çalğuda" ve "ünin" kelimelerinde düzlük - yuvarlaklık uyumu yoktur.

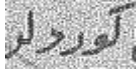
Beyit no: 528

"Yavāş ol **sökilürse** ger kök diken
Göñül ehli darta fuzullar **yükin**"

Bu beyitteki "sökilürse" ve "yükin" kelimeleri düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymaz.

Beyit no: 609

"Riyācı ki **olmışdı** dīn-fürüş
Ṭağarcuğın gördiler içi boş"

"olmışdı" , "ṭağarcuğın" ve "gördiler" kelimelerinde düzlük - yuvarlaklık uyumu yoktur.

Yukarıdaki beyitlerde düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimeler örneklendirilmiştir. Bu uyuma aykırılığın nedeni çoğunlukla, dönemde görülen karakteristik özelliklerden biri olan yuvarlaklaşmadır. Ayrıca eklerin sadece düz ya da yuvarlak şekillerinin bulunması da uyumu bozan başka nedendir.

2.3.3. Ünsüz Uyumu

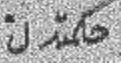
Ünsüz uyumu; yumuşak (tonlu, ötümlü) ünsüzle biten kelimelerin sonuna yumuşak ünsüzlerle başlayan eklerin, sert (tonsuz, ötümlü) ünsüzle biten kelimelerin sonuna da sert ünsüzlerle başlayan eklerin getirilmesi şeklinde ortaya çıkan bir ses özelliğidir.

"Eski Türkçede ve bugünkü standart Türkiye Türkçesinde tonlu - tonsuz olmak üzere her iki şekli de bulunan; -da / -de bulunma hâli, -dan / -den ayrılma hâli, -dı, -di, -du, -dü görülen geçmiş zaman eki, -duk, -dük sıfat-fiil eki, -dur, -dür / -durur bildirme eki, -dur, -dür fiilden fiil yapma eklerinin Eski Anadolu Türkçesinde sadece tonlu ünsüzlü şekilleri kullanılmaktadır. İmlâ kalıplaşması veya Eski Anadolu Türkçesindeki genel tonlulaşma eğiliminden kaynaklanan bu durum ünsüz uyumunun bozulmasına yol açar." (Öztürk, 2017: 45)

Yukarda sayılan eklerin dışında Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan fakat günümüzde kullanılmayan emir eki -gıl, -gil de ünsüz uyumunu bozmaktadır.

Beyit no: 1

"Dİrem ādın anuñ ki **yaratdı** cān
Sözi dilde **hikmetden itdi** revān"

Bu beyitte görülen geçmiş zaman (-dı / -di)   ve ayrılma hali (-den) ünsüz uyumunu bozan eklerdir.

Beyit no: 9

"Ġanīdür **ta'atden** igen berī
Ne var tā'at eylerse ins ü peri"

Bu beyitte ayrılma hali (-den) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 11

"Kimüñ başına tac urur **bahtdan**
Kimini toprağa bırağur **tahtdan**"

Bu beyitte ayrılma hali (-dan) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 67

"Baña tanz idüp kesmesün kimse yol
Bayıķ bunı **düzmekde** maķşūdum ol"

Bu beyitte bulunma hali (-de) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 70

"Olardan ki sürdi cihānda murād
Hikāyet **kalıpdur** dağı bir gey ad"

Bu beyitte bildirme (-dur) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 74

"Şoñ uci **işitdün** ki virdi yile
Ne bahtlu ol kim bu sırrı bile"

Bu beyitte görülen geçmiş zaman (-dü) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 94

"Göñül aña **duḡıl** ü niyyetlerün
Ki āsūde ola ra'ıyyetlerün"

Bu beyitte emir (-gıl) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 137

"**Gözetgil** bizi iy gemiler süren
Ki şu **başdan aşdı** degüldür üren"

Bu beyitte emir (-gil) , ayrılma hali (-dan) ve görülen geçmiş zaman (-dı) ekleri ünsüz uyumunu bozan eklerdir.

Beyit no: 153

"Eger **pāzişāhlıḡda** zulm idesen
Gedā olasın yabana gidesen"

Bu beyitte bulunma hali (-da) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 214

"Güci **yitdügince** yüceldür tamin
Aşah tamlınuñ hiç yemez ğamin"

Bu beyitte sıfat-fiil (-dük) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 500

"**Ululuḡda** söz yok ne nāmūs gerek
Yücelikte ço da'vīyi uş gerek"

Bu beyitte bulunma hali (-da / -de) ekleri ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 521

"Her eylük yerince gerek düşe düz
Yavuzlara **eylүkdür** igen yavuz"

Bu beyitte bildirme (-dür) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 577

"Elimdemise didi boyunduruğ
Ne yük **dartdum** ne oladum aruğ"

Bu beyitte görülen geçmiş zaman (-du) eki ünsüz uyumunu bozmuştur.

Beyit no: 1077

"Ne dürişürdüm-ise **tağıtduñ** anı
İlāhī saqın ben **dimekden** beni"

Bu beyitte görülen geçmiş zaman (-du) ve ayrılma hali (-den) ekleri ünsüz uyumunu bozmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ünsüz uyumunun bozulmasına yol açan durumlar eserden örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sert ünsüzle biten kelimelerden sonra genellikle "d" sesi ile başlayan ve sadece yumuşak şekli bulunan ekler bu uyumun bozulmasına sebep olmuştur. Burada, uyumu bozduğu fark edilen emir eki "-gıl, -gil" de örneklendirilmiştir.

2.4. Ses Değişmeleri

Bu bölümde ses değişimleri başlığı altında önce ünlülerle ilgili olan değişimler sonra da ünsüzlerle ilgili olan değişimler kaynaklar göz önünde tutularak metin üzerinden örneklendirilecektir.

2.4.1. Ünlü Değişmeleri

2.4.1.1. Yuvarlaklaşma (ı > u, i > ü)

Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşma hadisesi ı sesinin u'ya, i sesinin ü'ye dönüşmesi şeklindedir. Bu ses değişimleri hem kök hem de eklerde görülmektedir. Kaynaklara göre yuvarlaklaşmanın çeşitli sebepleri vardır.

"Kök kelimelerde bugün düz kullanılan kelimeler Eski Türkçe döneminde ve Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak olarak kullanılmaktaydı. Bu kelimelerin bazılarında yuvarlaklaşmanın sebebi belli değildir." (Öztürk, 2017: 46). Aşağıda Eski Türkçede dar olup Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlaklaşan bu kelimelere incelenen eserden örnekler verilecektir:

Beyit no: 267

"Turur aplıana av bilen it temām
aar **dilküden** aslan olursa am"

tilki > dilkü

Beyit no: 345

"Av avlamaa düriş aşlanlayın
Sökel **dilkü** bigi uzatma boyın"

Beyit no: 460

"**Delü** bigi alayı dönerler
İñileyüp aarlar inerler"

deli > delü

Beyit no: 519

"Yimek arām ol kiřinüñ aşın
Ki sofrı bigi büze **arşu** aşın"

arşı > arşu

Beyit no: 708

"O 'avrat ne oş kesdi dihqana yol
Ki sözi bilüp söyleye **deñsüz** ol"

deñsiz > deñsüz

Beyit no: 860

"Kaķımaķ y¼rekden giderse seni
Del¼ diyeler bell¼ bilgil anı"

deli > del¼

Eserden verilen yukarıdaki örnekler Eski Anadolu Türkçesindeki sebebi belli olmayan yuvarlaklaşmanın örnekleridir.

"Dudak **b, m, p** ve diş-dudak **v, f** ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkan yuvarlaklaşmalar vardır." (Öztürk, 2017: 46).

Beyit no: 6

"**Yavuz** işüne kaķurısa ne var
Ç¼ terk idesen mâcerâyı şavar"

yabız > yavuz

Beyit no: 497

"Düşer boynı üstine **yavuz** hulu
Ululığı terk it olasıñ ulu"

Beyit no: 552

"Ç¼ toprak anı yiye v¼ **ķavura**
Yine toprağı yile göge şavura"

ķavır > ķavur

Beyit no: 753

"Anuñ biş nevbet ķapusunda ūr
Ki yāri müvāfiķ **ķapusındadır**"

tapı > şapu

Beyit no: 991

"Bu bağ içre hiç **servüyi** almadı
Ki andan eceliyle öc almadı"

Dudak **b, m, p** ve diş - dudak **v, f** ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkan yuvarlaklaşmalara örnekle yukarıdaki beyitlerde sıralanmıştır.

"Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte kelime sonunda bulunan kalın ve ince sıradaki **-g, -ğ** seslerinin düştüğü bilinmektedir. Bu düşme sonucunda bazı kelimelerin ünlülerinde yuvarlaklaşma meydana gelir." (Öztürk, 2017: 46)

Beyit no: 3

"Azīz ol durur **ķapusın** her ki ķor
Ne **ķapuya** vardısa oldu ĥor"

ķapıg > kapu

Beyit no: 109

"Bezirgāna ün řāh zılm üşüre
Yapar ĥayr **ķapusın** eyle şara"

Beyit no: 912

"**Arudan** virür bal ķamıřdan şeker
Ağaçdan öküş şatlu ĥurma döker"

arıg > aru

Kelime sonundaki **-g, -ğ** seslerinin düşmesiyle ilgili eserde iki kelimenin örneği vardır: Bunlar "kapu" ve "aru" kelimeleridir.

Özetlenecek olursa burada Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlaklaşmanın çeşitli sebepleri kaynaklardan sıralanmış; bu sebepler doğrultusunda eserden örnekle ayrı ayrı verilmiştir. İncelenen metinde de Eski Anadolu Türkçesinin genel karakteristik özelliği olan yuvarlaklaşmanın çeşitli örnekle görölmüştür.

"Eski Anadolu Türkçesinde bazı eklerin ünlüleri daima yuvarlak, bazı eklerinki de düz olarak kullanılmıştır. Normal şartlarda düzlük - yuvarlaklık uyumuna uyan Türkçe kelimeler eklerin bu özelliği sebebiyle uyum dışına çıkmaktadır." (Öztürk, 2017: 47) Yuvarlaklaşma başlığı altında Öztürk'ün (2017: 47-51) bahsettiği "ünlüleri daima yuvarlak olan ekler" ele alınacaktır. İmlâda ünlüsü gösterilen örneklerin Arap harfli şekli de eklenmiştir.

Ünlüsü Yuvarlak Olan Ekler

-m, -muz, -müz

Birinci teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleri daima yuvarlak (u, ü) bir yardımcı ses alırlar. Birinci çokluk şahıs iyelik ekinin ünlüsü ise daima yuvarlaktır.

Beyit no: 44

"Biraz fikre **ögüm** dirilsün diyü
Dağılmağičün **hâtırumdan** kayu"

Beyit no: 66

"Benüm daħi hem aña beñzer **işüm**
'Ayıblamasun yādum u **bilişüm**"

-ñ, -ñuz, -ñüz

İkinci teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleri daima yuvarlak (u, ü) bir yardımcı ses alırlar. İkinci çokluk şahıs iyelik ekinin ünlüsü ise daima yuvarlaktır.

Beyit no: 6

"Yavuz **işüñe** kaçurısa ne var
Çü terk idesen mâcerāyı şavar"

işüñ

Beyit no: 19

"Çü senüñ ola **maħremüñ** bile rāz
Dönüp rāzı dimez ne çoku ne az"

Beyit no: 80

"Ki yoksulu gözetmek olsun **işüñ**
Yoğ ol ki gözedesin **asayışüñ**"

Beyit no: 307

"Yetimi göricek yire depmegil
Aña qarşu **oğlancuğuñ** öpmegil"

-uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ, -um, -üm

İlgi hali ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır.

Beyit no: 1

"Direm ādın **anuñ** ki yaratdı can
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

anuñ

Beyit no: 11

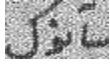
"**Kimüñ** başına t̄ac urur baħttan
Kimini toprağa bırağur taħttan"

Beyit no: 18

"Uzadursa r̄az açmağa kimse dil
Sözinüñ yolu bağlanur eyle bil"

Beyit no: 19

"Çü **senüñ** ola maħremüñ bile r̄az
Dönüp r̄azı dimez ne çoku ne az"

senüñ

Beyit no: 37

"Ecel irse nola Çalap emridür
Kişinüñ sonuñda sözi 'ömridür"

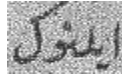
kişinüñ

Beyit no: 66

"Benüm daħi hem aña beñzer işüm
`Ayıblamasun yādum u bilişüm"

Beyit no: 90

"İlini `imāret düşinde göre
Şu kim **ilinüñ** hātırına ıra"

ilinüñ

Beyit no: 115

"Ki **bizüm** gibi niceler içdiler
Bu çeşme şuyın geldiler geçdiler"

Beyit no: 365

"Hünermend kişi **şunuñ** gibidür
Kalanı odun ya **otuñ** dibidür"

şunuñ,

otuñ

-dur, -dür

-dur, -dür, -durur bildirme eklerinin ünlüsü daima yuvarlaktır.

Beyit no: 2

"Düşenler elin dutmağ **işidür**
Keremden hatā `özinü işidür"

Beyit no: 3

"Azīz ol **durur** kapusın her ki qor
Ne kapuya vardıysa oldı qor"

Beyit no: 9

"Ġanīdür tã'atden igen berī
Ne var tã'at eylerse ins ü perī"

Beyit no: 37

"Ecel irse nola Çalap **emridür**
Kişinüñsonuñda sözi '**ömridür**'"

Beyit no: 341

"**Kerāmetdür** atmañyedürmeñ bil uş
Kuru **ma'rifetdür** duhul içi boş"

Beyit no: 618

"Hele bindüğüñ **atdur** igen tosun
Sağın kim elüñden başın çekmesün"

-sun, -sün, -sunlar, -sünler

Üçüncü teklik ve çokluk şahıs emir eklerinin ünlüleri yuvarlaktır.

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm **dirilsün** deyü
Dağılmağıçün hãtırımdan kayu"

dirilsün

Beyit no: 66

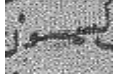
"Benüm dağı hem aña beñzer işüm
'**Ayıblamasun** yādum u bilişüm"

'ayıblamasun

Beyit no: 67

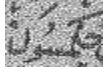
"Baña tanz edüp **kesmesün** kimse yol
Bayık bunu düzmekde maqşūdum ol"

kesmesün

Beyit no: 618

"Hele bindüğüñ atdur igen tosun
Sağın kim elüñden başın **çekmesün**"

çekmesün

Beyit no: 824

"Çalab halka dapğıl döndürme yüz
Ko halkı **desünler** eyü ya yavuz"

-uz, -üz, -vuz, -vüz

Birinci çokluk şahıs eklerinin ünlüleri yuvarlaktır.

Beyit no: 116

"Cihānı biz erlig-ile **dutmuşuz**
Sine iltemedük koyub **gıtmişüz**"

Beyit no: 1011

"Biz **olmayavuz** bağ u gülleri vire
Otura kamu dostlar bir yire"

-du, -dü

Görülen geçmiş zaman kip eki birinci ve ikinci şahıslarda yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır.

Beyit no: 45

"**Okıdumdı** Ferheng-nāme sözin
Ki Sa'di düzüpdür anı añsuzın"

Beyit no: 49

"Bu endişeye göñlümi **bağladum**
Olasını **oranladum çağladum**"

Beyit no: 51

"Anuñ degme bir beytine terceme
Düzüp **sürmedüm** yād sözi ħarcama"

Beyit no: 79

"Eşitdüm şol uĥtun ki dartardı cān
Dedi Hürmüz önüñde Nuşirevān

-r, -ar, -er

Geniş zaman eki yardımcı ünlü olarak yuvarlak (u, ü) ünlü kullanır.

Beyit no: 2

"Düşenler elin dutmaq işidür
Keremden ĥatā 'özrinü **işidür**"

Beyit no: 11

"Kimüñ başına tāc **urur** baĥttan
Kimini topraĥa **ıraĥur** taĥttan"

ıraĥur

Beyit no: 39

"Aña ölü diyen kişi **yañılur**
Ki sözi **oĥınur** adı **añılur**"

yañılur,

oĥınur

Beyit no: 76

"İşe ol **gelür** kim alup gitdiler
Ne kim irküben ĥodılar n'itdiler"

gelür

-up, -üp

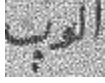
"Eski Türkçede **-p** şekli de bulunan bu zarf-fiil ekinin yardımcı ünlüsü (u,ü) Eski Anadolu Türkçesinde eke dahil olmuştur. Ünlüler yuvarlak olarak kullanılır." (Öztürk, 2017: 49)

Beyit no: 67

"Baña tanz **edüp** kesmesün kimse yol
Bayık bunu düzmekde maqşüdüm ol"

Beyit no: 76

"İşe ol gelür kim **alup** gitdiler
Ne kim irküben qodılar n'itdiler"

alup

Beyit no: 364

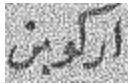
"Tohumdan **bitüp** baş qaldur didi
'Aşā oldı vü uci öldür didi"

-uban, -üben

Bu zarf-fiil ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 76

"İşe ol gelür kim alup gitdiler
Ne kim **irküben** qodılar n'itdiler"

irküben

Beyit no: 197

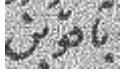
"Gehī dōke gösterivire işin
Ki **oḡşayuban** sile göz yaşm"

oḡşayuban

Beyit no: 488

"Çü kendüzini **bağuban** gördi ħor
Sadef perveriş virdi Ħağ nite ħor"

bağuban

-u, -ü

Eski Anadolu Türkçesinde bu zarf-fiil ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün **deyü**
Dağılmağičün ħātırımdan kayu"

deyü

Beyit no: 346

"Yegil ħarc idüp zūr-ı bāzuñı sen
Ağır **eyleyügör** derāzuñı sen"

eyleyü

Beyit no: 679

"Kişide gerek ola dürlü ħışāl
Gelü gide durur ululıħ ü mal"

gelü

-duk, -dük

Sıfat-fiil ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 533

"İrādet **didügün** sa'ādet olur
Kişi ħulluğıla sa'ādet bulur"

 didügün

Beyit no: 618

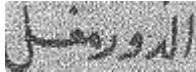
"Hele **bindügün** atdur igen tosun
Sağın kim elüñden başın çekmesün"

-dur, -dür

Fiilden fiil yapma ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 249

"Hem **aldurmağıl** aldağuca ayak
Emān virmegil iş üstine baq"

 aldurmağıl

Beyit no: 341

"Kerāmetdür atmañ **yedürmeñ** bil uş
Quru ma'rifetdür duhul içi boş"

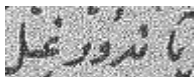

Beyit no: 364

"Toğumdan bitüp baş **qaldur** didi
'Aşā oldı vü uci **öldür** didi"

 qaldur, öldür

Beyit no: 1073

"Yağınüm çerağını **yandurğıl**
Uyumak tab ola **uyandurğıl**"

 yandurğıl, uyandurğıl

-k

Fiilden isim yapma eki yardımcı ünlü olarak yuvarlak (u,ü) ünlüleri alır.

Beyit no: 124

"Ne raġbet ide aña nıl ü nihād
Ki ħayġulu **ayruħ** ola kendü ŧād"

Beyit no: 130

"Olur pāziŧāhlar yüregi **delük**
Diken darta-iken düŧürse gülüñ

delük > delik

Beyit no: 247

"Çü nākis kiŧi luġfile söz bula
Tekebbürligi daġi **artuħ** ola

-gur, -gür

Fiilden fiil yapma ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 351

"İki 'ālem içre ol eylük göre
Ki eylügi ādemilere **irgüre**"

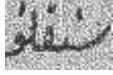
irgüre

-lu, -lü

"Eski Türkçede kök ünlüsünün durumuna göre düz ve yuvarlak ŧekillerde kullanılan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü olarak kullanılır." (Öztürk, 2017: 50)

Beyit no: 121

"Gerekmezse göñlüñ **sınıħlu** ola
Sınıħlu göñüller getürgil ele"

sınıklı

Beyit no: 196

"Gerek kavmine şöyle şāh kīn duta
Ki **sevgülü** oğlına müşfik ata"

Beyit no: 402

"Şu yel bigi **gizlü** yol gidici
Şu taş bigi dilsüz zikr idici"

gizlü

-suz, -süz

İsimden isim yapma ekinin ünlüsü daima yuvarlak şekilde kullanılır.

Beyit no: 45

"Okıdumdı Ferheng-nāme sözin
Ki Sa`di düzüpdür anı **añsuzın**"

añsuzın

Beyit no: 190

"Ey arpa eken **vaqitsüz** yıl ü ayı
Ki vaktinde biçmeyesin buğdayı"

Beyit no: 402

"Şu yel bigi gizlü yol gidici
Şu taş bigi **dilsüz** zikr idici"

dilsüz

Beyit no: 501

"Ulu başludur ululukdan ırak

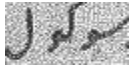
Başı ulu **beyinsüzdür** kabağ"

-gu, -gü

Fiilden isim yapma ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 196

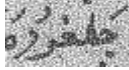
"Gerek kavmine şöyle şāh kīn duta
Ki **sevgülü** oğlına müşfik ata"

sevgülü

Beyit no: 458

"Ne var añlamaz **çalğuda** bemm ü zīr
Kuş ünün eşitse iniler fakīr"

çalğuda

Beyit no: 650

"Öküş yiyici qarın yükini çeker
Yüzi şuyın açıhsa **kayğu** döker"

kayğu

-cuk, -cük

İsimden isim yapma ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 307

"Yetimi göricek yere depmegil
Aña qarşu **oğlancuğuñ** öpmegil"

Beyit no: 609

"Riyacı ki olmışdı dīn-fürüş
Tağarcuğımı gördüler içi boş"

tagarcuġını

-aru, -erü

Yön gösterme hali ekinin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 1055

"Kadem **ilerü** vireñ gökden aş
Girü kalma hayvanlayın çekme baş"

ilerü

Öztürk'ün (2017) çalışmasında bahsettiği Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü eklerle incelenen eserden örnekler verilmiştir. Birkaç ek dışında çoğu ekin örneği Ferhengnâme'de karşımıza çıkmıştır. Eserde bulunamayan ekler şunlardır: "-dur, -dür" (fiilerin üzerine eklenen kuvvetlendirme ve ihtimal eki), "-uz, -üz" (isimlerin ek-fiille çekiminde kullanılan bildirme birinci çokluk şahıs eki), "-alum, -elüm" (emir birinci çokluk şahıs eki), "-r" (fiilden fiil yapım eki), "-u, -ü" (fiilden isim yapım eki), "-agu, -egü" (fiilden isim yapım eki), "-gun, -gün" (fiilden isim yapım eki) ve "-suk" (isimden isim yapım eki) ekleridir.

2.4.1.2. Düzleşme (u > ı, ü > i)

Eski Anadolu Türkçesinde düzleşme u sesinin ı'ya, ü sesinin i'ye dönüşmesi şeklindedir. Eski Türkçedeki yuvarlak ünlülü kelimeler (u,ü) Eski Anadolu Türkçesinde çoğunlukla düz (ı, i) ünlülere dönüşmüştür.

Gerek kök gerekse ekli kelimelerde hem düz hem de yuvarlak şekillerin görüldüğü örnekler:

inci / incü

Beyit no: 64 (Bu beyitte yuvarlaktır.)

"Eger **incü** girmezse yancuğa
Heves eyler oğlan uşak boncuğa"

Beyit no: 104 (Bu beyitte yuvarlak ya da düz okumaya müsaittir.)

"Şu 'amel ki 'ālimleri **incidür**
Pes ider ki tüfeyr şāh gencidür"

yinçü > inci (kafiye gereği)

Beyit no: 113 (Bu beyitte yuvarlak ya da düz okumaya müsaittir.)

"Kişi mi ola düşmişi **inciden**
Zebün kuş kapar dāne qarincadan"

Beyit no: 416 (Bu beyitte yuvarlaktır.)

"Eger **incü** olaydı yağın tolu
Olaydı boncuklayın şeter tolu"

"inci / incü" kelimesi iki beyitte yuvarlak okunacak şekilde vav (و) ile yazılmıştır. Diğer iki beyitte ise dar ya da yuvarlak okumayı gösteren ünlü kullanılmamıştır. Ünlü ile belirtilmeyen beyitlerde tahminen kafiye yapmak için dar okunması gerekir.

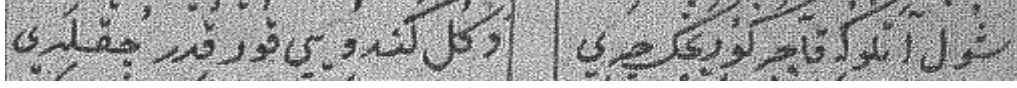
korkı / korku

Beyit no: 99 (Bu beyitte yuvarlaktır.)

"Boyun vermeyen hākimūñ **qorkusın**
Çü bilmeye **qorku** nite qor hūsın"

Beyit no: 275 (Bu beyitte düzdür.)

"Şol atlu ki kaçar göricek çeri
Degül kendüni **korqidur** çokları"

korqu > korqı

Beyit no: 987 (Bu beyitte yuvarlaktır.)

"Çü sermāye var işşı **korqu** ziyān
Ne işşı göre sermāyesin yiyen"

eyi / eyü

Beyit no: 111 (Bu beyitte yuvarlaktır.)

"Niçe elli yıllık **eyü** adı yir
Yavuz ad ayağa birağur şır"

Beyit no: 161 (Bu beyitte yuvarlaktır.)

"Dedi bu kişi gerçi etmez **eyü**
Eder kendüzi yine baña ne çayu"

Beyit no: 627 (Bu beyitte düzdür.)

"Dīni şatma dūnyāya olmaz **eyi**
Eşek yemiçün şatmağıl 'İlāyı"

edgü > eyü > eyi

Yukarıda verilen örnekler eserde iki farklı şekilde görülen yani hem yuvarlak hem de düz okumaya müsait olan kelimelerdir. Bu durumla ilgili Öztürk şu açıklamayı yapar: "Bu tür çeşitlilikler bir yazım yanlışlığı ya da karmaşa olarak değil fonetik gelişmeler sürecinde bir geçiş merhalesi ya da ağız özellikleri taşıyan söyleyiş biçimleri olarak değerlendirilebilir." (Öztürk, 2017: 51)

Eski Anadolu Türkçesinde ses değişimlerinden biri olan düzleşmeyle ilgili örnekler ve bunların sebepleri yukarıda açıklanmaya çalışılmış, örnekler Arap harfli yazıyla da beyitler halinde verilmiştir.

Yuvarlaklaşma başlığında ünlüsü yuvarlak olan ekler incelenmişti. Yine düzleşme başlığı altında Öztürk'ün (2017: 52-54) bahsettiği "ünlüsü düz olan ekler" ele alınacaktır. Ayrıca imlâda ünlüsü gösterilen örneklerin Arap harfli şekli de eklenecektir.

Ünlüsü Düz Olan Ekler

-ı, -i, -sı, -si

Üçüncü teklik şahıs iyelik eki Eski Türkçede olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de düzdür.

Beyit no: 2

"Düşenler elin dutmağ işidür
Keremden hata 'özüni işidür"

Beyit no: 3

"Aziz ol durur **kapusın** her ki çor
Ne kapuya vardısı oldu çor"

Beyit no: 5

"Ne 'âsi olanlar çatı dutar
Ne **şuçın** bilenler girü yiter"

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa kimse dil
Sözünüñ **yolu** bağlanur eyle bil"

 yolu

Beyit no: 330

"Bayuñ bāri yüzi dürüş nīşedür
Meger yoğsul **umusu** endīşedür"

-ı, -i

Yükleme hal ekinin ünlüleri daima düzdür.

Beyit no: 12

"Ḥalīline **odı** gülistān eser
Bir niceye **ṭurı suyu** ḳan eder"

 suyu

Beyit no: 49

"Bu endīşeye **göñlimi** bağladum
Olasını oranladum çağladum"

 göñlimi

Beyit no: 67

"Baña ṭanz edüp kesmesün kimse yol
Bayıḳ **bunu** düzmekde mağşūdum ol"

Yükleme hal eki metinde genel olarak sesli harf ile yazılmamıştır.

-ıcak, -icek

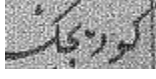
Sıfat-fiil ve zarf-fiil eki olarak kullanılan bu ekin ünlüsü daima düzdür.

Beyit no: 118

"Sen eyle uyu **yaticak** bir yere
Ki mazlūm üni ḳulağuña gire"

Beyit no: 212

"**Göriccek** anuñ gibi bir turfa div
Kaçarlar ferıştaları idüb giriv"

göriccek

Beyit no: 260

"Ferāgatde düzgil çerinüñ işin
Ki oynaya buñ gün **olıcak** başın"

Beyit no: 275

"Şol atlu ki kaçar **göriccek** çeri
Degül kendini kırkıdur çokları"

-ınca, -ince

Zarf-fiil ekinin ünlüsü düzdür.

Beyit no: 20

"Şıgub kişi **anlayınca** sözi
Toğan biñ öñdin dökilür gözi"

Beyit no: 214

"Güci **yitdügince** yiceldür tamın
Aşah tamlınuñ hiç yimez gamın"

Beyit no: 236

"**Belürince** tedbīrle işe uç
Müdāara yig andañ ki savaş u güç"

-ısar, -iser

Gelecek zaman kip ekinin ünlüsü daima düzdür.

Beyit no: 255

"Çalışda gözetgil kaçacak yeri
Ne bilme ki yarar **nolısar** çeri"

 nolısar

Beyit no: 362

"Gül ağacını yakma çün ola güz
Ki hoş **gösteriser** yarın saña yüz"

 gösteriser

-ıcı, -ici

Fiilden isim yapma ekinin ünlüsü düzdür.

Beyit no: 279

"Kalem **dutıcı** dutu kılınç uran
Degül muṭrib 'avratlar olmaz eren"

-mış, -miş

Öğrenilen geçmiş zaman ekinin ünlüsü daima düzdür.

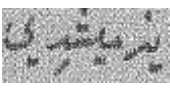
Beyit no: 78

"Niçe ülker ü aya toğa güneş
Ḳomış olasın sen sin içinde baş"

 Ḳomış

Beyit no: 114

"Eşitdüm ki Cemşid **düzmişidi**
Biñar üzre bir taşā **yazmışıdı**"

 düzmişidi, yazmışıdı

Beyit no: 116

"Cihānı biz erlik-ile **dutmuşuz**
Sine iltemedük ḳoyub **gitmişüz**"

-sın, -sin

İkinci teklik şahıs eki düz ünlüdür.

Beyit no: 120

"Kapu var ki **dutarsın** ol yaña yüz
Kapuña gelenlerüñ işini düz"

Beyit no: 122

"**Uyursın** hunuk yerde her gün peşe
Ġarīb ışşıdan yaqılur güneşe"

Beyit no: 224

"Yol ezmişe key **yürürsin** diyen
Cefā idicidür degül gam yiyen"

Beyit no: 789

"Ne **bilürsin** anı eger rüzigār
Ġariblige şalup ide tār u mār"

-lık, -lik

İsimden isim yapma eki genellikle düz ünlüdür.

Beyit no: 27

"Ne eksile **uluhğuñdan** aceb
Sorarvan niceme degüldür edeb"

ululuğundan

Beyit no: 175

"**Yavuzluğ** bulmaya eylük eden
Ya eylük nite biter yavuzdan"

yavuzluğ

Beyit no: 231

"Ki hayr işde **qullıqda** dutdı seni
Qomadı mu'atıl ki añla bunı"

-cı, -ci

İsimden isim yapma ekinin ünlüsü düzdür.

Beyit no: 746

"Yeñiler savaşları **qovcı** kişi
Qağıdur yavaşı bozar işi"

qovcı

-l, -n, -ş

Fiilden fiil yapma eklerinin yardımcı ünlüleri düzdür.

Beyit no: 20

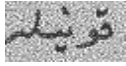
"Şıgub kişi anlayınca sözi
Toğan biñ öñdin **dökilür** gözi"

dökilür

Beyit no: 34

"Ne dilce olırısa ma'nıdür aşı
Ki anuñ için **qonılur** bāb ü faşı"

qonılur

Beyit no: 38

"Kim anuñıla **unıdılmaz** adı
Dün ü gün eger bilişi hem yadı"

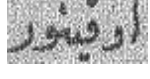

unıdılmaz

Beyit no: 39

"Aña ölü diyen kişi yañılır
Ki sözi **oqınur** adı **añılır**"

 oqınur, añılır

Beyit no: 272

"Anı kim **urış** gör deyü tırmadı
Sen öldür eger yağı öldürmedi"

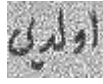
 urış

-dı, -di

Görülen geçmiş zaman kip eki 3. şahıs çekimlerinde düz ünlüdür.

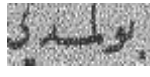

Beyit no: 3

"Azîz ol durur qapusın her ki qor
Ne qapuya vardısa **oldı** qor"

 oldı

Beyit no: 17

"Kişi genc-i Kârûna yol **bulmadı**
Ve ger **buldı** çıqmağa ol **bilmedi**"

 bulmadı, buldı

Beyit no: 36

"Olar kim cihāndan sefer **etdiler**
Cihānda sözi **qodılar gıtdiler**"

Beyit no: 70

"Olardan ki **sürdi** cihānda murād
Hikāyet alupdur dai bir gey ad"

sürdi

Beyit no: 160

"Budağ üzre dibin keserdi bir er
Çü bağ ıssı **gördi** idicek nazar"

gördi

-gıl, -gil

İkinci teklik şahıs emir ekinin ünlüsü daima düzdür.

Beyit no: 121

"Gerekmezse gön l n sınıqlu ola
Sınıqlu gönüller **getürgil** ele"

Beyit no: 255

"Çalışda **gözetgil** kaçacak yeri
Ne bilme ki yarar nolısar çeri"

gözetgil

Beyit no: 260

"Ferāgatde **düzgil** çerin n işin
Ki oynaya buñ gün olıcak başın"

Beyit no: 479

"Eger 'āřıkısañ azıtma yoluñ
Yuğıl Sa'di bigi garażdan el n"

yuğıl

-mı, -mı

Soru eki Eski Anadolu Türkçesinde -mı, -mı şeklinde kullanılmıştır.

Beyit no: 60

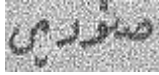
"Sa'âdet degül **mı** ki dutup boyun
Sözi düze mes'ûd Sa'dileyin"

degül mi

Beyit no: 63

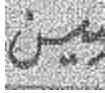
"Şeker şerbeti ger gülâb olmaya
Şanur **mı** özini Çalab ol almaya"

şanur mı

Beyit no: 184

"Zağğum ağacın besleseñ yaz kış
Şanur **mısın** andan yiyesin yemiş"

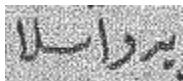
mısın

-la, -le, -ıla, -ile

"Eski Türkçede vasıta eki -n'dir. Eski Anadolu Türkçesinden itibaren 'ile' bağlama edatından ortaya çıkan -ıla, -ile / -la, -le ekleri vasıta eki olarak kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde -n vasıta ekinin kalıplaşarak yapım eki olması sebebiyle -la, -le eklerinin vasıta eki olarak kullanıldığı görülür. Ancak ile'nin bugün dahi hem edat hem de bağlaç olarak kullanıldığı unutulmamalıdır." (Öztürk, 2017: 54)

Beyit no: 7

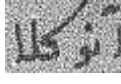
"Görür perde altında suçları bol
Girü 'afv **perdesile** örter ol"

perdesile

Beyit no: 38

"Kim *anuñla* unıdılmaz adı
Dün ü gün eger bilişi hem yadı"

anuñla

Beyit no: 247

"Çü nākıs kişi *luṭfla* söz bula
Tekebbürligi daḥi artuḫ ola"

luṭfla

2.4.1.3. İncelme (ı > i, u > ü, a > e)

İncelmede görülen ses değişmeleri ı > i, u > ü ve a > e şeklindedir.

"Kalın ünlülerin ç, ş, n, y gibi ağzın ön tarafında oluşan ünsüzlerle bir arada bulunmasından kaynaklanan ses olayıdır. Eski Türkçede kalın ünlülü oldukları bilinen bazı kelimelerin Eski Anadolu Türkçesinde ünlülerin incelmediği görölmektedir." (Öztürk, 2017: 56)

Beyit no: 4

"Boyun vermeyen pāziřahlar başı
Eşiğinde sürünmek olur *işi*"

iş > işi

Beyit no: 34

"Ne dilce olırısa ma'nıdür aşl
Ki anuñ *içün* konılır bāb ü faşl"

uçun > içün / için

Beyit no: 133

"Bulan Nili bilmez şuşalık nolur
Beriyeye *yürüyen* şu şadrün bilür"

yorı- > yürü- / yüri-

Beyit no: 208

"Yarar bağlamak ögüdin öldürmeyin
Yine bütün olmaz kesilen boyun"

yana > yine

Beyit no: 408

"Bir anuñ bigi kim yār ola **işi**
Ne incinmek az nesnedendür **işi**"

iş > iş

Beyit no: 552

"Çü toprak anı yimeye vü kavura
Yine toprağın yile göge şavura"

yana > yine

Beyit no: 587

"Kıyasuñ edinme ağaçdan ayak
Ki uzun şanalar **yürürken** yayağ"

yorı- > yürü- / yüri-

Beyit no: 598

"**Yüri** toğru yol menzili alasin
Ve ger ümüdün kalasin"

yorı- > yürü- / yüri

Beyit no: 653

"Çekürge ki yindek qarındur **yürür**
Qarınca ayağından alup sürür"

yorı- > yürü- / yüri

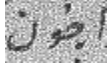
Beyit no: 690

"Kişilik sen eylemegil nākese
Ederseñ iş ide ki seni kese"

iş > iş

Beyit no: 724

"Başuñda kodılar göz-ile kulaķ
Ağız söz-**içün** gönül fehme ulaķ"

uçun> içün / için

Beyit no: 739

"**Eyitdi** ki incitme kardeş beni
Yig ol kim nedür bilmeyem düşmeni"

ayıt- > eyit-

Beyit no: 887

"Atadur bu gövdemde her bir kılum
Nite şükr ide her kıl **içün** dilüm"

uçun> içün / için

Beyit no: 908

"Dil anuñ-**içün** oldu kim ide şükr
Şu dilden ki gıybet gele gide şükr"

uçun> içün / için

Beyit no: 957

"Benüm daħılüm **biçilüdür** hele
Sizüñ uş güñaru durur yiñile"

biç- > biç-

Beyit no: 1031

"Kim **eydür** seni var Ceyhuna düş

Çü düşdüñ el ayak uragör öküş"

ayıt- > eyit-

2.4.2. Ünsüz Değişmeleri

Ünsüz değişmeleri başlığı altında k > g, t > d, k > ħ, b > v, g > v, ñ > g / ğ / n / v değişmeleriyle ilgili örnekler beyitler halinde verilecek ve verilen örneklerin Arap harfli yazılışları da eklenecektir.

2.4.2.1. k > g değişmesi

Eski Anadolu Türkçesinde en yaygın görülen ses özelliklerinden biri tonsuz ünsüz k'nin, tonlu ünsüz g'ye dönüşmesidir. Bugün standart Türkiye Türkçesinde kelime başında görülen g sesleri Eski Türkçede k idi. Eski Türkçedeki k seslerinin Eski Anadolu Türkçesinde g'ye dönüştüğü örnekler aşağıda verilmiştir.

Beyit no: 7

"**Görür** perde altında suçları bol
Girü 'afv perdesile örter ol"

kör- > gör-

Beyit no: 15

"Ne zati **gögine** uçar murğ-ı vehm
Ne vaşfi etegin dutar dest-i fehm"

kök > gök

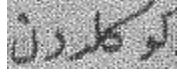
Beyit no: 20

"Şıgub kişi anlayınca sözi
Togan biñ öñdin dökilür **gözi**"

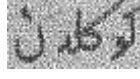
köz > göz

Beyit no: 32

"Ki söz yüce **göklerden** inmiş durur
Göñülden geçüp dilde dinmiş durur"

kök > gök,

köñül > göñül

Beyit no: 35

"**Gerek** sözi ola ma'nilü hem oñat
Tefävüt degül dirse Türk ü Tāt"

kergek > gerek

Beyit no: 49

"Bu endişeye **göñlümi** bağladum
Olasını oranladum çağladum"

köñül > göñül

Beyit no: 53

"Ey söz bilen inanmazısañ sıña
Muqābil **getür** anı taçcasına"

keltür- > getür-

Beyit no: 54

"**Göresin** ki eyle midür didigüm
Belüre ne deñlü emek yidigüm"

kör- > gör-

Beyit no: 55

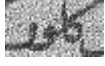
"Ki her beyti yerlü yerince dürüst
Nite taçcadan Türkīye **geldi** cüst"

kel- > gel-

Beyit no: 76

"İşe ol **gelüp** kim alup gittidiler
Ne kim irküben odılar nitdiler"

kel- > gel-

Beyit no: 88

"Çü söz a ola didigüñ yigrek
Ki a söze ne a ne rüvet **gerek**"

Beyit no: 91

"Ne geñilik olısar ol ilde ey yār
Ki āhdan ola yoşuluñ **gōñli** ar"

Beyit no: 115

"Ki bizüm gibi niceler içdiler
Bu çeme uyın **geldiler** geçdiler"

kel- > gel-

Beyit no: 142

"Gel ey ulu eyleme giceye **gōç**
Ki bir resme almaz bu 'ālem oñu"

kōç > gōç

Beyit no: 147

"avīnūñ **gücini** götür ey za'īf
Gün ola kim aña olasin arīf"

küç > güç, kün > gün

Beyit no: 215

"Tena'um hemîn beş **gün** idibile
Ki ayrıķ yeründüğine şād ola"

kūn > gün

Beyit no: 236

"Belürince tedbîrle işe uç
Müdāra yig andan ki savaş u **güç**"

küç > güç

Beyit no: 269

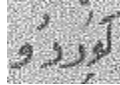
"Dilemezseñ ilüñ elüñden **gide**
Ulu iş verme **giyici** yigide"

kit- > git-

Beyit no: 272

"Anı kim urış **gördü** tırmadı
Sen öldür eger yağı öldürmedi"

kör- > gör-

Beyit no: 334

"El urmağa baş kaçuma ger koşasın
Ki **gün** ola ayaklara düşesin"

2.4.2.2. t > d değişmesi

Günümüzde başında d olan ince ve kalın sıradaki kelimeler Eski Türkçe döneminde t ile söylenmekteydi. 't' sesinin d'ye dönüşmesi Eski Türkçe döneminin sonlarında başlayan bir hadisedir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise hem t'li hem de d'li örneklerin olduğu

eserler vardır. Bu farklılık aynı eserde dahi kendini gösterebilmektedir. Aşağıda, incelenen eserde hem t'li hem de d'li şekliyle karşılan örnekler sıralanacaktır.

tagıl- / dağıl-

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün deyü
Dağılmağ için hâtırımdan kayu"

dağılmağ için

Beyit no: 332

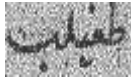
"**Tagılmış** gönülleri sen cem' kıl
Ki cem' iyyetünden üzölmeye kıl"

tagılmış

Beyit no: 413

"**Tagılub** bilü gidüp 'aql-ı hüş
Ögütten kulağ tolu elleri boş"

tagılub

Beyit no: 466

"Sehergāh yolından **tagılırsa** gül
Revādur velī odun eyle degül"

tagılırsa

tüş / düş

Beyit no: 90

"İlini 'imāret **düşinde** göre
Şu kim ilinün hâtırını ıra"

düşinde

Beyit no: 102

"Çü hâk Tengriden qorqar ol kişi
Sen ol kişiyi eyle hâkim **tüşî**"

tüşî

tat / dat

Beyit no: 292

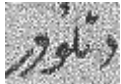
"Çü düşmen düzer **taşlu** sözi ey yâr
İnanma ki ağıyı bala qarar"

taşlu

Beyit no: 516

"Tobı ol alur kim dili **datludur**
Yavuz hulinüñ işi tıb yatlıdur"

datludur

tur- / dur-

Beyit no: 254

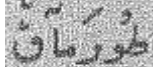
"Budur Sa'di ögüdi gözüñi aç
Duvaruñ dibin qazıcak **durma** kaç"

durma

Beyit no: 958

"Yaraşur yigide örü **tırmaq**
Qoca tırılmaz bulmayınca tayaq"

 turmak

tayan- / dayan-

Beyit no: 227

"**Ṭayanma** ululıǵa yañılma yol
Ki senlü vü sensüz olugeldi ol"

 ṭayanma

Beyit no: 483

"Getürme boşu hırşa **dayanmaǵıl**
Çü topraqsun odlayın yanmaǵıl"

 dayanmaǵıl

"Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde daha çok ince sıradaki kelimelerin t seslerini d'ye çevirdiği kalın sıradakilerin de t sesini koruduğu söylenir." (Özkan, 1995: 107)
Bahsedilen şekilde t seslerinin d'ye dönüştüğü örnekler aşağıda sıralanmıştır.

dut-

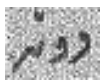
Beyit no: 2

"Düşenler elin **dutmaq** işidür
Keremden hata özrini işidür"

 tut- > dut-

Beyit no: 5

"Ne 'āşi olanlar katı **dutar**
Ne suçın bilenler girü yiter"

 dutar

Beyit no: 231

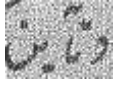
"Ki hayr işde kullıķda **dutdı** seni
Kımadı mu'atıl ki añla bunı"

dutdı

Beyit no: 335

"**Dutayın** ki çoklara sözüñ öter
Kişi var ki hem saña güci yeter"

daħi

Beyit no: 29

"Saña 'izz-i levlāk temkīn yeter
Sena **daħi** Tāhā vü Yāsīn yeter"

Beyit no: 46

"Ögüme düşegeldi didüm hele
Nola bu **daħi** Türkīye ger gele"

takı > daħi

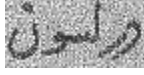
Beyit no: 66

"Benüm **daħi** hem aña beñzer işüm
'Ayublamasun yādum u bilişüm"

diri / diril-

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm **dirilsün** deyü
Dağılmakiçün hātırumdan қayu"

tirig > diri

Beyit no: 145

"Göñüller **dirilirse** yigdür ki genc
Hazine boş olsun tolnca ilenç"

dirilirse

Beyit no: 321

"Göñül **diri** olsa helāk olmaz
Ten ölse ne kayu göñül ölmez"

Beyit no: 343

"Aşasuz kişidür uludan ulu
Dünün **diri** dutar ve göñlin alu"

dart-

Beyit no: 79

"Eşitdüm şol uhtın ki **dartardı** cān
Dedi Hürmüz öñünde Nuşirevān"

tart- > dart-

Beyit no: 395

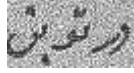
"Belālar çeker çok esrükler
Çevük **dartar** esrük devā yükler"

dartar

Beyit no: 484

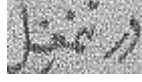
"Boyn **dartuban** od kaldurdu baş
Düşüp yire toprağ oldı yavaş"

dartuban

Beyit no: 510

"Elüñden gelürse nehiy eylemek
Edegör **dartınmağıl** hiç emek"

dartınmağıl

dürlü

Beyit no: 150

"Acem pāzişāhları eyle dutdılar
Ra'iyetlere **dürlü** zulm etdiler"

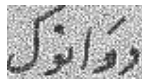

türlüg > dürlü

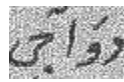
deve

Beyit no: 138

"Mehārūñ içinde gidersin yatup
Mihārin **devenüñ deveci** dutup"

tewe > deve,

deveci

Beyit no: 468

"Göresin çü iş'ār oқыya 'Arab
Deve niyete raqş urup eyler țarāb"

deve

Beyit no: 817

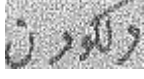
"Muħaqqak **devenüñ** dizinde görür
Ne kim ħübı çinüñ yüzinde görür"

dilkü

Beyit no: 267

"Durur kaplana av bilen it temām
Kaçar **dilküden** aşlan olursa hām"

tilki > dilkü

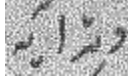
Beyit no: 831

"Sen aslan eger **dilkülük** idesin
Bulardan nite kırtulu-bilesin"

ditre-

Beyit no: 741

"Dimedi bir nesneyi düşmenüm
Ki **ditreye** işitsem tenüm"

titre- > ditre-

dutsak

Beyit no: 286

"Şu kimse ola **dutsağa** destigır
Ki kendü dağı olmış ola esır"

tutsak > dutsağa

Beyit no: 287

"Kıyurmaz mı ki kendü dutsak ola
Şu kim **dutsağa** güç degüribile"

Beyit no: 323

"Ayakdan düşüp nite **dutsah** kıala

Elin düşmüşün her ki tutmuş ola"

tutsak > dutsaḥ

Eski Türkçedeki gibi t sesinin devam ettiği örnekler de aşağıda sıralanmıştır.

togru

Beyit no: 165

"Sakın varma egri yola ey yigit
Sözün **toğrusın** Sa'diden key işit"

toğrusın

Beyit no: 228

"Direm **toğrusın** saña ey şehriyâr
Çü ḥaḫ ola söz dimegine yarar"

Beyit no: 598

"Yüri **toğru** yol menzili alasin
Ve ger ümidün üzüp ḳalasin"

toğru

tog-

Beyit no: 78

"Niçe ülker ü aya **toğa** güneş
Ḳomış olasin sen sin içinde baş"

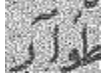

toğa

tavar

Beyit no: 180

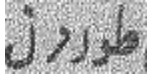
"Şol âdem ki yimek uyımaq kovar
Çü ol âdemî vü çü hayvân **tavâr**"

tavâr

Beyit no: 182

"Her âdem **tavardan** degül yig neşek
Yavuz âdemîden yig ola eşek"

tavardan

Beyit no: 569

"**Tavâr** kim yeri ola tağ ü yabân
Hiç âdem olmaya ögredüben"

tamar

Beyit no: 52

"Çü fikrüm **tamarında** kan etdi cüş
Temâm eyledüm Tengri fazlında uş"

tamarında

Beyit no: 602

"Ger olmaya kökde aşillü **tamar**
Kopar birağ andan kişi ne umar"

tamar

Beyit no: 687

"Saña şöhret ü hırş u benlik revân
Tamaruñda kandur gövdende cân"

tolaş-

Beyit no: 96

"Gerek zulm edüp olmayasın baġı
Elüñden **ṭolaşmaya** halk ayaġı"

ṭolaşmaya

tol- / tolu

Beyit no: 145

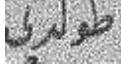
"Göñüller dirilirse yigdür ki genc
Hazîne boş olsun **ṭolınca** ilenç"

ṭolınca

Beyit no: 300

"Her altun ni'met ki **ṭoldı** yanuñ
Vir imdi ki soñra degüldür senüñ"

ṭoldı

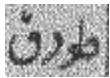
Beyit no: 624

"Teni besliyenler bilimezler uş
Ki hikmetden olur **ṭolu** mi'de boş"

tudak

Beyit no: 149

"**Ṭudak** depredüp sürme mazlüm işin
Çıkaru-ile zālimumñ heb dişin"

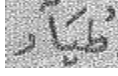

ṭudak

toy-

Beyit no: 198

"Ger ımıřađısañ dışmen igen kıyar
Kađıganısañ halk senden **toyar**"

toyar

Beyit no: 331

"Nice mülflis ādem **toyar** yir aşı
Nice mūna'amuñ yile varur işi"

ton

Beyit no: 493

"**Ṭonın** arı dutan içini pelīz
Nite uçmağa durabile ümīz"

tonın

Beyit no: 586

"Ki çün 'āriyet **tonları** şoyalar
Aña eskice kaftanın koyalar"

2.4.2.3. k > ħ değişmesi

"İçerisinde h sesi bulunan Türkçe kelimelerde bu ses k > ħ > h gelişmesiyle ortaya çıkmıştır." (Öztürk, 2017: 57)

daği

Beyit no: 29

"Saña 'izz-i levlāk temkīn yeter
Sena **daği** Ṭāhā vü Yāsīn yeter"

Beyit no: 46

"Öğüme düşegeldi didüm hele
Nola bu **daği** Türkīye ger gele"

takı > daḥi > dahi

Beyit no: 66

"Benüm **daḥi** hem aña beñzer işüm
'Ayublamasun yādum u bilişüm"

daḥi

yoh / yok

Beyit no: 42

"**Yoh** ol kim hemīn herze vü hezl ola
Anuñ bigi almasa yig kim ala"

yok > yoh

Beyit no: 100

"ılıcıyla ilgün arāba gider
Yok eyle ki miskinler āh ider"

yok

Beyit no: 235

"Cihānda oyıncaduñ altunı ok
Ki dördüñdi Sa'dī hiç altunı **yok**"

Beyit no: 754

"Yiseñ uşsa kendüzi ayu **yoh** ey yār
Gice çün yanuñda ola am-üsār"

yohsul / yoksul

Beyit no: 80

"Ki **yoksulu** gözetmek olsun işüñ
Yoğ ol kim gözedesin asayışüñ"

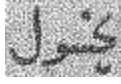
yoksulu

Beyit no: 91

"Ne geñişlik olısar ol ilde ey yār
Ki şāhdan ola **yoħşuluñ** göñli țar"

Beyit no: 92

"Yaramaz ki **yoħsulı** öldüre şāh
Ra'ıyyet olur şāha püşt ü penāh"

yoħsulı

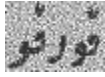
Beyit no: 151

"Ne ol şāhlaruñ heybeti ƙaldı
Ne **yoħsullaruñ** miħneti ƙaldı"

ƙorħu / ƙorku

Beyit no: 99

"Boyun vermeyen ħākimüñ **ƙorħusın**
Çü bilmeye **ƙorħu** nite ƙor ħūsın"

ƙorħu

Beyit no: 786

"Geçicek igen ögredigör ħūyı
Eyü yavuz añlasun **ƙorħuyı**"

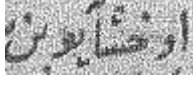

ƙorħu > ƙorħu

oħşa-

Beyit no: 197

"Gehī dōke gösterivire işin
Ki **oḥşayuban** sile göz yaşın"

okşa- > oḥşa

uyḥu / uyḩu

Beyit no: 217

"Senüñ gözünñe nite **uyḥu** girür
Ki mazlüm uyımaz zaḩmet görür"

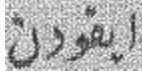
udku > uyḥu

Beyit no: 36

"Yatup uyuma ğaflet ile tamām
Ulular gözünedür **uyḥu** ḩarām"

Beyit no: 979

"Sen uş **uyḩudan** vaḩitsüz ṩurasın
Erişmeyesin gerçeyü göresin"

uyḩudan

dutsaḩ

Beyit no: 323

"Ayakdan düşüp nite **dutsaḩ** ḩala
Elin düşmişüñ her ki ṩutmuş ola"

dutsaḩ

başḩ

Beyit no: 327

"Ziyāna virür Һarman ıssı işin
Ki **başahcıya** karşı şalar başın"

başak > başah

yaḥşi

Beyit no: 494

"Özin **yaḥşi** şanmak yamandır ağa
Neçün menligüñ Tengriliga şığa"

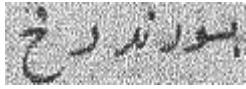

yakşı > yaḥşi

boyunduruḥ

Beyit no: 577

"Elimdemise didi **boyunduruḥ**
Ne yük dartdum ne oladum aruḥ"

boyunduruk > boyunduruḥ

açıḥ

Beyit no: 650

"Öküş yiyici qarın yükünü çeker
Yüzi şuyın **açıḥsa** kayğu döker"

açık > açıḥ

kulaḥ / kulak

Beyit no: 722

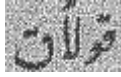
"Yavuz söze urma **kulah** durma yürüt
Yaramaz işi görür olursañ ürüt"

kulgak > kulah

Beyit no: 724

"Başuñda kodılar göz ile **kulak**
Ağız söz için gönül fehme ulak"

kulak

Beyit no: 765

"Çü 'avrat nātuta göz **kulak**
Erinüñ başına bürüncük biraq"

toprah

Beyit no: 748

"Ayağında bağ yatsa **toprahda** er
Yig andan ki vara düze fitneler"

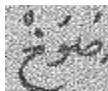

toprak > toprah

sovuḥ

Beyit no: 922

"Nefis her dem almas **sovuḥ** yilin
Nita olısar añla mi 'de ḥalin"

soguk > şovuḥ

2.4.2.4. b > v değişmesi

Eski Türkçedeki söz başında, içinde ve sonundaki b seslerinin Eski Anadolu Türkçesinde çoğunlukla v'ye döndüğü bilinmektedir.

var- / var

Beyit no: 3

"Aziz ol durur apusın her ki kor
Ne apuya **vardısa** oldu or"

Beyit no: 83

"Bilür uşlu kişi çoban uyısa
Aceb mi **varup** kurt oyunu yise"

bar- > var-

Beyit no: 141

"Sa'adet sarāyında **varısa** er
Bu bir arf Sa'di sözinden yiter"

bar > var

Beyit no: 176

"Şerri oparan başın ańda virür
Ki akreb inine diri az **varur**"

vir-

Beyit no: 47

"Ki Bostān içinden irilmiş durur
Öküş hoş öğütler **virilmiş** durur"

Beyit no: 176

"Şerri oparan başın ańda **virür**

Ki 'akreb inine diri az varur"

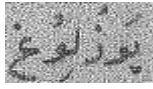

ber- / bir- > ver- / vir-

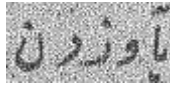
yavuz

Beyit no: 175

"**Yavuzluğu** bulmaya eyelük iden
Ya eyelük nite biter **yavuzdan**"

yabız > yavuz,

yavuzdan

Beyit no: 760

"İyiyse erine key egleñ olur
Yavuz ise key miñnet ü reñç olur"

ev

Beyit no: 26

"Nite tuta 'isyān obasında **ev**
Şu kim sen aña olasıñ pīş-rev"

eb > ev

Beyit no: 43

"Otururiken bir gün **evümde** ben
Hem igen melül idüm ol demde ben"

yavlak

Beyit no: 771

"Ne hoş geldi bu söz iki kişiden
Ki **yavlağ** begendi anı işiden"

yablak > yavlaq

-van / -ven

Beyit no: 27

"Ne eksile ululuğundan 'aceb
Sorarvan niceme degüldür edep"

-ban > (sorar)-van

Beyit no: 209

"Dimezven savaşda tırışmağ tokın
Kağıdumda 'aqlı yirinde saşın"

-ven > (dimez)-ven

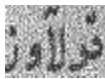
2.4.2.5. g > v değişmesi

Eski Türkçede bazı ek ve kelimelerin sonundaki g sesleri Eski Anadolu Türkçesinde düşmektedir. Bu düşme neticesinde bazı kelimelerde yuvarlaklaşma görülür. Düşme olmayıp da g sesinin korunduğu kelimelerde yuvarlak ünlü yanındaki g sesleri v'ye dönüşür.

kılavuz

Beyit no: 21

"Bu yolda azıtmaya ol kendüzin
Ki elden kıomaya **kılavuz** izin"

kılaguz > kılavuz

sovuğ

Beyit no: 922

"Nefis her dem almas **şovuḥ** yilin
Nita olısar añla mi`de ḥalin"

sogık / soguk > şovuḥ

2.4.2.6. ñ>g Değişmesi

Eski Türkçede ñ ve g'li olmak üzere iki şekli bulunan bazı kelimeler Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde g ile kullanılmaktadır.

eger

Beyit no: 8

"**Eger** suçluya ḳahr u ḥışm oladı
Kim anuñ elinden emān buladı"

eñer > eger

Beyit no: 38

"Kim anuñıla unıdılmaz adı
Dün ü gün **eger** bilişi hem yādı"

Beyit no: 831

"Sen aslan **eger** dilkülük idesen
Bulardan nite kurtılubilesen"

igen

Beyit no: 9

"Ġanīdür ṭā`atden **igen** berī
Ne var ṭā`at eylerse ins ü peri"

iñen > igen

Beyit no: 43

"Otururiken bir gün evimde ben
Hem **igen** melül idüm ol demde ben"

Beyit no: 86

"**İgen** halka hışm itme dutma kin
İdersen kıparursun özüñ kökin"

2.5. Ses Düşmeleri

Bu bölümde ses düşmeleriyle ilgili örneklerden bahsedilecektir. Önce ünlü düşmeleri daha sonra ünsüz düşmeleri metin üzerinden örneklendirilecektir.

2.5.1. Ünlü Düşmesi

Eski Anadolu Türkçesinde ünlü düşmesi olayı çoğunlukla orta hece ünlüsünün düşmesi şeklindedir.

Beyit no: 49

"Bu endişeye **göñlimi** bağladum
Olasını oranladum vü çağladum"

göñül > göñlimi

Beyit no: 64

"Eger incü girmezse yancuğa
Heves eyler **oğlan** uşak boncuğa"

ogul > oğlan

Beyit no: 108

"Sinā şimdi **boynına** kırduñ bıçak
Yok ol dem ki **koynı** dutup yırtıcak"

boyun > boynına,

koyun > koynı

Beyit no: 114

"Eşitdim ki Cemşîd düzmiş-idi
Bînar **üzre** bir taş a yazmış-ıdı"

üzere > üzre

Beyit no: 196

"Gerek kavmine şöyle şâh kîn duta
Ki sevgülü **oğlına** müşfik ata"

ogul > oğlı

Beyit no: 333

"Şol içi karanuñ ne taş **bağrı** var
Ki karıncanuñ **göñlin** isteye tār"

bağır > bağrı, göñül > göñli

Beyit no: 507

"Elüñ iricek düşmenüñ **boynın** ur
Ki **göñlüñ** tozını fırsatıñ suyı yur"

boyun>boynın,

Beyit no: 633

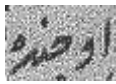
"Emek isteriseñ **karınuñ** tokın
Bunuñ ü anuñ var kapusın doqın"

karın > karınuñ

Beyit no: 666

"Gedānuñ ger olmaya **avcında** pul
Yig ol pāzişāhdan ki kani' degül"

avuç > avcında

Beyit no: 739

"**Eytdi** ki incitme ardeş beni
Yig ol kim nedür bilmeyem düşmeni"

eyit- > eyt-

Beyit no: 801

"Şu hātun ki hūsni güneşden apar
Ne **beñzer** yigide ki yiñle opar"

beñizer > beñzer

Ünlü düşmesi olayının özel bir şekli de ünlü birleşmesidir.

Beyit no: 46

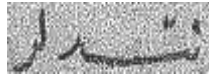
"Ögüme düşe geldi didüm hele
Nola bu daħi Türkt'ye ger gele"

Ne ola > nola

Beyit no: 76

"İşe ol gelür kim alup gıtdiler
Nekim irküben odılar **n'etdiler**"

ne et- / ne it- > n'et- / n'it

Beyit no: 275

"**Şol** atlu ki açar görivek çeri
Degül kendüyi orkıdur oğları"

şu ol > şol

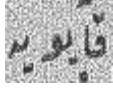
2.5.2. Ünsüz Düşmeleri

2.5.2.1. g > ø

Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte birden fazla heceli kelimelerin sonundaki g, ğ sesleri düşmektedir:

Beyit no: 3

"Azīz ol durur **kapusın** her ki **qor**
Ne **kapuya** vardisa oldu **qor**"

kapıg > kapu

Beyit no: 5

"Ne 'āşī olanları **qatı** dutar
Ne suçını bilenler girü yiter"

qatıg > qatı

Beyit no: 255

"Çalışda gözetgil kaçacak yeri
Ne bilme ki yarar nolısar **çeri**"

çerig > çeri

Beyit no: 350

"Şu kıl Tengrinüñ rahmetinden alur
Ki añdan **kamu** halk rāhat bulur"

kamug > kamu

Beyit no: 497

"Düşer boyun üstine yavuz **hulu**
Ululğı terk it olasin **ulu**"

ulug > ulu

Kelime içinde görülen düşme örnekleri:

Beyit no: 35

"**Gerek** sözi ola ma'nilü hem oñat
Tefävüt degül dirse Türk ü Tāt"

kergek > gerek

Beyit no: 54

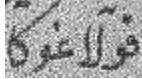
"Göresin ki eyle midür didigüm
Belüre ne deñlü **emek** yidigüm"

emgek > emek

Beyit no: 118

"Sen eyle uyı yaticak bir yere
Ki mazlüm üni **ķulaķuñña** gire"

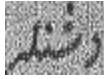

kulgak > kulak

İsimden isim yapma eki -lıg, -lig ve diğer bazı eklerdeki g sesinin de düşmesi söz konusudur:

Beyit no: 2

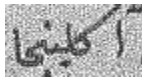
"**Düşenler** elin dutmak işidür
Keremden ĥata 'özrini işidür"

-gan / -gen > -an / -en

Beyit no: 20

"Şıgub kişi **añlayınca** sözi
Toğan biñ öñdin dökilür gözi"

-gınça / -ginçe > -ınca / -ince

Beyit no: 54

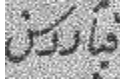
"Göresin ki eyle midür didigüm
Belüre ne deñlü emek yidigüm"

-gur / -gür > -ur / -ür

Beyit no: 86

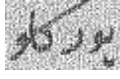
"İgen halka hışm etme vü dutma kin
Edersen **koparursun** özün kökin"

-gar / -ger > -ar / -er

Beyit no: 265

"Savaşa veribigil eyle eren
Ki **yürekli** ola kılıç uran"

-lıg / -lig > -lu / -lü

Beyit no: 275

"Şol **atlu** ki kaçar göricek çeri
Degül kendüyi korkıdur çoqları"

-lıg / -lig > -lu / -lü

Beyit no: 1055

"Kadem **ilerü** vireñ gökden aş
Girü kalma hayvānlayın çekme baş"

-garu / -gerü > -aru / -erü

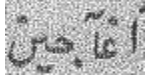
2.5.2.2. y > ø

Kelime başındaki y sesinin düştüğü örnekler vardır:

Beyit no: 61

"Görür 'ūd **ağacını** kim hoş düter

Üzerlik daħi özin oda atar"

yığaç > ağaç

Beyit no: 64

"Eger **incü** girmezse yancuğa
Heves eyler oğlan uşakboncuğa"

yinçü > incü

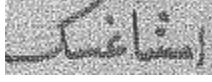
Beyit no: 85

"Şu 'āmel ki 'ālimleri **incidür**
Pes ider ki tüfeyr şāh gencidür"

yinçü > incü

Beyit no: 198

"Ger **ımışağsañ** düşmen igen kıyar
Kaķığanısañ halk senden ıoyar "

yumşak > ımışağ

Beyit no: 202

"Eger pend ü bend etmeye aña kār
Yaramaz **ağaçdur** dibinden kıpar"

yığaç > ağaç

Beyit no: 250

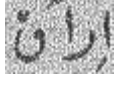
"Sen öldürme yavrısını her **ilenüñ**
Ve gerni kaçu yaraddı isen bil anuñ"

yılan > ılan / ilen

Beyit no: 501

"Ulu başludur ululukdan **ıraq**
Başı ulu beyünsüzdür kabak"

yırak > ıraq

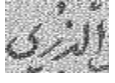
Beyit no: 558

"Eger 'ömrüñ olursa guşsa yok
İlan sohmaya seni geçmeye oq"

yılan> ilan

Beyit no: 794

"Ne has ola ol oğlanuñ **ılduzı**
Ki haţţından öñdin qarara yüzi"

yıldız > ılduz

Beyit no: 1070

"Arılar haqqı-çün çepel işden
ıraq dut her dürlü teşvîşden"

yırak > ıraq

2.5.2.3. 1 > 0

Eski Türkçedeki keltür- ve oltur- fiilerinin Eski Anadolu Türkçesine geçişte l sesini düşürdüğü görülür:

Beyit no: 43

"*Otururken* bir gün evümde ben
Hem igen melül idüm ol demde ben"

oltur- > otur-

Beyit no: 53

"Ey söz bilen inanmazısañ sına
Muqābil **getür** anı taçcasına"

keltür- > getür

Beyit no: 745

"**Getürdüñ** götürdüñ uş yanuma
Oturduñ baturduñ anı cānuma"

2.6. Ses Türemesi

Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz türemesi örnekleri fazla görülmemektedir. İcelenen metin de bu özelliği destekler niteliktedir. Bazı metinlerde görülen v, y ve n türemelerine inceleme metninde rastlanamamıştır.

Eski Türkçedeki ur- fiili Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bazen ur- bazen de vur- şeklinde yazılmıştır. Ele alınan metinde bu kelime tamamıyla ur- şeklinde yazılmıştır.

Beyit no: 11

"Kimüñ başına tac **urur** bahtdan
Kimini toprağa bırağur tahtdan"

urur

Beyit no: 241

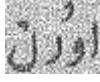
"Yaramazlarıyla savaş kurmağıl
Durup neştere barmağüñ **urmağıl**"

urmağıl

Beyit no: 265

"Savaşa veribigil eyle eren
Ki yürekli ola kılıç **uran**"

 uran

Beyit no: 334

"El **urmağa** baş kaşuma ger koşasın
Ki gün ola ayaklara düşesin"

 urmağa

Beyit no: 342

"Tapu idüp el başmağa **urma** tur
Ver etmek baña başıma başmağ **ur**"

 urma, ur

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ön seste hem y'li hem de y sesini kaybetmiş örneklerin bir arada kullanıldığı görülebilmektedir. Ancak Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî'de ön seste y'nin düşmesi yaygındır. Ünsüz düşmesi bölümünde verilen örneklerin (ılan, ılduz, ırak, incü, ağaç) y'li kullanımıyla metinde karşılaşılmamıştır.

Yardımcı ses olarak n sesi bunlar, şunlar, onlar zamirlerinde karşımıza çıkabilmektedir. Metinde ise bu türemenin örneğine rastlanamamıştır. Bu zamirlerden "şular / şunlar" hiç kullanılmamıştır. Diğer iki zamir ise "bular" ve "olar" şeklinde kullanılmıştır.

Beyit no: 36

"**Olar** kim cihāndan sefer etdiler
Cihānda sözi қodılar gitdiler"

 olar

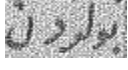
Beyit no: 527

"**Olar** Tengriden yaña yol buldılar
Ki miñnet oқına umaç oldılar"

Beyit no: 831

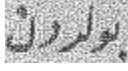
"Sen aslan eger dilkülük idesin
Bulardan nite kırtulubilesin"

bulardan

Beyit no: 1023

"Demiş-idi iblīs günileyü
Ki hiç gelmeye iş **bulardan** eyü"

bulardan

2.6.1. İkizleşme

İkizleşme, türemenin özel bir şeklidir. v, y ve n türemelerine metinde ratlanamazken ikizleşme, birkaç örnekte görülmektedir.

Beyit no: 58

"Yedi yüz **elli** bişinde temām
Ki tārīh yazılı dutar haş u 'ām"

ellig > elli

Beyit no: 111

"Niçe **elli** yıllık eyü adı yir
Yavuz ad ayağa birağur şır"

elli

Beyit no: 160

"Budağ üzre dibin keserdi bir er
Çü bağ **issi** gördi idicek nazar"

issi / issi

Beyit no: 278

"Nice devlet **issi** ki oyun-ile
Ütüzüp verür devletini yile"

Beyit no: 927

"Şu kötrüm ki öl diyü deñşürdi hāl
Ne **aşşı** koyarisañ ağzına bal"

aşşı

2.7. Yer Değiştirme

Bazı kelimelerde, kelime içindeki seslerin yer değiştirmesidir. Bu ses olayıyla ilgili metinde geçen örnek gibi / bigi kelimelerindeki seslerin yer değiştirmesidir. Metinde daha çok bigi şeklinde geçmektedir. Yalnızca bir beyitte gibi olarak yazılmıştır.

Beyit no: 42

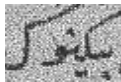
"Yoḥ ol kim hemīn herze vü hezl ola
Anuñ **bigi** qalmasa yig kim qala"

bigi

Beyit no: 119

"Şu miskīn ki deāzın alımaz olur
Anuñ **biginüñ** Tengri dāzın alur"

biginüñ

Beyit no: 179

"Anuñ **bigi** kişiyе ölüm gerek
Ki taş ola andan daḥi yigrek"

Beyit no: 365

"Hüner-mend kişi şunuñ **gibidür**
Qalanı odun ya otuñ dibidür"

gibidür

Beyit no: 404

"Şunuñ **bigi** meşgül naqqāş ile
Ki işleri yok hiç göz ü qaş ile"

3. ŞEKİL BİLGİSİ

Tez çalışmasının bu bölümünde Eski Anadolu Türkçesindeki kelime türleri ve yapıları ile türetme ve işletme eklerinin metin üzerinden incelenmesi yapılacaktır. Burada daha önce yapılan gramer çalışmaları göz önünde tutularak örnekler verilecektir.

3.1. İsim

3.1.1. İsim İşletme Ekleri

3.1.1.1. okluk Eki

Eski Anadolu Türkçesinde okluk eki **-lar, -ler**'dir. Bu dönemde Eski Türkçe ve günümüz Türkçesinden farklı bir ek yoktur.

Beyit no: 2

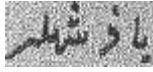
"**Düşenler** elin dutmak işidür
Keremden hat 'özrini işidür"

düşenler

Beyit no: 4

"Boyun vermeyen **pazişahlar** başı
Eşiginde sürünmek olur işi"

pazişahlar

Beyit no: 5

"Ne 'si **olanları** katı dutar
Ne Őuını **bilenler** girü yiter"

Beyit no: 373

"Başın kes g **idenlern** ha bilür
Ki zlm idene zlm igen 'dl olur"

idenleruñ

Beyit no: 1019

"Çü 'özr ola' **avratlaruñ** halleri
Döner ça' ate varımaz elleri"

'avratlaruñ

3.1.1.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs iyelik eki **-m'**dir. Ünsüzle biten kelimelere eklendiği zaman yardımcı ünlü olarak araya **u, ü** gelir.

Beyit no: 43

"Otururiken bir gün **evümde** ben
Hem igen melül idüm ol demde ben"

Beyit no: 46

"**Ögüme** düşegeldi didüm hele
Nola bu dağı Türkī'ye ger gele"

ögüme

Beyit no: 49

"Bu endişeye **gönlümi** bağladum
Olasını oranladum vü çağladum"

Beyit no: 309

"Çü gölgesi gitdi **sözüm** eslegil
Bırağ köleñi üstine beslegil"

sözüm

Beyit no: 342

"Tapu idüp el başmağa urma tur
Ver etmek baña **başuma** başmağ ur"

Beyit no: 954

"Yaraşmaz yigitlerle uyanmağ
Tulunumdagi kara kıl oldu ağ"

Bu örneklerden sadece 46 ve 309. beyitlerde geçen örneklerde yardımcı ses vav (و) ile gösterilmiş, diğerlerinde sesli harf belirtilmemiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs iyelik eki **-n'**dir. Ünsüzle biten kelimelere eklendiği zaman yardımcı ünlü olarak araya **u, ü** gelir.

Beyit no: 6

"Yavuz **işüñe** kaçurısa ne var
Çü terk idesen mâcerâyı şavar"

Beyit no: 27

"Ne eksile **uluhğuñdan** 'aceb
Sorarvan niceme degüldür edeb"

Beyit no: 81

"**Elüñde** ne râhat göre bir kişi
Çü öz **râhatuñ** düzesin işi"

Beyit no: 225

"Dimezse kişi **aybuñiyüzüñe**
Şanısin hüner anı kendüzine"

Beyit no: 241

"Yaramazlarıyla savaş kurmağıl
Dutup neştere **bamağüñ** urmağıl"

Beyit no: 309

"Çü gölgesi gitdi sözüm eslegil
Bırağ **köleñi** üstine beslegil"

Beyit no: 798 (Bu beyit harekeli yazılmıştır ve yardımcı ses ötreyle belirtilmiştir.)

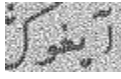
"Bozar seni emr ü 'alā külli hāl
Evüñ düzmekisterisen 'avrat al"

evüñ

Beyit no: 1062 (Bu beyitteki örneklerde yardımcı sesler vav ile gösterilmiştir.)

"Çü yok **ayağüñ** dimeyem yola git
Elüñ göge qaldur vü zāriliq it"

ayağüñ,

elüñ

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs iyelik eki **-ı, -i, -sı, -si'**dir. Ekin ünlüsü düzdür.

Beyit no: 3

"Azīz ol durur **qapusın** her ki qor
Ne qapuya vardısa oldı qor"

qapusın

Beyit no: 5

"Ne 'āşi olanları qatı dutar
Ne **şuçını** bilenler girü yiter"

Beyit no: 7

"Görür perde altında suçları bol
Girü 'afv **perdesile** örter ol"

Beyit no: 8

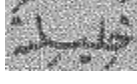
"Eger suçluya qahr u hışm oladı
Kim anuñ **elinden** emān buladı"

elinden

Beyit no: 12

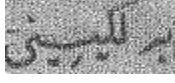
"**Haliline** odı gülistān eder
Bir niceye tırı suyu kıan eder"

haliline

Beyit no: 14

"Ne kim var anuñ **birligisini** bilür
Velī niteligine hayran kıalur"

birligisini

"İyelik 3. şahıs eki almış kelimelerde ek yığılması örnekleri görölmektedir." (Öztürk, 2017: 63) Metinde 14. beyitte Öztürk'ün söylemini destekler nitelikte örnekle kaşılaşılmıştır. "birligisi" derken iki tane iyelik 3. teklik şahıs eki üst üste gelmiştir: bir (isim kökü) -lig (isimden isim yapma eki) - i (3. teklik şahıs iyelik eki) - si (3. teklik şahıs iyelik eki)

Beyit no: 16

"Bu deñizde yüz biñ gemiler batar
Ki her **tahtası** bir kırañda yiter"

Beyit no: 210

"Taħammül eder her kimüñ '**aklı** var
Yoķ ol 'aklı kim kışm anı kıovar"

'aklı

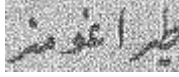
Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs iyelik eki **-muz, -müz**'dür. Ekin ünlüsü yuvarlaktır. Ünsüzle biten kelimelere eklendiği zaman yardımcı ünlü olarak araya **u, ü** gelir.

Beyit no: 972 (Bu beyitte ekin yardımcı ünlüsü vav ile gösterilmiştir.)

"Daħi gelmemiş kişiler iy nice

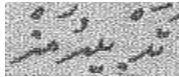
Gele **toprağumuzu** basup giçe"

toprağumuzu

Beyit no: 1078 (Bu beyit harekeli olarak yazılmış ve örneklerdeki yardımcı ünlüler ötre ile gösterilmiştir.)

"Nolavüz biz vü nola **tedbîrümüz**
Hemîn 'özü**ümüz** var daği **tağşîrümüz**"

tedbîrümüz,

'özü**ümüz**,

tağşîrümüz

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs iyelik eki **-ñuz, -ñüz'**dür. Ekin ünlüsü yuvarlaktır. Ünsüzle biten kelimelere eklendiği zaman yardımcı ünlü olarak araya **u, ü** gelir. Ancak metinde bu eklerin örneklerine rastlanamamıştır.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs iyelik eki **-ları, -leri'**dir. Ancak metinde bu eklerin örneklerine rastlanamamıştır.

3.1.1.3. Aitlik Eki

Eski Anadolu Türkçesinde aitlik eki **-kı, -ki** ve **-ğ'**dir. Bu ek kalınlık - incelik uyumuna uygun kullanılmıştır. Metinde sadece -ğ' ekinin örneği geçmektedir.

Beyit no: 954

"Yaraşmaz yigitlerle uyanmağ
Ṭulunumdağı kara kıl oldu ağ"

Ṭulunumdağı

3.1.1.4. Hal Ekleri

İlgi hâli: Eski Anadolu Türkçesinde ilgi hali eki **-uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ** şeklindedir. Ekin ünlüsü yuvarlaktır.

Beyit no: 1

"Derem adın **anuñ** ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

anuñ

Beyit no: 8

"Eger suçluya kahr u hışm oladı
Kim **anuñ** elinden emān buladı"

Beyit no: 11

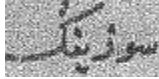
"**Kimüñ** başına tāc urur bahtdan
Kimini toprağa bırağur tahtdan"

kimüñ

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa kimse dil
Sözinüñ yolu bağlanur eyle bil"

sözinüñ

Beyit no: 19

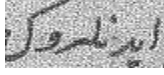
"Çü **senüñ** ola maħremüñ bile rāz
Dönüp rāzı dimez ne çoku ne az"

Beyit no: 117

"Eşitmemişüz **yoqsuluñ** āhını
Ererdük göge qarş dergāhına"

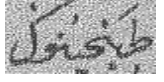
Beyit no: 373

"Başın kes güç **idenlerüñ** haq bilür
Ki zulm idene zulm igen 'adl olur"

 idenlerün

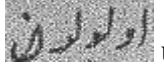
Beyit no: 816

"**Tahincinün** öküzi añlar hemān
Ki susama irişmez yir saman"

 tahincinün

Beyit no: 868 (Bu beyitte tamlama kurulurken ilgi eki nazal n (ñ) yerine normal n (n) harfiyle yazılmıştır.)

"Sen az nesneden itme aña cefā
Ulularun sözün dut ki huz mā şefā"

 ulularun

Beyit no: 1058

"Nice **kişinün** õñinden geçe
Ki hiç saçmadın tohmı buğday biçē"

 kişinün

Yükleme hâli: Öztürk'ün (2017: 63) Timurtaş'tan aktardığına göre "Eski Türkçede yükleme hâli ekleri yalın haldeki isimlere **-g**, iyelik eklerinden sonra **-n**, zamirlerden sonra **-nı**, **-ni** şeklinde kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde bu eklerin ikisine rastlanmaktadır."

Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olarak kullanılan yükleme eki **-ı**, **-i**'dir. Ferhengnâme'de de kullanımına fazlaca rastlanmaktadır.

Beyit no: 49

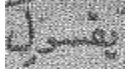
"Bu endişeye **gönlümü** bağladum
Olasını oranladum vü çağladum"

gönlümi

Beyit no: 80

"Ki **yoqsulu** gözetmek olsun işüñ
Yoğ ol kim gözedesin āsāyışüñ"

yoqsulu

Beyit no: 93

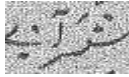
"**Ekinci**yi hoş dutmağa key düriş
Ki göñli hoş işci çok işler iş"

ekinci

Beyit no: 403

"Hakk yüz dutup halk içinden kaçup
Bakup sākiye vü **şarābı** seçüp"

şarābı

Eski Anadolu Türkçesinde kaynaklarda geçen bir başka yükleme eki ise **n'**dir. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılmaktadır.

Beyit no: 1

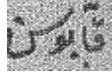
"Direm **adın** anuñ ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

adın

Beyit no: 3

"Aziz ol durur **kapusın** her ki qor
Ne kapuya vardısa oldı qor"

qabusın

Beyit no: 99

"Boyun vermeyen hâkimüñ **qorqusın**
Çü bilmeye qorqu nite qor hüsın"

qorqusın

"Bazı durumlarda eksiz yükleme halinden de bahsedilebilir. İyelik 1. ve 2. şahıslardan sonra yükleme görevi hal eki kullanılmadan karşılanmaktadır." (Öztrük, 2017: 64) Bu durumu Timurtaş eksiz akkuzatif (yükleme) şeklinde ifade eder.

Beyit no: 241

"Yaramazlarıyla savaş qurmağıl
Dutup neştere **bamağüñ** urmağıl"

Beyit no: 307

"Yetimi göricek yere depmegil
Aña qarşu **oğlancuğüñ** öpmegil"

Beyit no: 798

"Bozar seni emr ü 'alā külli hâl
Evüñ düzmek isterseñ'avrat al"

Beyit no: 1062

"Çü yoq ayağüñ dimeyem yola git
Elüñ göge qaldur vü zārılık it"

Yönelme hâli: Bu dönemin yönelma hal eki **-a, -e**'dir. Eski Türkçedeki **-ga, -ge** ekinden g sesinin düşmesiyle oluşmuştur.

Beyit no: 3

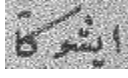
"Aziz ol durur qabusın her ki qor
Ne **qapuya** vardısa oldı hor"

kapuya

Beyit no: 6

"Yavuz **işüñe** kaçurısa ne var
Çü terk idesen mâcerâyı savar"

işüñe

Beyit no: 8

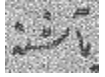
"Eger **şuçluya** kahr u hışm oladı
Kim anuñ elinden emân buladı"

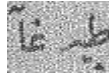
şuçluya

Beyit no: 11

"Kimüñ **başına** tâc urur bahtdan
Kimini **toprağa** bırağur tahtdan"

başına,

toprağa

Beyit no: 12

"**Haliline** odı gülistân eder
Bir **niceye** tırı suyu kıan eder"

haliline,

niceye

Beyit no: 28

"Ki bir niçe **dervîşe** çün oldı meyl
Konuqluğuna ger varalar tıfeyl"

dervîşe,

konuqluğuna

Bir örnekte yükleme hal eki yerine yönelme hal ekinin kullanıldığı görülmüştür.

Beyit no: 17

"Kişi genc-i Kārūn'a yol bulmadı
Ve ger buldı **çıkmağa** ol bilmedi"

çıkmağa

Bulunma hâli: Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan bulunma hal eki **-da, -de**'dir. Ekin -ta, -te şekli kullanılmaz. Dolayısıyla tonsuz ünsüzle biten kelimelere eklendiği zaman ünsüz uyumu bozulur.

Beyit no: 1

"Derem adın anuñ ki yaratdı cān
Sözi **dilde** hikmetden itdi revān"

dilde

Beyit no: 4

"Boyun vermeyen pazişahlar başı
Eşiginde sürünmek olur işi"

eşiginde

Beyit no: 7

"Görür perde **altında** şuçları bol
Girü 'afv perdesile örter ol"

altında

Beyit no: 16

"Bu **deñizde** yüz biñ gemiler batar
Ki her tahtası bir **ķırañda** yiter"

deñizde,

ķırañda

Beyit no: 43

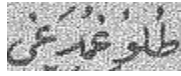
"Otururiken bir gün **evümde** ben
Hem igen melül idüm ol demde ben"

evümde

Beyit no: 954

"Yaraşmaz yigitlerle uyanmak
Ṭulunumdağı kara kıl oldu aq"

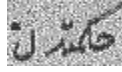

ṭulunumdağı

Ayrılma hâli: Eski Anadolu Türkçesinde ayrılma hal eki **-dan, -den**'dir. Ekin -tan, -ten şekli kullanılmaz. Dolayısıyla tonsuz ünsüzle biten kelimelere eklendiği zaman ünsüz uyumu bozulur.

Beyit no: 1

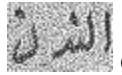
"Derem adın anuñ ki yaratdı cān
Sözi dilde **ḥikmetden** itdi revān"

ḥikmetden

Beyit no: 8

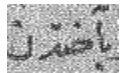
"Eger suçluya kahr u ḥışm oladı
Kim anuñ **elinden** emān buladı"

elinden

Beyit no: 11

"Kimüñ başına tāc urur **baḥtdan**
Kimini toprağa bırağur **taḥtdan**"

baḥtdan,

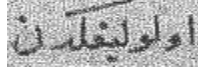

taḥtdan

Beyit no: 27

"Ne eksile **ululuĝuñdan** 'aceb
Sorarvan niceme degüldür edeb"

 ululuĝuñdan

Beyit no: 32

"Ki söz yüce **göklerden** inmiş durur
Göñülden geçüp dilde diñmiş durur"

 göklerden, göñülden

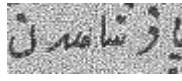
Beyit no: 44

"Biraz fikre öĝüm dirilsün deyi
Daĝılmaĝiçün **hâtırumdan** kayu"

 hâtırumdan

Beyit no: 105

"Bu sözde yarar içer olursam ānd
Ki hem **pāzişahdan** görür ol gözend"

 pāzişahdan

Beyit no: 1007

"**Ķafesden** çü kuş uça üzile kayd
Girü olmaya hiç dile gökçe şayd"

 Ķafesden

"Ekin Eski Türkçe dönemindeki **-dın, -din** şeklinin Eski Anadolu Tükçesinde bazı örneklerde kalıplaşmış şekillerde kullanıldığı görülür." (Öztürk, 2017: 66)

Beyit no: 20

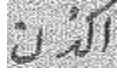
"Şıgub kişi añlayınca sözi
Toğan biñ **öñdin** dökilür gözi"

öñdin

Beyit no: 794

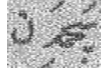
"Ne has ola ol oğlanuñlduzı
Ki haţından **öñdin** qarara yüzi"

öñdin

Beyit no: 1058

"Nice kişinüñ öñinden geçe
Ki hiç **saçmadın** toħmı buğday biçe"

saçmadın

Eşitlik hâli: Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olarak kullanılan eşitlik hâl eki **-ca, -ce, -ça, -çe**'dir.

Beyit no: 34

"Ne **dilçe** olurısa ma'nîdür aşl
Ki anuñ için qonılır bāb u faşl"

dilçe

Beyit no: 154

"Ne eylük tevaqqu' eder ol kişi
Ki **ardınca** qarış ola yoldaşı"

ardınca

Beyit no: 526

"Sen içürme **karluca** şu yavuz
Ger içürsen ağutın yaz boza"

karluca

Beyit no: 586

"Ki çün 'āriyyet toları şoyalar
Aña **eskice** kaftanın koyalar"

eskice

Beyit no: 916

"Zehī paẓiṣāh gör ki ol nāz ile
Kuln bisler ü **bunca** i'zāz ile"

bunca

Beyit no: 1020

"Sen uş 'özürsüz eylemezsin hüner
Ögünme eyi 'avratdan **aluca** er"

aluca

"Eski Türkçedeki -layu, -leyü ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki **-layın, -leyin** şekli de eşitlik hal eki gibi kullanılmaktadır. Ekin -ca, -ce ile birleşmesinden oluşan **-cılayın, -cileyin** şeklinin de eşitlik fonksiyonu görülür." (Öztürk, 2017: 66)

Beyit no: 345

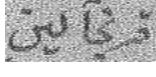
"Av avlamağa düriş **aşlanlayın**
Sökel dilgü bigi uzatma boyın"

aşlanlayın

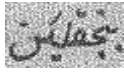
Beyit no: 358

"**Ƙarınçalayın** nice bir irkesin
Yiyigör anı yimedın seni sîn"

 karınçalayın

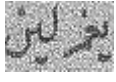
Beyit no: 416

"Eger incü olaydı yağın tolu
Olaydı **boncuqlayın** şer tolu"

 boncuqlayın

Beyit no: 427

"Elin çekmege 'aşqdan çäre yok
Yağarısa **yağmurlayın** taş u ok"

 yağmurlayın

Beyit no: 873

"Niçün suçluya uruvan had ahî
Çü suçluvan **ancılayın** ben daği"

 ancılayın

Beyit no: 901

"İki yüzlü mühre ki kavşurdu haq"
Ki bir mühre **sencileyin** düzdi baq"

 sencileyin

Vasıta hâli: "Eski Türkçeden bu yana gelen ve fiilin hangi vasıtayla yapıldığını bildiren durum eki +(I)n'dır." (Şahin, 2018: 52)

Beyit no: 112

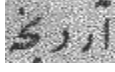
"Kişi olan âdem **açın** oldu çok
Ki miskinler aşıle olmadı tok"

açın

Beyit no: 154

"Ne eyelük tevaḳḳu' eder ol kişi
Ki **ardınca** ıarış ola yoldaşı"

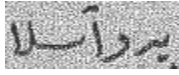

ardınca

Bu vasıta hali eki incelenen metinde yaygın kullanımlı bir ek değildir. Yalnızca iki örnek görülmüştür. Eski Anadolu Türkçesinde vasıta hali daha çok ile edatıyla **-la, -le, -ıla, -ile** şeklinde yapılmıştır.

Beyit no: 7

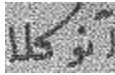
"Görür perde altında suçları bol
Girü 'afv **perdesile** örter ol"

perdesile

Beyit no: 38

"Kim **anuñla** unıdılmaz adı
Dün ü gün eger bilişi hem yadı"

anuñla

Beyit no: 48

"Şu **resmile** her kim ala oḳuya
Eli vermeye kim elinden ıoya"

resmile

Beyit no: 100

"**Ƙılıcıyla** ilgün ħarāba gider
Yoğ eyle ki miskīnler āh ider"

kılıcıyla

Beyit no: 112

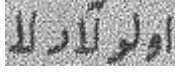
"Kişi olan ādem açın oldu çoğ
Ki miskinler **aşile** olmadı toğ

aşile

Beyit no: 162

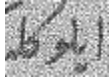
"**Ulularla** öküş irişmegil
Düşürürlerise olursın ħacīl"

ulularla

Beyit no: 218

"Çü zılm idesin sen gözetme anı
Ki **eylücke** kimse aña seni"

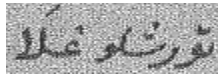
eylücke

Beyit no: 289

"Çü bir iş biter luğf u **hoşluğıla**
Ne ħacet kim ola **turuşluğıla**"

hoşluğıla,

turuşluğıla

Yön Gösterme hâli: Eski Anadolu Türkçesinde yön gösterme hal ekleri **-ra, -re, -ru, -rü, -aru, -erü'**dür.

Beyit no: 5

"Ne 'āsi olanları katı dutar
Ne suçını bilenler **girü** yiter"

girü

Beyit no: 7

"Görür perde altında suçları bol
Girü 'afv perdesile örter ol"

Beyit no: 160

"Budağ **üzre** dibin keserdi bir er
Çü bağ ıssı gördi idicek nazar"

üzre

Beyit no: 242

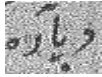
"Sen andañ olursañ savaş **içre** gür
Zebūna demeyem ki zaħmet degür"

içre

Beyit no: 514

"Kişi örs bigi katı ederse yüz
Depere çeküç zaħmını yir yavuz"

depere

3.1.2. İsim Yapma Ekleri

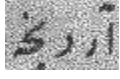
İsim yapma ekleri kısmında metinde karşılaşılan isimden isim ve fiilden isim yapma ekleri örnekleriyle birlikte beyitler halinde verilmiştir.

3.1.2.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

-ca / -ce

Beyit no: 154

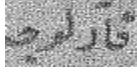
"Ne eyelük tevaqqu' eder ol kişi
Ki **ardınca** qarış ola yoldaşı"

ardınca

Beyit no: 526

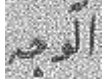
"Sen içürme **qarluca** şu yavuza
Ger içürsen ağutın yaz boza"

qarluca

Beyit no: 1020

"Sen uş 'özürsüz eylemezsin hüner
Öğünme eyi 'avratdan **aluca** er"

aluca

-cuk / -cük

Beyit no: 64

"Eger incü girmezse **yancuğa**
Heves eyler oğlan uşak **boncuğa**"

yancuğa,

boncuğa

Beyit no: 101

"**Azacuq** çıra bir tül 'avrat yaqar
Nice şehri ol yandurur yıkar"

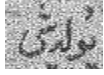
azacuq

-daş / -deş

Beyit no: 154

"Ne eyelük tevaqqu' eder ol kişi
Ki ardınca qarış ola **yoldaşı**"

yoldaşı

-gu / -gü

Beyit no: 571

"Silicek pası **gözüden** gide
Taşı kimse nite gözügü ide"

gözüden

-lu / -lü

Beyit no: 8

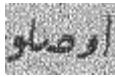
"Eger **şuçluya** qahr u hışm oladı
Kim anuñ elinden emān buladı"

şuçluya

Beyit no: 83

"Bilür **uşlu** kişi çoban uyısa
'Aceb mi varub kırt kıoyunı yise"

uşlu

Beyit no: 121

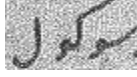
"Gerekmezse göñlüñ **sınıqlu** ola
Sınıqlu göñüller getürgil ele"

sınıqlu

Beyit no: 196

"Gerek kavmine şöyle şāh kīn duta
Ki **sevgülü** oğluna müşfik ata"

sevgülü

Beyit no: 347

"Çalab **yerlü** yirince kuvvet kodı
Karıncaya yükür çekürge budı"

yerlü

-rak / -rek

Beyit no: 1032

"Şuyı dökmek yigidi **ilkirek**
Çü dökdüñ sen imdi teyemmüm gerek"

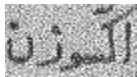

ilkirek

-suz / -süz

Beyit no: 45

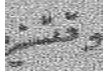
"Okıdumdı Ferheng-nāme sözün
Ki Sa'di düzüpdür anı **añsuzın**"

añsuzın

Beyit no: 190

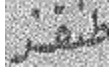
"Ey arpa eken **vaqıtsüz** yıl ayı
Ki vaqtinde biçmeyesin buğdayı"

vaqitsüz

Beyit no: 1021

"Ne didi ulular eşiden bilür
Ki da'vâ **tanuksuz** hacâlet olur"

tanuksuz

-duruk / -dürük

Beyit no: 577

"Elimdemise didi **boyunduruğ**
Ne yük dartdum ne oladum aruğ

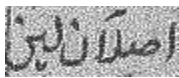

boyunduruğ

-layın / -leyin

Beyit no: 345

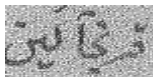
"Av avlamağa düriş **aşlanlayın**
Sökel dilgü bigi uzatma boyın"

aşlanlayın

Beyit no: 358

"**Ɔarınçalayın** nice bir irkesin
Yiyigör anı yimedini seni sîn"

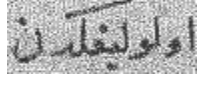

Ɔarınçalayın

-lık / -lik

Beyit no: 27

"Ne eksile **ululuĝuñdan** 'aceb
Sorarvan niceme degüldür edeb"

 ululuĝuñdan

Beyit no: 59

"Bilürem şu ĥaddüm yoĝıdı belı
Ki etdüm bu **küstaĥlıĝı** ben velı"

 küstaĥlıĝı

Beyit no: 432

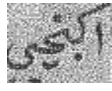
"Dilerdüm ki hiç **saĝlıĝum** olmaya
Ki olmasun ol ĥatuma gelmeye"

 saĝlıĝum

-cı / -ci

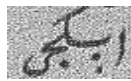
Beyit no: 93

"**Ekinci**yi ĥoŝ dutmaĝa key düriş
Ki göñli ĥoŝ işci çok işler iş"

 ekinci

Beyit no: 668

"Eger pāziŝāhdur eger **eskici**
Atar ŧan dokınsa aĥŝam ucı

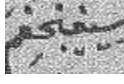
 eskici

3.1.2.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-cak / -cek

Beyit no: 1069

"Yol erenleri haqqıçün baña yol
Bulıvir **sıgıncağum** sensin ol"

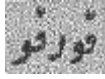

sıgıncağum

-u / -ü

Beyit no: 99

"Boyun vermeyen hâkimüñ **qorqusın**
Çü bilmeye **qorqu** nite qor hūsın"

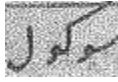

qorqu

-gu / -gü

Beyit no: 196

"Gerek qavmine şöyle şāh kīn duta
Ki **sevgülü** oğlına müşfik ata"

sevgülü

Beyit no: 429

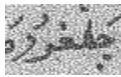
"Meger Merv şehrinde bir hoş tabīb
Varımış igen **görgülü** vü hoş habīb"

görgülü

Beyit no: 458

"Ne var añlamaz **çalğuda** bemm ü zīr
Quş ünin işitse iñiler faqīr"

çalğuda

-k

Beyit no: 28

"Ki bir niçe dervīşe çün oldı meyl
Ƙonuqluĝuña ger varalar tufeyl"

 Ƙonuqluĝuña

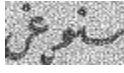
Beyit no: 56

"Ger **ayruksı** oldıysa ĥarf şavt
Az olmış ola ma'nîlü nesne fevt"

 ayruksı

Beyit no: 204

"Ki la'li şımağdur geñezlik cehl
Şınuĝı bütün etmek olmaya sehl"

 şınuĝı

Beyit no: 247

"Çü nākıs luţfile söz bula
Tekebbürligi daĝı **artuĝ** ola"

 artuĝ

Beyit no: 1021

"Ne didi ulular eşiden bilür
Ki da'vā **şanuksuz** ĥacālet olur"

 şanuksuz

-ıcı / -ici

Beyit no: 23

"Yol **izleyici** enbīyā severi
Emīn Cibrīlūñ incek yeri"

 izleyici

Beyit no: 185

"Meger kıuyıya düşdidi bir ´avān
Ki od **ölçericiydi** yil kıovan"

 ölçericiydi

Beyit no: 240

"Sen eyleme kem kişi cengine meyl
Ki kıatre şudan olur **aķıcı** seyl"

 aķıcı

-guç / -güç

Beyit no: 249

"Hem aldurmağıl **aldağuca** ayak
Emān vermegil iş üstine baķ"

 aldağuca

-n

Beyit no: 93

"**Ekinci**yi hoş dutmağa key düriş
Ki göñli hoş işci çok işler iş"

 ekinci

3.2. Fiil

3.2.1. Yapı Bakımından Fiiller

Eski Anadolu Türkçesinde fiiller yapım özellikleri açısından basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller olmak üzere üç grupta incelenir.

3.2.1.1. Basit Fiiller

Herhangi bir yapım eki almamış fiille basit fiil denir.

Beyit no: 567

"Eger t̄ali' uñ yār ise **yi** vü **iç**
Yalıncaqla **kesmeye** seni kılıç"

Beyit no: 715

"Yalıncaq kalup aqladı gām **yidi**
Bir uşlu kişi anı **gördi didi**"

3.2.1.2. Türemiş Fiiller

Yapım ekleriyle türetilen fiilerdir. Burada fiilden fiil ve isimden fiil yapma ekleriyle ilgili metinde geçen örnekler verilecektir.

Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-r / -ar / -er

Beyit no: 75

"Bu meydānda devlet topın urdı ol
Ki rāhat kişilere **degürdi** ol"

deg-ür-di

Beyit no: 86

"İgen halka hışm etme vü dutma kīn
Edersen **koparursın** özüñ kökin"

kop-ar-ur-sın

-dur / -dür

Beyit no: 65

"Kişi deste bağlar olur yoncadan
Elikdürmese gülden ü göncadan"

elik-dür-me-se

Beyit no: 101

"Azacuk çıra bir tül 'avrat yaçar
Nice şehri ol yandurur yıkar"

yan-dur-ur

Beyit no: 311

"Vücūduma **kon**durmamağa siñek
Çekerlerdi nice kişiler emek"

kon-dur-ma-ma-ğa

-t

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa kimse dil
Sözinüñ yolu bağlanur eyle bil"

uz-a-d-ur-sa

Beyit no: 21

"Bu azıtmaya ol gendüzin
Ki elden qomaya kılavuz izin"

az-it-ma-ya

-l

Beyit no: 20

"Şıgub kişi añlayınca sözi
Toğan biñ öñdin **dökilür** gözi"

dök-il-ür

Beyit no: 34

"Ne dilce olırısa ma'nıdür aşı
Ki anuñçün **konılur** bāb ü faşı"

ko-n-ıl-ur

Beyit no: 39

"Aña ölü diyen kişi yañılur
Ki sözi oqınur adı **añılur**"

añ-ıl-ur

Beyit no: 47

"Ki Bostān içinden erilmiş durur
Öküş hoş ögütler **verilmiş** durur"

ver-il-miş

-n

Beyit no: 4

"Boyun vermeyen pāzişahlar başı
Eşiginde **sürünmek** olur işi"

sür-ün-mek

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa kimse dil
Sözinüñ yolu **bağlanur** eyle bil"

bağ-la-n-ur

Beyit no: 34

"Ne dilce olırısa ma'nîdür aşl
Ki anuñçün **qonlur** bāb ü faşl"

qo-n-ıl-ur

Beyit no: 1069

"Yol erenleri haqqıçün baña yol
Bulıvir **sıgıncagum** sensin ol"

sıg-ın-cağ-um

-ş

Beyit no: 10

"Aña kibr ü benlik **yaraşur** 'azîm
Ki zâtı ganîdür mülki qadîm"

yara-ş-ur

Beyit no: 314

"**Erişdür** eyüye vü yavuzı nef
Ki bir hayr kesb eyler on şerri def"

er-iş-dür

İsimden Fiil Yapma Ekleri

-a / -e

Beyit no: 18

"**Uzadursa** rāz açmağa kimse dil
Sözünüñ yolu bağlanur eyle bil"

uz-a-dur-sa

Beyit no: 72

"El altında göynük **gözetgil** yetin
Ki devrân elidir saña üstün

göz-e-t-gil

-l

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm **dirilsün** deyü
Dağılmağičün hâtırundan kayu"

diri-l-sün

-la / -le

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa kimse dil
Sözünüñ yolu **bağlanur** eyle bil"

bağ-la-n-ur

Beyit no: 23

"Yol **izleyici** enbīyā severi
Emīn Cibrilüñ incek yeri"

iz-le-yi-ci

Beyit no: 49

"Bu endişeye gönlümü **bağladum**
Olasını **oranladum** vü **çağladum**"

bağ-la-du-m, oran-la-du-m, çağ-la-du-m

-rga / -rge

Beyit no: 128

"Yükün gözedür kârbân key ağır
Esirgemez olursa elini yağır"

es-irge-mez

-kır / -kir

Beyit no: 1047

"Ne var āhdan olsa gözügü tebāh
Göñül gözgüsü **balķır** idicek āh"

bal-ķır

3.2.1.3. Birleşik Fiiller

İsimler yardımcı fiillerle fiiller ise tasvir fiili ile bir araya gelip birleşik fiil grupları oluştururlar.

Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller

Eski Anadolu Türkçesinde yaygın kullanılan yardımcı fiillere **it-, ol-, eyle-, kıl-, bul-, bulun-, dut-, gör-, var-, vir-, tur-, ur-** gibi örnekler verilebilir.

it- / et-

Beyit no: 1

"Derem adın anuñ ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden **itdi revān**"

revān it- (akıcı etti, su gibi akıp giden güzel söz)

Beyit no: 6

"Yavuz işüñe kaçırısıa ne var
Çü **terk idesen** mâcerāyı savar"

terk it-

Beyit no: 25

"Ne hoş tıfl oķımadan şarf naħv
Niçe milletüñ' ilmini **etdi maħv**"

maħv et-

Beyit no: 36

"Olar kim cihāndan **sefer etdiler**
Cihānda sözi qodılar girdiler"

sefer et-

Beyit no: 107

"Sen ol **zulum eden** 'āmile eyle zulum
Ki 'adle berāber olur eyle zulum"

zulum et- (eziyet, işkence etmek)

Beyit no: 172

"Benüm ile felek **itdi ittifaq**
Baña dönmişidi temāmet 'irāq"

ittifaq it- (söz birliği, anlaşmak)

ol-

Beyit no: 3

"Azīz ol durur qapusın her ki qor
Ne qapuya vardısa **oldı qor**"

qor ol- (kıymetsiz)

Beyit no: 26

"Nite tuta 'işyān obasında ev
Şu kim sen aña **olasın pīş-rev**"

pīş-rev ol- (öncü olmak)

Beyit no: 28

"Ki bir niçe dervīşe çün **oldı meyl**
Qonukluđuña ger varalar tufeyl"

meyl ol-

Beyit no: 94

"Göñül aña dutğıl ü niyyetlerüñ
Ki **āsūde ola** ra'iyetlerüñ"

āsūde ol- (rahat, huzur içinde olmak)

eyle-

Beyit no: 9

"Ġanīdür t̄ā' atden igen beri
Ne var **t̄ā'at eylerse** ins ü perī"

t̄ā'at eyle- (ibadet, itaat etmek)

Beyit no: 52

"Çü fikrüm tamarında kan etdi cuş
Temām eyledüm Tengri fazlında uş"

temām eyle-

Beyit no: 87

"Bildün sen ey Sa' dī sözüñde uş
Elüñde kılıç var ü **feth eyle** hoş"

feth eyle-

Beyit no: 107

"Sen ol zulm eden'ām ile eyle zulm
Ki 'adle berāber olur **eyle zulm**"

zulm eyle-

kıl-

Beyit no: 332

"Tağılmış göñülleri sen **cem' kıl**
Ki cem'iyetüñden üzölmeye kıl"

cem' kıl- (toplamak)

bul-

Beyit no: 8

"Eger suçluya kahr u hısm oladı
Kim anuñ elinden **emān buladı**"

emān bul- (yardım, af bulmak)

dut-

Beyit no: 41

"Velī ki ne söz şol ki cāndan biter
İşiden kişi andan **ögüt dutar**"

ögüt dut-

Beyit no: 93

"Ekinciye **hoş dutmağa** key düriş
Ki gönli hoş işci çok işler iş"

hoş dut-

gör-

Beyit no: 488

"Çü kendüzini bakuben **gördi hor**
Şadef perveriş virdi haq nite qor"

hor gör- (kıymetsiz görmek)

ur-

Beyit no: 11

"Kimüñ başına **tāc urur** bahtdan
Kimini toprağa birağur tahtdan"

Tasvir Fiilleriyle Yapılan Birleşik Fiiller

"Bir fiil ile hareketi süreklilik, tezlik, yaklaşma ve yeterlik açısından tasvir eden bir tasvir fiilinin oluşturduğu birleşik fiil gruplarıdır. Tasvir fiilleri asıl fiile **a-, e-, ı-, i-, u-, ü-** zarf-fiil ekiyle bağlanır." (Öztürk, 2017: 72)

Sürerlik fiili: Fiilin hareketinin sürekli olduğunu bildiren, tasvir eden fiillerdir. Eski Anadolu Türkçesinde süreklilik bildiren tasvir fiilleri **dur-, gel-, gör-, ko-, yoru-, yat-'**dır.

Beyit no: 46

"Ögüme **düşegeldi** didüm hele
Nola bu daği Türkīye ger gele"

düş-e gel-

Beyit no: 227

"Tayanma ululığa yañılma yol
Ki senlü vü sensüz **olugeldi** ol"

ol-u gel-

Beyit no: 359

"Öküş guşsa yi çevürme yüzi
Apılayagör bir kişičün yüzi"

apıla-(y)a gör-

Beyit no: 369

"Diken kökini **koparıgör** duriş
Ol ağacı besle ki vire yemiş"

kopar-ı gör-

Beyit no: 499

"Yazuqlu ki **korqadurur** Tengriden
Yigire kim yā zerq ü sālūsden"

ķorķ-a dur-

Beyit no: 910

"Gerek göz baķa Tengri şun'ın göre
Degül dost 'aybın **gözedüdura**"

gözed-ü- dur-

Yeterlik fiili: Yeterlik fiili **bil-** tasvir fiiliyle meydana gelir.

Beyit no: 82

"Melik 'ışret eylerse dünin günin
Nite **işidibile** dervīş ünin"

işid-i bil-

Beyit no: 287

"Kayurmaz mı ki kendü dutsaķ ola
Şu kim dutsaģa güç **degüribile**"

degür-i bil-

Beyit no: 493

"Tonın arı dutan içini pelīz
Nite uçmaģa **dutable** ümiz"

dut-a bil-

Beyit no: 508

"Çü şāh münker işlere ura ķadem
Kim **urubile** emr-i ma'rūfa dem"

ur-u bil-

Tezlik fiili: Tezlik bildiren tasvir fiili **vir-** fiilidir.

Beyit no: 197

"Gehī dōke **gōsterivire** işin
Ki oḥşayuban sile göz yaşın"

gōster-i vir-

Yaklaşma fiili: Yaklaşma bildiren tasvir fiili **yaz-** fiilidir.

İncelenen tez metninde yaklaşma fiili yaz-'ın kullanımına rastlanamamıştır.

Kalıplaşmış (Deyimleşmiş) Bireşik Fiiller

Bir isimle bir fiilin bir araya gelerek oluşturduğu anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş birleşik yapılardır.

Beyit no: 18

"**Uzadursa** rāz açmağa kimse **dil**
Sözünüñ yolu bağlanur eyle bil"

dil uzatmak

Beyit no: 292

"Çü düşmen düzer tatlu sözi ey yār
İnanma ki **ağuyı bala karar**"

aguyu bala karmak

Beyit no: 340

"Nite pars ol kişiye **diş biler**
Ki bir iki gün peynirini yalar"

diş bilemek

Beyit no: 540

"Aşahlık edegör **ögüñi dir**
Aşah budaguñ yemişin kimse yir"

ögünü dermek (aklını başına toplamak)

3.2.2. Ek Fiil

Türkçede ek fiil **i-** fiilidir. Bu cevherî fiil Eski Türkçedeki **er-** fiilinden (er- > ir- > i) gelmiştir. Tek başına bir anlam ifade etmez. Ek fiilin iki görevi vardır: İsimlere eklenerek fiil gibi çekime girmelerini, fiillere eklenerek fiillerin birleşik çekim yapmalarını sağlar. Ek fiilin isimlerle çekimi geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kiplerinde mümkün olmaktadır. İsim çekimde bazı şahıslar yaygın kullanılırken bazılarında çok az rastlanmaktadır.

3.2.2.1. Geniş Zaman Çekimi (Bildirme Çekimi)

"Eski Anadolu Türkçesinde bildirme çekiminde kullanılan ekler 1. ve 2. şahıslarda zamir kökenli şahıs eklerinden 3. şahısta tur- fiilinden meydana gelir. Bu ekler ek fiil, geniş zaman kip eki ve şahıs ekinin görevini birlikte yaparlar." (Öztürk, 2017: 73)

Beyit no: 2

"Düşenler elin dutmağ **işidür**
Keremden hatâ 'övrini işidür"

iş-i-dür

Beyit no: 3

"Azîz **ol durur** kapusın her ki qor
Ne kapuyavardısa oldu qor"

ol-durur

Beyit no: 9

"Ġanîdür tã'atden igen beri
Ne var tã'at eylerse ins ü perî"

ġanî-dür

Beyit no: 24

"Zihî Mûsî kim 'arş anuñ **tûridur**
Kamu nûrlar pertevî **nûridur**"

ṭūr-1-dur, nūr-1-dur

Beyit no: 77

"Anuñçün düriş kim senüñle ƙala
Şoñuñda **ƙalandur** vebāl ü belā"

ƙalan-dur

Beyit no: 640

"Çü kimse ƙamā' her ƙişiden azar
Ƙuluñvan diyü kime biti yazar"

ƙul-uñ-van

Beyit no: 873

"Niçün suçluya uruvan ƙad aħī
Çü **suçluvan** ancılaym ben daħi"

suçlu-van

Beyit no: 1067

"Bilürsüñ ki miskīn ü **bīçārevüz**
Zebün küşte-i nefis-i **emmārevüz**"

bīçāre-vüz, emmāre-vüz

Örneklerde de görüldüğü gibi 3. şahıs çekimi oldukça yaygındır. 1. şahısla ilgili de örnekler vardır. Ancak diğer şahıslarla ilgili çekime rastlanamamıştır.

3.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Ek fiilin, görülen geçmiş zaman eki (-dı, -di, -du, -dü) ve şahıs eklerini almasıyla yapılır.

Beyit no: 50

"Niceme ki ƙaħır **degülidi** cem'
İçmedi atdı udı nite ki şem'"

degül-i-di

Beyit no: 59

"Bilürem şu haddüm **yoğıdı** belī
Ki etdüm bu küstaḥlığı ben velī"

yoğ-ı-dı

Beyit no: 171

"Benüm **varıdı** fer fermān-dihi
Başumda idi tāc-ı şāhenşehi"

var-ı-dı

Beyit no: 185

"Meger kuyıya düşdidi bir 'avān
Ki od **ölçericiydi** yil kıovan"

ölçerici-(y)di

3.2.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman eki (-mış, -miş) ve şahıs eklerini almasıyla yapılır.

Beyit no: 158

"Pes ol **burçimiş** pazişah pāsbān
Ra'ıyyet kıoyun aña sultān çobān"

burç-i-miş

Beyit no: 429

"Meger Merv şehrinde bir hoş ṭabīb
Varımış igen görgülü vü hoş ḥabīb"

var-ı-mış

3.2.2.4. Şart Çekimi

Ek fiilin şart kipi eki (-sa, -se) ve şahıs eklerini almasıyla yapılır.

Beyit no: 141

"Sa'âdet sarâyında **varısa** er
Bu bir harf Sa'dî sözinden yiter"

var-ı-sa

Beyit no: 174

"Kulağdan çıkar panbukı ey yigit
Diri-iseñ ölüden öğüt işit"

diri-i-señ

Beyit no: 198

"Ger **ımışağ-ısañ** düşmen igen kıyar
Kağıgan-ısañ halk senden toyar"

ımışağ-ı-sañ, kağıgan-ı-sañ

Beyit no: 320

"Kimüñ himmeti **yüce-ise** hele
Murâdı az ola ki girmez ele"

yüce-i-se

3.2.3. Fiilimsiler

3.2.3.1. İsim-fiiller

Eski Anadolu Tükçesinde isim-fiil ekleri standart Türkiye Türkçesindeki kullanıma benzerdir.

-ma / -me

Beyit no: 25

"Ne hoş tıfl **oqımadan** şarf nahv
Niçe milletüñ'ilmını etdi maḥv"

oqı-ma-dan

-mak / -mek

Beyit no: 2

"Düşenler elin **dutmaq** işidür
Keremden ḥatā 'özrını işidür"

dut-maq

Beyit no: 180

"Şol ādem ki **yimek uyımaq** kovar
Çü ol ādemī vü çü ḥayvān ṭavar"

yi-mek, uyı-maq

Beyit no: 4

"Boyun vermeyen pāzişahlar başı
Eşiğinde **sürünmek** olur işi"

sürü-n-mek

Beyit no: 40

"Alā külli ḥāl anı **bilmek** gerek
Ki söz ḳalsa maldan durur yigrek"

bil-mek

Beyit no: 67

"Baña ṭanz edüp kesmesin kimse yol
Bayıḳ bunı **düzmekde** maḳsüdum ol"

düz-mek-de

-ş / -ış / -iş

Beyit no: 38

"Kim anuñla unıdılmaz adı
Dün ü gün eger **bilişi** hem yādı"

bil-iş-i

3.2.3.2. Sıfat-fıiller

-duk / -dük

Beyit no: 54

"Göresin ki eyle midür **didügüm**
Belüre ne deñlü emek **yidügüm**"

di-düg-üm, yi-düg-üm

Beyit no: 88

"Çü söz haq ola **didügüñ** yigrek
Ki haq söze nāhaq ne reşvet gerek"

di-düg-üñ

Beyit no: 140

"Kavī **olduğuñ** demde sağ ü esen
Za'ıfūñ yükin götür ol demde sen"

ol-duğ-uñ

-miş / -miş

Beyit no: 224

"Yol **ezmişe** key yürürsin diyen
Cefā idicidür degül gam yiyen"

ez-miş-e

Beyit no: 332

"**Ṭağılmıř** gönülleri sen cem' kıł
Ki cem'iyetüñden üzölmeye kıł"

tağıl-mış

-an / -en

Beyit no: 2

"**Düşenler** elin dutmaq işidür
Keremden ĥatâ 'özrini işidür"

düş-en-ler

Beyit no: 4

"Boyun **vermeyen** pâzişahlar başı
Eşiginde sürünmek olur işi"

ver-me-(y)-en

Beyit no: 5

"Ne 'āřī **olanlar** ĥatı dutar
Ne suçın **bilenler** girü yiter"

ol-an-lar, bil-en-ler

Beyit no: 31

"Söz **añlayanuñdur** ĥatında 'azīz
Bu ma'nīyi key bilür ehl-i temīz"

añla-(y)-an-uñ-dur

Beyit no: 39

"Aña ölü **diyen** kişi yañılur
Ki sözi oqımur adı añılur"

di-(y)-en

-acak / -ecek

Beyit no: 23

"Yol izleyici enbîyâ severi
Emîn Cibrîlüñ **inecek** yeri"

in-ecek

Beyit no: 85

"Ra'iyet ağaç kökdür şâh şâh
Kök **olmayacak** şâh olur tebâh"

ol-ma-(y)-acak

Beyit no: 255

"Çalışda gözetgil **kaçacak** yeri
Ne bilme ki yarar nolısar çeri"

kaç-acak

-ası / -esi

Beyit no: 49

"Bu endîşeye göñlümi bağladum
Olasını oranladum vü çağladum"

ol-ası-nı

3.2.3.3. Zarf-fiiller

-dukda / -dükde

Beyit no: 206

"Yakın şaştuñ içinde **oldukda** gez
Yoğ oldum ki tıdudurup atıcağız"

ol-duk-da

Beyit no: 750

"İkisi barışur **şavulduğ**da şer
Velî ol ara yerde oda düşer"

şav-ul-duğ-da

-ı / -i / -u / -ü

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün **deyü**
Dağılmağičün hâtırumdan kayu"

de-(y)-ü

Beyit no: 460

"Delü bigi **ağlayı** dönerler
İñileyüp ağarlar inerler"

ağla-(y)-ı

-ıcak / -icek / -ıcagız / -icegiz

Beyit no: 118

"Sen eyle uyu **yatıcağ** bir yere
Ki mazlûm üni kulağuña gire"

yat-ıcağ

Beyit no: 275

"Şol atlu ki kaçar **göric**ek çeri
Degül kendüyi kırkıdur çoğları"

gör-icek

Beyit no: 307

"Yetimi **göric**ek yere depmegil
Aña qarşu oğlancuğñ öpmegil"

gör-icek

Beyit no: 538

"Çü zerre iken ħor miskīn düşer
Güneş **toğıcaq** başı gökden aşar"

toğ-ıcaq

-ınca / -ince / -ıncak / -incek

Beyit no: 20

"Şıgub kişi **añlayınca** sözi
Toğan biñ öñdin dökilür gözi"

añla-(y)-ınca

Beyit no: 145

"Göñüller dirilürse yigdür ki genc
Ĥazīne boş olsun **tolınca** ilenç"

tol-ınca

Beyit no: 236

"**Belürince** tedbīrle işe uç
Müdāra yig andan ki savaş u güç"

belür-ince

-ken / -iken

Beyit no: 43

"**Otururiken** bir gün evümde ben
Hem igen melül idüm ol demde ben"

otur-ur-i-ken

Beyit no: 130

"Olur pāzişahlar yüregi delük
Diken **dartariken** düşerse gülüñ"

dart-ar-i-ken

Beyit no: 433

"Kişi tohm **ekerken** uşansa ne var
Yatur diñlenür hırmeni çün şavar"

ek-er-ken

Beyit no: 474

"Bilür misin ayruksı olur ħali
Niçün raqş **ururken** şalarlar qolı"

ur-ur-ken

-up / -üp / (nadir olarak -ıp / -ip)

Beyit no: 19

"Çü senüñ ola maħremüñ bile rāz
Dönüp rāzı dimez ne çoğ u ne az"

dön-üp

Beyit no: 32

"Ki söz yüce göklerden inmiş durur
Göñülde **geçüp** dilde dinmiş durur"

geç-üp

Beyit no: 60

"Sa'ādet degül mi ki **dutup** boym
Sözi düze Mes'ūd Sa'dileyin"

dut-up

Beyit no: 76

"İşe ol gelür kim **alup** gitdiler
Nekim irküben **qodılar nitdiler**"

al-up

Beyit no: 729

"İşitdüm ki bir şofi hoş oldı
Bir oğlanile lağ **edib** güldi"

ed-ib

-uban / -üben

Beyit no: 62

"Taṭārī at erişemez tāziye
Şoyınca yiler **düşüben** yazıya"

düş-üben

Beyit no: 76

"İşe ol gelür kim alup gitdiler
Nekim **irküben** qodılar nitdiler"

irk-üben

Beyit no: 125

"Melik taht üstinde ger hoş uyır
Nite dinç **oluban** uyıya faqır"

ol-uban

Beyit no: 197

"Gehī döke gösterivire işin
Ki **oḥşayuban** sile göz yaşın"

oḥşa-(y)-uban

3.2.4. Fiil Çekimi

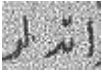
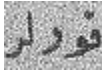
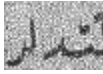
3.2.4.1. Kip Ekleri

Bildirme Kipleri

Görülen geçmiş zaman: Eski Anadolu Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki **-dı, -di, -du, -dü** ekleridir. 1. ve 2. şahıslarda yuvarlak, 3. şahıslarda düzdür.

Beyit no: 36

"Olar ki cihāndan sefer **etdiler**
Cihānda sözi **ƣodılar gitdiler**"

 et-di-ler, ƣo-dı-lar, git-di-ler

Beyit no: 49

"Bu endişeye gönlümi **bağladum**
Olasını **oranladum vü çağladum**"

 bağ-la-du-m, oran-la-du-m, çağ-la-du-m

Beyit no: 74 (Bu beyitte zaman ekinin ünlüsü "verdi" kelimesinde üçüncü şahıs çekimi olduğu için ye (ي) ile yazılmıştır.)

"Şoñ uci **eŝitdũñ** ki **verdi** yile
Ne bahtlu ol kim bu sırrı bile"

 eşit-dũ-ñ, ver-di

Beyit no: 76

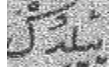
"İşe ol gelür kim alup **gtdiler**
Ne kim irküben **ƣodılar nitdiler**"

git-di-ler, ƣo-dı-lar, n'-it-di-ler

Beyit no: 87 (Bu beyit harekeli yazıldığı için ikinci şahıs çekimi olduğundan zaman eki ötre ile yuvarlak şekilde yazılmıştır.)

"**Bildüñ** sen ey Sa'dî sözüñde uş
Elüñde kılıç var ü feth eyle hoş"

bil-dü-ñ

Beyit no: 116

"Cihānı biz erlikle dutmuşuz
Sine **iltemedük** koyub gitmişüz"

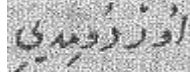
ilte-me-dü-k

Beyit no: 473 (Bu beyit harekeli yazıldığı için zaman ekinin ünlüleri belirtilmiştir.)

"**Didi** düdüge ben od **urdumidi**
Bu kez uş düdük **urđı** baña odı"

di-di,

ur-du-m-i-di,

ur-dı

Öğrenilen geçmiş zaman: Eski Anadolu Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki
-miş, -miş ekleridir. Ekin ünlüsü düzdür.

Beyit no: 116

"Cihānı biz erlikle **dutmuşuz**
Sine iltemedük koyub **gitmişüz**"

dut-mış-uz,

git-mış-üz

Beyit no: 117

"**Eşitmemişüz** yoksuluñ āhını
Ererdük göge qasr dergāhını"

eşit-me-miş-üz

Beyit no: 172

"Benüm ile felek itdi ittifāk
Baña **dönmişidi** temāmet 'ırāk"

 dön-miş-i-di

Beyit no: 877

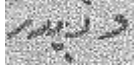
"Çü ben zāhiri zühdle **düzmişem**
Saña ne eger bātınım **bozmışam**"

 düz-miş-e-m, boz-mış-a-m

Timurtaş (2012: 122), öğrenilen geçmiş zaman kipinde özellikle 3. şahısta -up, -üp ekinin -mış, -miş ekinin görevini yapacak şekilde kullanılmasından söz eder. Bu zarf-fiil ekinin üzerine bildirme ve kesinlik anlamı veren -dur, -dür, -durur eklerinin getirilmesiyle -**updur**, / -**üpdür**, -**updurur** ekleri ortaya çıkmıştır.

Beyit no: 45

"Okıdumdı Ferheng-nāme sözin
Ki Sa 'dī **düzüpdür** anı añsuzın"

 düz-üp-dür

Beyit no: 70

"Olardan ki sürdi cihānda murād
Hikāyet **çalupdur** dağı bir gey ad"

 çal-up-dur

Beyit no: 409

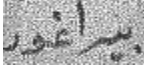
"Yavu **varmayupdur** yüzün gizler
Yavu varmışınun izin izler"

 var-ma-(y)-up-dur

Geniş zaman: Eski Anadolu Türkçesinde geniş zaman eki **-r**, **-ar**, **-er**'dir. Olumsuzluk çekimi **-maz**, **-mez** ekleriyle yapılır.

Beyit no: 11(Ekin yardımcı ünlüsü (u,ü) "bırağur" kelimesinde gösterilmiştir.)

"Kimüñ başına tãc **urur** bahtdan
Kimini toprağa **bırağur** tahtdan"

 ur-(u)r, birağ-(u)r

Beyit no: 12

"Haliline odı gülistân **eder**
Bir niceye tırı suyı kıan **eder**"

 ed-er

Beyit no: 19

"Çü senüñ ola maħremüñ bile rãz
Dönüp rãzı **dimez** ne çoğı ne az"

 di-mez

Beyit no: 27

"Ne eksile ululuğundan 'aceb
Sorarvan niceme degüldür edeb"

 sor-ar-van

Beyit no: 38

"Kim anuñla **unıdılmaz** adı
Dün ü gün eger bilişi hem yādı"

unıd-ıl-maz

Beyit no: 41

"Velī ki ne söz şol ki cãndan **biter**
İşiden kişi andan öğüt **dutar**"

bit-er, dut-ar

Beyit no: 86

"İgen h alka hışm etme v  dutma kin
Ederseñ  oparursın sözün k kin"

ed-er-se-ñ,  op-ar-(u)r-sın

Beyit no: 225

"Dimezse kişi 'aybuñı y ziñe
Şanursın hüner anı kend ziñe"

di-mez-se, şan-(u)r-sın

Beyit no: 865 (Bu beyitte geniş zamanın olumsuzu **-mas** şeklinde sin harfiyle yazılarak yapılmıştır.)

"Kişi h lk elinden  u  urtılamas
Olur dutsağ n çaresi şabr pes"

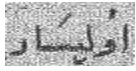

 urtıl-a-mas

Gelecek zaman: Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki **-isar, -iser**'dir. Bugünkü gelecek zaman eki **-ecek, -ecek** Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde daha çok sıfat-fiil eki olarak kullanılmıştır.

Beyit no: 91

"Ne geñlik **olısar** ol ilde ey y r
Ki ş hdan ola yoħşuluñ göñli řar"

ol-ısar

Beyit no: 255

" alışda gözetgil kaçacak yeri
Ne bilme ki yarar **nolısar**  eri"

 n'-ol-ısar

Beyit no: 362

"Gül ağacını yakma çün ola güz
Ki hoş **gösteriser** yarın saña yüz"

 göster-iser

Beyit no: 384

"Çü ibliden **gelmeyiser** sücüd
Yavuz kişiden gelmez eylük ü ud"

 gel-me-(y)iser

Şimdiki zaman: "Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zaman için kullanılan müstakil bir ek yoktur. Türkiye Türkçesinde kullanılan şimdiki zaman eki o dönemde şimdiki zaman eki olarak kullanılmamaktaydı." (Şahin, 2018: 65)

Tasarlama Kipleri

İstek kipi: Eski Anadolu Türkçesinde istek kipi eki **-a, -e'**dir.

Beyit no: 54

"**Göresin** ki eyle midür didüğüm
Belüre ne deñlü emek yidüğüm"

 gör-e-sin, belür-e

Beyit no: 80

"Ki yoksulu gözetmek olsun işüñ
Yoğ ol kim **gözedesin** āsāyişüñ"

 gözed-e-sin

Beyit no: 194

"Güce görme zulmüñ belürür ucu
Ki düşmenleri **şınayasın** güci"

şına-(y)a-sın

Beyit no: 645

"İçem sirkemi bil sözüm gavırını
Ki helvâcınıñ **çekmeyem** cevriñi"

iç-e-m,

çek-me-(y)e-m

Beyit no: 1038

"Şu bulmuşiken yu atıñuñ tozın
Ki ırmağ yolın **dutalar** añsuzın"

dut-a-lar

Şart kipi: Eski Anadolu Türkçesinde şart kipi eki **-sa, -se**'dir.

Beyit no: 40

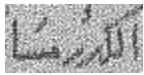
"Alā külli hāl anı bilmek gerek
Ki söz **qalsa** maldan durur yigrek"

qal-sa

Beyit no: 65

"Kişi deste bağlar olur yoncadan
Elikdürmese gülden ü goncadan"

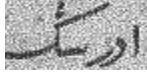

elikdür-me-se

Beyit no: 86

"İgen halka hışm etme vü dutma kin

Ederseñ kıparursın sözüñ kökin"

ed-er-se-ñ

Beyit no: 89

"Ėaraż kı ne **bilürseñ** eylegil
Tama' kes ne **dilerseñ** söylegil"

bil-(ü)r-se-ñ, dile-r-se-ñ

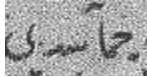
Beyit no: 616

"Diken ötrü gezme bir yaña
Ki **yuvalansa** taş ot yapışmaz aña"

yuvalan-sa

Beyit no: 933

"Ne añladuñ yokuşı inişi
Bu kıpuyı **açmasaydı** ey kışi"

aç-ma-sa-ydı

Gereklilik kipi: "Eski Anadolu Türkçesinde bu kip için kullanılan özel bir ekmevcut değildir. **-A** istek eki ve **-SA** gerek birleşik yapısı bu dönemde gereklilik kipini anlatmak üzere kullanılan ek ve yapılarıdır." (Şahin, 2015: 67)

Bu kipiñ örneğine metnimizde rastlanamamıştır.

Emir kipi: Emir kipi çekiminde her şahısta farklı ekler görülebilmektedir.

Beyit no: 89

"Ėaraż kı ne bilürseñ **eylegil**
Tama' kes ne dilerseñ **söylegil**"

Emir 2. teklik şahıs: eyle-gil, söyle-gil

Beyit no: 94

"Göñül aña **duḡıl** ü niyetlerüñ
Ki âsüde ola ra'iyetlerüñ"

Emir 2. teklik şahıs: dut-ğıl

Beyit no: 324

"**Sıñarla-ḡıl** kuluñı gāh gāh
Şāyet gün ola kim ola pāzişāh"

Emir 2. teklik şahıs: sıñarla-ma-ğıl

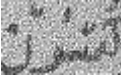
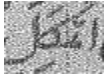
Beyit no: 638

"İç ırmağ suyunı belā **çekmegil**
Yüzüñ suyunı karşıcün **dökmegil**"

Emir 2. teklik şahıs: çek-me-gil, dök-me-gil

Beyit no: 799

"**Ḳo** ḡitsün heves **etmegil** ol güli
Ki her tañlacağ ola bir bülbüli"

Emir 2. ve 3. teklik şahıslar: Ḳo, git-sün, et-me-gil

Beyit no: 1038

"Şu bulmuşiken **yu** atuñuñ tozın
Ki ırmağ yolın dutalar añsuzın"

Emir 2. teklik şahıs: yu

3.2.4.2. Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri: İyelik eki kökenli bu ekler görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır.

teklik 1. şahıs: -m

Beyit no: 45

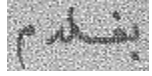
"**Okıdumdı** Ferheng-nāme sözin
Ki Sa 'dī düzüpdür anı aınsuzın"

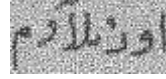
oqı-du-m-dı

Beyit no: 49

"Bu endişeye gönlümi **bağladum**
Olasını **oranladum** vü **çağladum**"

bağla-du-m,

oran-la-du-m,

çağla-du-m

Beyit no: 473

"Didi düdüge ben od **urdumidi**
Bu kez uş düdük urdu baña odı"

İncelenen metinde teklik birinci şahısta şart çekimine rastlanmamıştır.

teklik 2. şahıs: -ñ

Beyit no: 53

"Ey söz bilen **inanmazısañ** sına
Muqābil getir anı taçcasına"

inan-maz-i-sa-ñ

Beyit no: 74

"Ŗoñ uci **eŝitdüñ** ki verdi yile
Ne bahtlı ol kim bu sırrı bile"

eşit-dü-ñ

Beyit no: 87

"**Bildüñ** sen ey Sa 'dī sözüñde uş

Elünde kılıç var ü feth eyle hoş"

Beyit no: 174

"Kulağdan çıkar panbukı ey yigit
Diri-iseñ ölüden ögüt işit"

teklik 3. şahıs: ø

Beyit no: 466

"Sehergâh yolından **tağılursa** gül
Revâdur velî odun eyle degül"

tağıl-(u)r-sa

Beyit no: 744

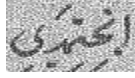
"Bir oğ **atdı** kimse vü **düşdi** yire
Vücūdumı **incitmedi** iy sire"

at-di,

düş-di,

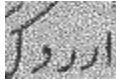

incit-me-di

cokluk 1. şahıs: -k

Beyit no: 117

"Eşitmemişüz yoğsuluñ âhını
Ererdük göge kaçır dergâhını"

er-er-dü-k

cokluk 2. şahıs: -ñuz, -ñüz

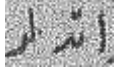
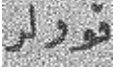
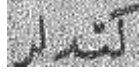
Bu ekin örneğine metinde rastlanmamıştır.

cokluk 3. şahıs: -lar(dur), -ler(dür)

Beyit no: 36

"Olar kim cihândan sefer **etdiler**

Cihānda sözi **qodılar gtdiler**"

 et-di-ler, qo-di-lar, git-di-ler

Beyit no: 76

"İşe ol gelür kim alup **gtdiler**
Ne kim irküben **qodılar nitdiler**"

Zamir kökenli şahıs ekleri: Şahıs zamiri kökenli bu ekler öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve istek kiplerinin çekimlerinde kullanılır.

teklik 1. şahıs: -am, -em, -van, -ven, -vanın, -venin, -ın, -in

Beyit no: 1

"*Derem* ādın anuñ ki yaratdı can
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

 de-r-em

Beyit no: 27

"Ne eksileululuğuñdan ‘aceb
Şorarvan niceme degüldür edeb"

 şor-ar-van

Beyit no: 59

"**Bilürem** şu haddüm yoğıdı belī
Ki etdüm bu küstaḥlığı ben velī"

 bil-(ü)r-em

Beyit no: 245

"Temāmet cihān mülki degmez aña
Ki bıraқан ṭamā yire **dirven** saña"

di-r-ven

Beyit no: 883

"Hemîn 'illet oldur **bilürven** sözün
Hased çıkarur añlamaklık gözün"

bil-(ü)r-ven

Beyit no: 998

"Çü dün geçdi vü gelmişdür yarın
Hesâb işbu demden adın uş **derin**"

de-r-in

teklik 2. şahıs: -sın, -sin

Beyit no: 26

"Nite tuta 'işyân obasında ev
Şu kim sen aña **olasın** pîş-rev"

ol-a-sın

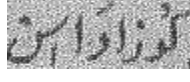
Beyit no: 54

"**Göresin** ki eyle midür didüğüm
Belüre ne deñlü emek yidüğüm"

gör-e-sin

Beyit no: 80

"Ki yoksulı gözetmek olsun işüñ
Yoğ ol kim **gözedesin** āsāyişüñ"

 gözed-e-sin

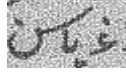
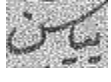
Beyit no: 86

"İgen halka hışm etme vü dutma kin
Ederseñ **qoparursın** sözüñ kökin"

 qop-ar-(u)r-sın

Beyit no: 318

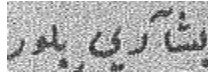
"Ne lāzım açıb **uğrayasın** güce
Ki kendüzin irküb **yiyesin** gice"

 uğra-(y)a-sın, yi-(y)e-sin

teklik 3. şahıs: ø

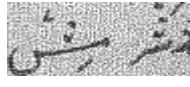
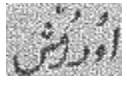
Beyit no: 164

"Kişi kim **ola** 'ākıl ü nik-baht
Başarıbilür 'aқılla tāc ü taht"

 ol-a, başar-ı-bil-(ü)r

Beyit no: 471

"Atası kaçıyup **düşürmiş** oda
Düdüğini anuñ **ururmuş** uda"

 düş-(ü)r-miş, ur-(u)r-miş

çokluk 1. şahıs: -uz, -üz, -vuz, -vüz

Beyit no: 116

"Cihānı biz erlikle **dutmuşuz**
Sine iltemedük koyub **gıtmişüz**"

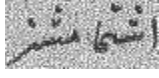
dut-miş-uz,

git-miş-üz

Beyit no: 117

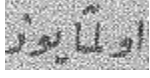
"Eşitmemişüz yoksuluñ āhını
Ererdük göge kaçır dergāhını"

eşit-me-miş-üz

Beyit no: 1011

"Biz olmayavuz bağ u güller vire
Otura kamu dostlar bir yire"

ol-ma-(y)a-vuz

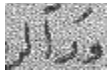
cokluk 2. şahıs: -sız, -siz

Bu ekin örneğine metinde rastanmamıştır.

cokluk 3. şahıs: -lar(dur), -ler(dür)

Beyit no: 28

"Ki bir niçe dervīşe çün oldı meyl
Konuqluğuna ger varalar tufeyl"

var-a-lar

Beyit no: 162

"Ulularla öküş irişmegil
Düşürler-ise olursın hacīl"

düş-ür-(ü)r-ler

Emir kipinde kullanılan şahıs ekleri

teklik 1. şahıs: -ayın, -eyin, -ayım, -eyim

Beyit no: 335

"**Dutayın** ki çoklara sözüñ öter
Kişi var ki hem saña güci yeter"

dut-ayın

Beyit no: 520

"**Dutayım** ki yokdur tavaruñ maluñ
Kanı Sa'dī bigi bāri hoş diluñ"

dut-ayım

teklik 2. şahıs: -gıl, -gil, ø

Beyit no: 71

"Cihān ey oğul mülk-i bākī degül
Vefā **umma** andan vü yüzine **gül**"

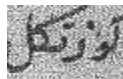
um-ma,

gül

Beyit no: 72

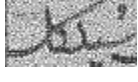
"El altında göynük **gözetgil** yetin
Ki devrān elidür saña üstin"

gözet-gil

Beyit no: 89

"Ġaraż ço ne bilürseñ **eylegil**
Tama' kes ne dilerseñ **söylegil**"

 eyle-gil, söyle-gil

Beyit no: 638

"İç ırmağ suyunı belā çekmegil
Yüzüñ şuyını karşıçün dökmeğil"

teklik 3. şahıs: -sun, -sün

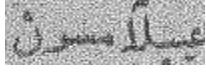
Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün deyü
Dağılmağičün hâtrumdan kayu"

 diri-l-sün

Beyit no: 66

"Benüm daği hem aña beñzer işüm
'Ayıblamasun yādım u bilişüm"

 'ayıb-la-ma-sun

Beyit no: 67

"Baña tanz edüp kesmesün kimse yol
Bayıq bunı düzmekde maşşūdum ol"

kes-me-sün

çokluk 1. şahıs: -alum, -elüm

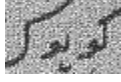
Bu ekin örneğine metinde rastlanmamıştır.

çokluk 2. şahıs: -ñ, -ñuz, -ñüz

Beyit no: 136

"Küyüñ ey ular kim yigitsiz ü cüst
Ki kār vānda var qocalar qatı süst"

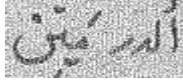

küy-(ü)ñ (bekleyin)

Beyit no: 208 (Bu beyitte 2. çokluk şahıs nazal n ile değil normal n ile yazılmıştır.)

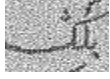
"Yarar bağlamak öğüdin **öldürmeyin**
Yine bütün olmaz kesilen boyun"

öl-dür-me-(y)in

Beyit no: 480

"Ta'allūḳ ḥicāb oldı yoḳ ḥāsılı
Ta'alluḳ uzundur **bilüñ** vāşılı"

bil-(ü)ñ

çokluk 3. şahıs: -sunlar, -sünler

Bu ekin örneğine metinde rastlanmamıştır.

3.2.5. Fiillerin Birleşik Çekimi

Fiillerde birleşik çekim ek-fiil (i-) ile hikaye, rivayet, şart halinde yapılır. Birleşik çekimler Eski Anadolu Tükçesinde standart Türkiye Türkçesindeki gibidir.

3.2.5.1. Hikaye Birleşik Çekimi

Basit çekimli fiillere **ek-fiil** ve **-dı, -di** ekleri getirilerek yapılır.

Beyit no: 45

"**Okıdumdı** Ferheng-nāme sözin
Ki Sa 'dī düzüpdür anı añsuzın"

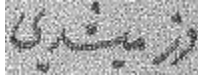

Görülen geçmiş zamanın hikayesi: okı-du-m-dı

Beyit no: 114

"Eşitdim ki Cemşid **düzmişidi**

Bıñar üzre bir taşa **yazmışıdı**"

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi: düz-miş-i-di,
yaz-mış-ı-dı

Beyit no: 160

"Budağ üzre dibin **keserdi** bir er
Çü bağ ıssı gördi idicek nazar"

Geniş zamanın hikayesi: kes-er-di

Beyit no: 172

"Benüm ile felek itdi ittifāk
Baña **dönmişidi** temāmet 'ırāk"

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi: dön-miş-i-di

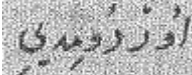
Beyit no: 185

"Meger kıuyıya **düşdidi** bir 'avān
Ki od ölçericiydi yil kıovan"

Görülen geçmiş zamanın hikayesi: düş-di-di

Beyit no: 473

"Didi düdüge ben od **urdumidi**
Bu kez uş düdük urdu baña odı"

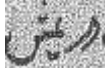
Görülen geçmiş zamanın hikayesi: ur-du-m-i-di

3.2.5.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Basit çekimli fiillere **ek-fiil** ve **-mış, -miş** ekleri getirilerek yapılır.

Beyit no: 418

"Şusuzın alub **dirimiş** bir kışı
Ki hoşdur şuda boğılanuñ işi"

Geniş zamanın rivayeti: dir-i-miş

3.2.5.3. Şart Birleşik Çekimi

Basit çekimli fiillere **ek-fiil** ve **-sa, -se** ekleri getirilerek yapılır.

Beyit no: 3

"Azîz oldurur kapusın her ki qor
Ne kapuya **vardısa** oldu qor"

Görülen geçmiş zamanın şartı: var-dı-sa

Beyit no: 9

"Ġanîdür tã' atden igen beri
Ne var tã' at **eylerse** ins ü perî"

Geniş zamanın şartı: eyle-r-se

Beyit no: 18

"**Uzadursa** rāz açmağa kimse dil
Sözinüñ yolu bağlanur eyle bil"

Geniş zamanın şartı: uz-a-d-(u)r-sa

Beyit no: 53

"Ey söz bilen **inanmazısañ** sına
Muqâbil getür anı taçcasına"

Geniş zamanın şartı: inan-maz-ı-sa-ñ

Beyit no: 162

"Ulularla öküş irişmegil
Düşürler-ise olursın hacîl"

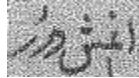
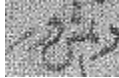
Geniş zamanın şartı: düş-ür-(ü)r-ler-i-se

3.2.6. Kuvvetlendirme ve İhtimal Çekimi

"Çekimli fiillerin üzerine **-dur, -dür** eklerinin getirilmesiyle yapılır." (Öztürk, 2017: 83)

Beyit no: 32

"Ki söz yüce göklerden **inmiş durur**
Göñülden geçüb dilde **dinmiş durur**"

 in-miş durur, din-miş durur

Beyit no: 47

"Ki Bostān içinden **irilmiş durur**
Öküş hoş ögütler **verilmiş durur**"

 iril-miş durur, veril-miş durur

Öztürk, bu çekimin -dur, -dür ekleriyle yapıldığını söyler. Ancak incelenen eserde, kuvvetlendirme veya ihtimal çekiminin fiilin üzerine gelen **-durur, -dürür** ekleriyle yapıldığı görülmüştür.

3.2.7. Fiillerde Soru

Eski Anadolu Türkçesinde fiillere soru anlamı **-mı, -mi** ekiyle verilir.

Beyit no: 63

"Şeker şerbeti ger gülāb olmaya
Şanur **mı** özini Çalāb olmaya"

 şanur mı

Beyit no: 1006

"Bilür **misin** ey bir sūñükden kafes
Ki cānuñ kuşıdur adı nefes"

bilür misin

3.3. Zamir

Eski Anadolu Türkçesinde az da olsa bugünkünden farklı olarak kullanılan zamirler kişi, işaret, soru, belirsizlik zamirleri ve dönüşlülük zamiri başlıkları altında incelenir.

3.3.1. Şahıs Zamirleri

ben

Beyit no: 43

"Otururiken birgün evümde **ben**
Hem igen melül idüm ol demde ben"

ben

Beyit no: 68

"Ki **benden** cihānda kıala yāziġār
Çü **ben** kıalmayam ü döne rüzigār"

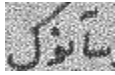

benden

sen

Beyit no: 19

"Çü **senüñ** ola maħremüñ bile rāz
Dönüp rāzı dimez ne çoġu ne az"

senüñ

Beyit no: 26

"Nite ıtuta 'işıyān obasında ev
Şu kim **sen** aña olasıñ pīş-rev"

sen

o, ol (anı, aña, anuñ, anda, andan)

Beyit no: 1

"Derem adın **anuñ** ki yaratdı cān
Sözi dilde hikmetden itdi revān"

anuñ

Beyit no: 8

"Eger suçluya qahr u hışm oladı
Kim **anuñ** elinden emān buladı"

Beyit no: 17

"Kişi genc-i Kārūna yol bulmadı
Ve ger buldı çıqmağa **ol** bilmedi"

ol

biz

Beyit no: 115

"Ki **bizüm** gibi niceler içdiler
Bu çeşme şuyın geldiler geçdiler"

bizüm

Beyit no: 116

"Cihānı **biz** erlikile dutmuşuz
Sine iltemedük koyub gitmişüz"

biz

Beyit no: 137

"Gözetgil **bizi** ey gemiler süren
Ki şu başdan aşdı degüldür üren"

bizi

siz

Bu zamire metinde rastlanmamıştır.

olar, olar (anları, anlaruñ, anlarda, anlardan)

Beyit no: 36

"**Olar** kim cihāndan sefer etdiler
Cihānda sözi qodılar girdiler"

olar

Beyit no: 70

"**Olardan** ki sürdi cihānda murād
Hikāyet qalupdur dağı bir gey ad"

olardan

3.3.2. İşaret Zamirleri

bu

Beyit no: 67

"Baña tanz edüp kesmesün kimse yol
Bayıq **bunu** düzmekde maqşüdüm ol"

bunu

şu

Beyit no: 26

"Nite çuta 'işyān obasında ev

Şu kim sen aña olasin pīş-rev"

şu

Beyit no: 97

"Ne bünyāz varısa yile virür
Şu kim bir yavuz işe bünyāz urur"

şu

o, ol, şol

Beyit no: 3

"Azīz **ol** durur apusın her ki or
Ne apuya vardıysa oldı or"

ol

Beyit no: 41

"Velī ki ne söz **şol** ki cāndan biter
İşiden kişi andan ögüt dutar"

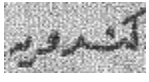
şol

3.3.3. Dönüşlülük Zamiri

kendü

Beyit no: 152

"Haā gör ki **kendüye** zālim eder
Cihān alur ol mazlemeyle gider"

kendüye

Beyit no: 531

"Ger epsem oturdı işin sağladı"

Yavuzlar dilin **kendüye** bağladı"

kendüz

Beyit no: 21

"Bu yolda azıtmaya ol **kendüzin**
Ki elden kılmaya kılavuz izin"

 kendüzin

Beyit no: 161

"Dedi bu kişi gerçi etmez eyü
Eder **kendüzi** yine baña ne kıayu"

Beyit no: 225

"Dimezse kişi 'aybuñı yüzüñe
Şanursın hüner anı **kendüzüñe**"

 kendüzüñe

öz

Beyit no: 81

"Elüñde ne rāhat göre bir kişi
Çü **öz** rāhatuña düzesin işi"

 öz

Beyit no: 808

"İl oğlanına hiç yavuz bakma sen
Ki **öz** oğlanuñ kıala sağ u esen"

 öz

3.3.4. Soru Zamirleri

kim

Beyit no: 8

"Eger suçluya qahr u hışm oladı
Kim anuñ elinden emān buladı"

kim

Beyit no: 11

"**Kimüñ** başına tāc urur bahtdan
Kimini toprağa birağur tahtdan"

ne

Bu zamire metinde rastlanmamıştır.

3.3.5. Belirsizlik Zamirleri

kimi

Beyit no: 11

"Kimüñ başına tāc urur bahtdan
Kimini toprağa birağur tahtdan"

kimini

kimse

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa **kimse** dil
Sözinüñ yolu bağlanur eyle bil"

kimse

Beyit no: 148

"Çü göre ki cāhil igen kin dutar
Aşaklıda her **kimse** kim dīn dutar"

kimse

her kim

Beyit no: 48

"Şu resmile **her kim** ala oқыya
Eli vermeye kim elinden қоя"

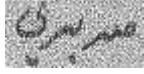

her kim

her biri

Beyit no: 126

"Ger ol duta uzun giceyi diri
Ҳалāyық yata uyuya **her biri**"

her biri

nice

Beyit no: 12

"Haliline odı gülistān eder
Bir **niceye** ıurı suyu қan eder"

niceye

3.4. Sıfat

Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere ikiye ayrılırlar. Eski Anadolu Türkçesinde de sıfatların kullanımı bugünkünden farksızdır.

3.4.1. Niteleme Sıfatları

Beyit no: 93

"Ekinciye hoş dutmağa key düriş
Ki **gönlü hoş** işci çok işler iş"

Beyit no: 121

"Gerekmezse gönlüñ sınıklı ola
Sınıklı gönüller getürgil ele"

sınıklı (kırık)

Beyit no: 122

"Uyursın **hunuk** yerde her gün peşe
Garib ıssıdan yaqulur güneşe"

hunuk (soğuk)

3.4.2. Belirtme Sıfatları

3.4.2.1. İşaret Sıfatları

bu

Beyit no: 16

"**Bu** deñizde yüz biñ gemiler batar
Ki her tahtası bir kırañda yiter"

bu

Beyit no: 21

"**Bu** yolda azıtmaya ol kendüzin
Ki elden qomaya kılavuz izin"

şu

Beyit no: 48

"**Şu** resmile her kim ala oqıya
Eli vermeye kim elinden qoya"

şu

Beyit no: 57

"**Şu** yılda ki düzildi işbu kitāb
Nebī hicretinden şorılsa hisāb"

o, ol, şol

Beyit no: 43

"Otururiken birgün evümde ben
Hem igen melül idüm **ol** demde ben"

ol

Beyit no: 79

"Eşitdüm **şol** uhtun ki dartardı cān
Dedi Hürmüz öñünde Nuşirevān"

 şol

Beyit no: 91

"Ne geñlik olısar **ol** ilde ey yār
Ki şāhdan ola yoğşuluñ gönli ƣar"

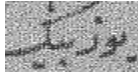
Beyit no: 132

"**Şol** ādem ki üñileyüb yitmedi
Sağ olduğınun şükrünü etmedi"

3.4.2.2. Sayı Sıfatları

Beyit no: 16

"Bu deñizde **yüz biñ** gemiler batar
Ki her tahtası bir kırañda yiter"

 yüz biñ

Beyit no: 97

"Ne bünyāz varısa yile virür
Şu kim **bir** yavuz işe bünyāz urur"

 bir

3.4.2.3. Soru Sıfatları

ne

Beyit no: 3

"Azīz ol durur ƣapusın her ki ƣor
Ne ƣapuya vardıysa oldı ģor"

 ne

Beyit no: 19

"Çü senüñ ola maħremüñ bile rāz
Dönüp rāzı dimez **ne** çoğu **ne** az"

3.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları

bir

Beyit no: 16

"Bu deñizde yüz biñ gemiler batar
Ki her tahtası **bir** kırañda yiter"

her

Beyit no: 3

"Azīz ol durur kapusın **her** ki kor
Ne kapuya vardıysa oldu hor"

her

Beyit no: 16

"Bu deñizde yüz biñ gemiler batar
Ki **her** tahtası bir kırañda yiter"

nice

Beyit no: 25

"Ne hoş tıfl okımadan şarf naḥv
Nice milletüñ ilmini etdi maḥv"

nice

Beyit no: 101

"Azacuḡ çıra bir tül avrat yaḡar
Nice şehri ol yandurur yıḡar"

kamu

Beyit no: 24

"Zihī Mūsī kim arş anuñ tūrıdur
Ḳamu nūrlar pertevī nūrıdur"

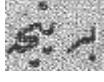

kamu

bir nice

Beyit no: 28

"Ki **bir nice** dervīşe çün oldı meyl
Konuqluġuña ger varalar tufeyl"

bir nice

3.5. Zarf

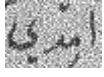
Zarflar; fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ya da kendi türünden sözcükleri zaman, yer, miktar, durum yönünden niteleyen ve belirten sözcüklerdir. Burada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait zarflara metinden örnekler verilecektir.

3.5.1. Zaman Zarfları

imdi

Beyit no: 300

"Her altun ni' met ki tıldı yanuñ
Vir **imdi** ki soñra degüldür senüñ"

imdi

Beyit no: 982

"Sen uyħudan **imdi** uyan ey ölüm
Ne ışşı sordum key uyara ölüm"

şimdi

Beyit no: 312

"Beni **şimdi** düşmen ederse ešir
Bulunmaya bir dostum dest-gİR"

şimdi

ohtun

Beyit no: 543

"Ol **ohtun** olasin 'aziz ü ulu
Ki sen kendüni bilesin alu"

ohtın (vakit)

gehi

Beyit no: 197

"**Gehi** döke gösterivire işin
Ki oşşayuban sile göz yaşın"

gehi

soñra

Beyit no: 300

"Her altun ni'met ki çoldı yanun
Vir imdi ki **soñra** degüldür senün"

soñra

3.5.2. Yön Zarfları

girü

Beyit no: 5

"Ne 'aşī olanlar katı dutar
Ne suçın bilenler **girü** yiter"

girü

Beyit no: 7

"Görür perde altında suçları bol
Girü 'afv perdesile örter ol"

girü

3.5.3. Miktar Zarfları

çok

Beyit no: 93

"Ekinciye hoş dutmağa key düriş
Ki gönli hoş işci **çok** işler iş"

çok

Beyit no: 235

"Cihānda koyıncaduñ altun **çok**
Ki derdüñe Sa'dī hiç altun yok"

igen

Beyit no: 9

"Ġanīdür tā'atden **igen** berī
Ne var tā'at eylerse ins ü perī"

igen

Beyit no: 43

"Otururiken birgün evümde ben
Hem **igen** melül idüm ol demde ben"

key

Beyit no: 31

"Söz ańlayanuñdur atında 'azīz
Bu ma'nīyi **key** bilür ehl-i temīz"

key

Beyit no: 93

"Ekinciye hoş dutmağa **key** düriş

Ki göñli hoş işci çok işler iş"

öküş

Beyit no: 47

"Ki Bostān içinden irilmiş durur
Öküş hoş öğütler verilmiş durur"

öküş

Beyit no: 162

"Ulularla öküş irişmegil
Düşürürlerise olursın hacīl"

az

Beyit no: 56

"Ger ayruksı oldıysa harf şavt
Az olmuş ola ma'nide nesne fevt"

az

biraz

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün deyü
Dağılmağičün hatırumdan қayu"

biraz

3.5.4. Durum Zarfları

eyle

Beyit no: 18

"Uzadursa rāz açmağa kimsedil
Sözinüñ yolu bağlanur eyle bil"

eyle

şöyle

Beyit no: 167

"Gedā için oyun bula aḥşāmda
Yatur **şöyle** kim pāzişāh şāmda"

şöyle

yine

Beyit no: 161

"Dedi bu kişi gerçi etmez eyü
Eder kendüzi **yine** baña ne ḳayu"

yine

oñat

Beyit no: 35

"Gerek sözi ola ma'nilü hem **oñat**
Tefāvüt degül dirse Türk ü Tāt"

oñat

bayık

Beyit no: 67

"Baña tanz edüp kesmesün kimse yol
Bayık bunu düzmekde maḳşüdum ol"

bayık

3.6. Edat

gibi

Beyit no: 115

"Ki bizüm **gibi** niceler içdiler
Bu çeşme şuyın geldiler geçdiler"

gibi

Beyit no: 611

"Saña Sa'dî oğlu **gibi** hoş öğüt
Verürsen atañ öğidi bigi dut"

bigi

Beyit no: 42

"Yoğ ol kim hemîn herze vü hezl ola"
Anuñ **bigi** qalmasa yig kim qala"

bigi

Beyit no: 611

"Saña Sa'dî oğlu gibi hoş öğüt
Verürsen atañ öğidi **bigi** dut"

karşu

Beyit no: 307

"Yetimi göricek yere depmegil
Aña **karşu** oğlancuğuş öpmegil"

karşu

ile

Beyit no: 7

"Görür perde altında suçları bol
Girü 'afv **perdesile** örter ol"

Beyit no: 172

"Benüm **ile** felek itdi ittifāk
Baña dönmişidi temāmet 'irāk"

ile

bile

Beyit no: 19

"Çü senüñ ola mahremüñ **bile** rāz
Dönüp rāzı dimez ne çoğu ne az"

bile

birle

Beyit no: 268

"Yaşamışlaruñ reyi **birle** düriş
Karı kurdı çok şınamış olur iş"

birle

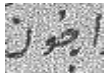
için / için

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün deyü
Dağılmağičün hatırumdan kayu"

Beyit no: 724

"Başuñda qodılar göz ile kulaq
Ağız söz **içün** gönül fehme ulaq"

içün

üzre

Beyit no: 114

"Eşitdüm ki Cemşid düzmişidi
Biñar **üzre** bir taşta yazmışıdı"

üzre

Beyit no: 160

"Budağ **üzre** dibin keserdi bir er
Çü bağ ıssı gördi idicek nazar"

içinde

Beyit no: 78

"Niçe ülker ü ay toğa güneş
Komiş olasin sen sin **içinde** baş"

içinde

öñdin

Beyit no: 20

"Şıgub kişi añlayınca sözi
Toğan biñ **öñdin** dökilür gözi"

öñdin

diyü / deyü

Beyit no: 44

"Biraz fikre ögüm dirilsün **deyü**
Dağılmağičün hatırumdan kayu"

deyü

3.7. Bağlaç

Bağlaçlar; sözcükleri, sözcük gruplarını, cümleleri bağlama görevi yaparlar. Metinde geçen Eski Anadolu Türkçesine ait bağlaç örnekleri sıralanmıştır.

ger

Beyit no: 17

"Kişi genc-i Kārūna yol bulmadı
Ve **ger** buldı çıkmğa ol bilmedi"

ger

eger

Beyit no: 8

"**Eger** suçluya kahr u hışm oladı
Kim anuñ elinden emān buladı"

eger

Beyit no: 153

"**Eger** pāzişāhlıkda zılm idesin
Gedā olasın yabana gidesin"

velī

Beyit no: 14

"Ne kim var anuñ birliğisini bilür
Velī niteligine hayran kalur"

velī

Beyit no: 41

"**Velī** ki ne söz şol ki cāndan biter
İşiden kişi andan ögüt dutar"

çü

Beyit no: 6

"Yavuz işüñe kaçurısa ne var
Çü terk idesin mâcerâyı savar"

 çü

Beyit no: 19

"Çü senüñ ola maħremüñ bile rāz
Dönüp rāzı dimez ne çoĝu ne az"

çün

Beyit no: 28

"Ki birnice dervîşe çün oldı meyl
Konuĝluĝuña ger varalar tufeyl"

 çün

meger

Beyit no: 628

"Meger görmedüñ anı kim kurd u kuş
Düşer her duzaĝa hırş için öküş"

 meger

Beyit no: 740

"Getürmeye düşmen sözün dosta
Meger düşmene düzilen usta"

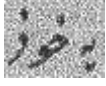
yahud

Beyit no: 191

"Nite vire ĝurma aĝu aĝacı

Yaḥud ola mı hiç ḥurma acı"

yaḥud

u

Beyit no: 8

"Eger suçluya ḳahr **u** ḥışm oladı
Kim anuñ elinden emān buladı"

ü

Beyit no: 9

"Ġanīdür tā' atden igen berī
Ne var tā' at eylerse ins **ü** perī"

ve

Beyit no: 17

"Kişi genc-i Ḳārūna yol bulmadı
Ve ger buldı çıḳmağa ol bilmedi"

ki

Beyit no: 1

"Derem adın anuñ **ki** yaratdı cān
Sözi dilde ḥikmetden itdi revān"

ki

Beyit no: 3

"Azīz ol durur ḳapusın her **ki** ḳor
Ne ḳapuya vardıysa oldı ḥor"

kim

Beyit no: 14

"Ne **kim** var anuñ birligisini bilür

Velī niteligine hayran kalur"

Beyit no: 24

"Zihī Mūsī **kim** 'arş anuñ tūrıdur
Kamu nūrlar pertevī nūrıdur

 kim

3.8. Ünlem

Sevinme, korku, heyecan, şaşma, coşma, gibi duyguları ifade eden Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan ünlem örnekleri aşağıda verilmiştir.

iy

Beyit no: 938

"Gel **iy** kim yitmişe yitdi 'ömür
Meger uyurduñ yile gitdi 'ömür"

 iy

ey

Beyit no: 71

"Cihān **ey** oğul mülk-i bākī degül
Vefā umma andan vü yüzine gül"

 ey

Beyit no: 87

"Bildüñ sen **ey** Sa' dī sözüñde uş
Elüñde kılıç var ü feth eyle hoş"

dirigā

Beyit no: 1000

"**Dirigā** ki biz söz nice rūzigār

Bite güller ü yarıya nevbahār"

dirġā

zihī

Beyit no: 24

"**Zihī** Mūsī kim 'arş anuñ ŧurıdur
Ŧamu nūrlar pertevī nūrıdur"

zihī

belī

Beyit no: 59

"Bilürem ŧu ħaddüm yoġıdı **belī**
Ki etdüm bu küstaĥlıġı ben velī"

belī

SONUÇ

"Tercüme-i Ferhengnâme-i Sa'dî Üzerine Bir Dil İncelemesi" adlı çalışmada, ilk bölümde genel hatlarıyla Eski Anadolu Türkçesi, dönemleri, temsilcileri ile Hoca Mes'ûd ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Metin incelemesi kısımlarını oluşturan "Ses ve Şekil Bilgisi" bölümlerinde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait elde edilen bulgu ve sonuçlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

➤ Ses Bilgisinde ünlüler başlığı altında özellikle üzerinde fikir birliğine varılamamış "kapalı e meselesi" konusunda uzun uzun durulmuştur. Birçok kelimenin hem e'li hem i'li yazımı ile karşılaşılmıştır. Bunların örnekleri farklı farklı beyitlerinden farklı farklı şekilde verilmiştir. Bu dönemde e ya da i tarafında netlik kazanmamış kelimenin örneğine metinde ratlanmıştır. Kapalı e başlığı altında da söylendiği gibi en dikkat çekici husus, bu ses için bir müstakil karşılığın Arap harfli metinlerde olmamasına rağmen 434. beyitte geçen "yère" kelimesinin imlası bu sesin kapalı e olarak okunması gerektiğini gösterir. Öyle ki bu

kelime Arap harfli metinde şeklinde yazılmıştır. Burada hem ünlü harfi (i) belirten ç hem de üstün (e) bir arada kullanılmıştır. Bu durumda bu ses ne e ne de i olarak okunamaz. Ancak kapalı e olarak okumaya müsaittir. Ferhengnâme'de aynı kelimenin hem e hem de i'li yazımına çokça rastlansa da başka bir örnekte böyle bir yazımla karşılaşılmamıştır.

➤ Ünsüzler başlığı altında yalnızca günümüzden farklı olan nazal n ve ħ sesi üzerinde durulmuştur. Nazal n ile ilgili, günümüzde normal n ile yazılan ve kullanımı olmayan birçok kelimenin örneği verilmiştir: yeñi, yũñ, siñek, bıñar, göñül, deñiz; kırañ (kenar), oñat (iyi, güzel), buñ (sıkınlık)... Ĥ sesinin de yaygın bir kullanımına rastlanmıştır. Bunun sebebi k > ħ > h değişiminin aşamalarından ħ'nın bu döneme denk gelmesi ve Arap Fars dilinin de etkisi olabilir. Yoħ (yok), oħşa (okşa), oyħu (uyku), korħu (korcu)...

➤ Metnin ses özelliklerine baktığımızda kalınlık-incelik uyumunun olduğu göze çarpar. Bugünkü gibi -ken eki uyumu bozan eklerdendir. Bugünkü Türkçeden farklı olarak -ki aitlik eki uyuma uyar ve 954. beyitte tek bir kelimedede -ğı şekliyle karşılaşılmıştır:

tulunumdağı

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun ise Ferhengnâme'den yola bu dönemde sağlanamadığı görülmüştür. Bunun en büyük sebebi o dönem için yuvarlaklaşma olduğu söylenebilir. Hem kelime köklerinde görülen genel yuvarlaklaşma eğilimi hem de eklerin sadece düz ya da yuvarlak şekillerinin olması küçük ünlü uyumunu olumsuz yönde etkilemiştir: kapu, girü, ululıg, degül, geçüp, atlu, göricek, kalur, sözi...

Ünsüz uyumunda da yine bir kısım eklerin tonlu şekillerinin kullanılması uyumu bozmuştur: itdi, bahtdan, ululukda... Bunlardan ziyade gramer kitaplarında değinilmeyen ya da bahsedildiği fark edilememiş "-gıl, -gil" emir eki de uyumu bozmuştur ve örneklenmiştir: dutgıl, gözetgil...

➤ Ünlü değişmelerinde dönemin karakteristiği olan yuvarlaklaşma eğilimi Ferhengnâme'de de görülür: dilkü, delü, yavuz, aru... Yuvarlaklaşmanın tam tersi olan bir başka ünlü değişmesi de düzleşmedir. Burada tespit ise düzleşen kelimelere verilen örneklerin metin içinde yuvarlak şeklinin de olamsıdır: inci / incü, korqı / korqu, eyi / eyü...

➤ Ünsüz değişmeleri ise inceleme metninde genelde tonsuzdan tonluya (k > g, t > d) ve ötümsüzden ötümlüye (k > h, b > v) şeklindedir: kök > gök, keltür- > getir-, takı > dahi tewe > deve, toprak > topraḥ, bar- > var-, eb > ev... Ünsüz değişmelerinde de yine farklı kullanımlar söz konusudur. Bazı kelimelerin hem t'li hem d'li, hem k'li hem h'li şekilleri vardır: taḡıl- / daḡıl-, tur- / dur-, tayan- / dayan-; yok / yoḥ, korqu / korḥu, kulak / kulaḥ vb. Bunların dışında bir de t > d değişmesinin görülmedi örnekler de şunlardır: toḡru, tamar, tudak, toy-...

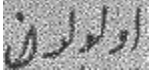
➤ Ses düşmelerinden ünlülerde vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi söz konusudur: göñül > göñli, oḡul > oḡlan, baḡır > baḡrı... Ünsüzlerde ise en yaygın düşme g sesinin düşmesidir: kapıg > kapu, ulug > ulu, emgek > emek... Söz başında y düşmesi metinde yaygındır: yıḡaç > ağaç, yılan > ılan, yinçü > inci / incü... l düşmesi ise "getür- ve otur-" fiillerinde metinde görülür.

➤ Ses türemesi yönünden eserde v, y ve n seslerinin türemesine rastlanmamıştır. Türkiye Türkçesinde vur- şeklinde olan fiil, Eski Türkçede olduğu gibi bu metinden hareketle Eski Anadolu Türkçesinde ur- şeklindedir. "Bunlar, şunlar, onlar" zamirlerindeki n türemesi de metinde yoktur. "Bular, olar" şeklinde bu zamirlerin zamir n'siz hali vardır. "Şular / şunlar" zamiri metinde hiç geçmemiştir. Türeme olarak metinde sadece ikizleşmenin örneğiyle karşılaşılmıştır: ıssı, elli...

➤ Yer değiştirmenin örneğine ise günümüzde "gibi" şeklinde kullanılan edatta rastlanmıştır. Metinde "gibi" ve "bigi" olarak iki farklı şekli de bu edatın "bigi" şekli daha fazla kullanılmıştır.

➤ şekil Bilgisi bölümünde ele alınan ilk kelime türü isimdir. İyelik eklerinin 2 ve 3. çokluk şahısları hariç hemen hepsinin örneği bolca, eski harfli yazıyla da desteklenerek gösterilmiştir. Yardımcı ünlülerin genelde yuvarlak olduğu bu eklerin özellikle eski harfli yazıda ünlüleri belirtilen örnekleri verilmiştir. Burada az rastlanan 3. şahıslardaki ek yığılmasının örneğiyle de karşılaşılmıştır: birliğisini (bir-lig-i[3.t.ř],-si[3.t.ř]-ni) Ek yığılmasının örneği Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi metinde de nadir şekilde bir kere görölmüştür.

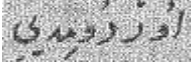

Hal ekleri açasından metin oldukça zengindir. Eklerin tamamına yakını farklı kelimelerle örneklenmiştir. Burada her ek hakkında çıkarımda bulunulmayıp -zaten var olan eklerin örnekleri olması sebebiyle- farklı olan dikkat çekici birkaç husus üzerinde durulacaktır: 868. beyitte ilgi hali eki "-uñ" şeklinde nazal n'li olması gerekirken normal n

ile yazılmıştır: (ulularun). Bu kullanımla sadece bir örnekte karşılaşılmıştır. Burada müellifin yazım hatası yapmış olması muhtemeldir. Bir örnekte -17. beyit-yükleme hal eki yerine yönelme hal eki kullanılmıştır: "çıkmağa" aslında "çıkmayı" anlamına gelmektedir. Ayrılma hal ekinin yaygın kullanılan halinin (-dan, -den) yanında kalıplaşmış kelimelerde Eski Türkçedeki şekli de kullanılmıştır: öñdin, şaçmadın...

İsim yapma eklerinin neredeyse tamamına yakını farklı kelimelerle örneklenmiştir. Burada, günümüzde kullanılmayan birkaç farklı kelimedenden söz edilecektir: sınık-lu (kırık), boyun-duruğ, şığın-cak (sığınacak), od ölçer-ici (ateş karıştırıcı), alda-ęuç (aldatıcı)...

➤ İsimlerden sonra kelime türü olarak fiiller metinden hareketle incelenmiştir. İsimden fiil ve fiilden fiil yapım ekleri örneklenmiştir: uz-a-d-ur-sa, bağ-la-n-mak. Yapı bakımından türeyen ve günümüz Türkçesinde kullanılmayan fiiller söz konusudur: elik-dür-me-se (elde etmese), bal-kır (parlamak)... Metinde birleşik kelimelerin kullanımı da yaygındır. Yardımcı fiille yapılanlardan et-, ol-, eyle- vb. örneği çoktur. Tasvir fiillerinden sürerlik, tezlik, yeterliliğin örnekleri verilmiş; yaklaşma fiilinin (-eyaz) örneğine rastlanmamıştır: olugel-, gözedüdur-, duşabile, gösterivir-... Kalıplaşmış birleşik fiillerde ise deyimler karşımıza çıkar: ağuyı bala şarmak, diş bilemek, öğünü dirmek (aklını başına toplamak)...

Ek fiilin kullanım şekli ve örnekleri verilmiştir. Bildirme çekimi suçluvan (suçluyum), biçârevüz (çaresiziz), işidür; görülen geçmiş zaman çekimi degülidi, varıdı; öğrenilen geçmiş zaman çekimi burçımış, varımış; şart çekimi diri-iseñ, yüce-ise vb. şekilde örneklenmiştir.

Bildirme kiplerinden görülen geçmiş zamanda ekin ünlüsü 1 ve 2. şahıslarda yuvarlak, 3. şahıslarda düzdür. Bu bilgi, 473. beyit harekeli yazıldığı için burdaki örneklerle desteklenebilir: didi , urdumidi . Öğrenilen geçmiş zamanda mış ekinin yanında -updur kalıbıyla yapılan kullanımın örnekleri de verilmiştir: düzüpdür. Geniş zaman ekinde bir olumsuz yapılırken -maz yerine ek -mas şeklinde sin (س) ile yazılmıştır: kırtıl-a-mas . Gelecek zaman eki bugünkünden farklı olarak -ısar, -iser'dir: olısar, gösteriser...

Şahıs eklerinde iyelik kökenli, zamir kökenli ve emir kipinde kullanılan ekler birkaç şahıs dışında örneklenmiştir: sorar-van, bilür-ven, derin (derim), göre-sin, olmaya-vuz, dut-ayın, söyle-gil, diril-sün, küy-üñ (bekleyin)...

Birleşik fiil çekimi standart Türkiye Türkçesindeki gibi hikaye, rivayet ve şart çekimlerinden oluşur. Metin birleşik çekim yönünden zengindir: okıdumdı, dönmişidi, dirimiş, eylerse, uzadursa...

Kuvvetlendirme çekiminin kaynaklarda genelde fiilin üzerine -dur, -dür ekinin getirilmesiyle yapıldığı söylenir. Ferhengnâme'de bu ekin örneği görülmemiştir. -durur şekliyle karşılaşmıştır: inmişdurur, verilmişdurur...

➤ Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan zamirlerin çoğu örneği verilmiştir. Günümüzden farklı olarak çekime giren ve kullanılan zamirler şunlardır: anı, anuñ, andan, bular, olar, olardan, ol, şol, kendüz, kendüzi, öz. Burada dikkat çeken husus "olar" kişi zamiri ve "bular" işaret zamirinin zamir n'si almamış olmasıdır. Metinde bu zamirlerin "bunlar" ve "onlar" şeklinde n türemesi örnekli hali görülmemiştir.

➤ Ferhengnâme'de sıfatların kullanımı bir iki örnek dışında günümüzden farksızdır. Niteleme sıfatında günümüzde kullanılmayan sınıklı (kırık), hınuğ (soğuk) gibi örneklerle yer verilmiştir. Belirtme sıfatlarında ise bugünkü halinden farklı olarak ol ve şol işaret sıfatları metinde görülmüştür.

- Zarflarda günümüzden farklı olarak tespit edilen örnekler şunlardır: imdi (şimdi), oht (vakit), girü, key (pek, fazla), öküş (çok), oñat (iyi, güzel), bayık (gerçekten, hakikaten)...
- Edatlardan standart Türkiye Türkçesine ek metinde metinde karşılaşılan örnekler şunlardır: bigi, karşı, birle, içün, oñdin, deyü...
- Bağlaç olarak metinde çeşitlilik söz konusudur. Metinde görülen bağlaçlar: ger, velī, çü, çün, u, ü, kim...
- Ünlem türüne metinde geçen şu kelimeler örnek olarak verilebilir: iy, ey, dirigā, zihī, belī...

Eski Anadolu Türkçesi gramer kitapları göz önünde bulundurularak yapılan "Tercüme-i Ferhengenâme-i Sa'dî Üzerine Bir Dil İncelemesi" adlı çalışmada kaynaklarda belirtilen hususlar inceleme metninden örneklenmiştir. Pek çok konu başlığının örneği sıralanmış, yeni örnekler verilmiş ve maddeler halinde sıralanan yeni bulgulara Ferhengenâme'de rastlanmıştır.

Tercüme-i Ferhengenâme-i Sa'dî, bu tez metninde tanıtılmış, dil özellikleri yönüyle ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Mümkün olduğunca çok ve farklı örneklerle dönemin dil bilgisel kaidelerine katkılar sağlamaya ve bir inceleme metodu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akalın, M. (1979). *Tarihî Türk Şiveleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Akar, A. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Ders Notları I*. Muğla.
- Canpolat, M. (1992). Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu. Ankara: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları. *Türkoloji Dergisi*.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağatay, S. (1944). *Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar*. Ankara: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- Demir, N. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri*. Ankara: Türk dil Kurumu Yayınları.
- Dilek, S. (2005). *Eski Anadolu Türkçesinde İsimden Fiil Fiilden Fiil Yapma Ekleri ve Fonksiyonları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ercilasun, A. B. (1993). *Türk Dünyası Üzerine Makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2009). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gözütok, A. (2009). Eski Anadolu Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Gülenç, H. (2010). *Ferhengnâme-i Sa'dî İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, G., & BOZ, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- İslam Ansiklopedisi, C. 18. (1998). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, F. (2013). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (2007). Mevlana Celaleddin Rumi'nin Türkçe Şiirleri. Ankara: Türk Dili Dergisi. Sayı 672, s. 811-823.

- Merhan, A. & Şan, F. (2016). *Eski Anadolu Türkçesi Notlar ve Metinler*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, H. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, T. (2008). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiilleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1992). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Türk Dünyası El Kitabı. 2. Baskı, C. 2,
- Timutaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Okan ÇAKIR

Doğum Yeri ve Tarihi: Sinop, 26/10/1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ondokuzmayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Kastamonu Pınarbaşı Şehit Ayhan Sütçü Çok Programlı
Anadolu Lisesi (Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)
: Kastamonu Pınarbaşı Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu
(Müdür Vekili)
: Kastamonu Hanönü Çok Programlı Anadolu Lisesi
(Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

İletişim

E-Posta Adresi : cakirokan.57@gmail.com

Tarih : 12/09/2019